

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **Матеріальні ресурси та ефективність їх
використання на підприємстві
(на матеріалах ТОВ «Білагро»)**

Виконала: здобувач першого рівня вищої
освіти, групи 402ЕП

Спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»

Крипак В. Ю.

Керівник: Галайда Т.О.

Рецензент: Скриль В.В.

Полтава – 2021 р.

Консультанти:

з кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
(охорона праці)

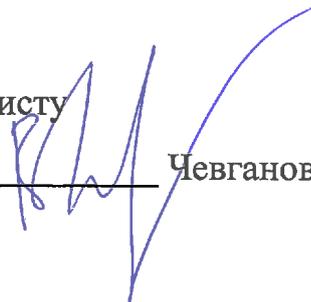
07.06. 2021 р. Биба В.В.

Здобувач 15.06. 2021 р. Крипак В.Ю.

Керівник роботи 15.06. 2021 р. Галайда Т.О.

Нормоконтроль 15.06. 2021 р. Галайда Т.О.

Допустити до захисту

Завідувачка кафедри 17.06. 2021 р. Чевганова В.Я.

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

ступінь вищої освіти «бакалавр»

Напрямок підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки, підприємництва
та маркетингу

В.Я. Чевганова

“ 3 ” _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Крипак Вікторія Юріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Матеріальні ресурси та ефективність їх використання на підприємстві (на матеріалах ТОВ «Білагро»)

керівник роботи Галайда Т.О., ст. викладач

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ 03 ” 03 2021 року № 158 фс

2. Строк подання здобувачем роботи 14.06.2021 р.

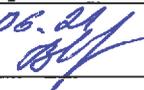
3. Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність підприємства

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні та методичні основи вимірювання і забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. 2. Організаційно-правова і економічна характеристика діяльності ТОВ «Білагро» 3. Шляхи забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

5. Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 25 аркушів представлений у
Додатку Д

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Биба В.В., к.т.н., доцент	21.05.21 	7.06.21

7. Дата видачі завдання 26.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина	26/04–09/05	30%
2	Аналітична частина	10/05–23/05	60%
3	Проектна частина	24/05–06/06	88%
4	Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	07/06–13/06	95%
5	Рецензування та підготовка до захисту	14/06–20/06	100%
6	Захист випускної роботи бакалавра	22/06–27/06	+

Здобувач

(підпис)

Крупак В.Ю.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Галайда Т.О.
(прізвище та ініціали)

Примітки:

22. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).

23. Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).

24. Формат бланка А4 (210× 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Крипак В.Ю. Матеріальні ресурси та ефективність їх використання на підприємстві (на матеріалах ТОВ «Білагро»). Машинопис. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021.

Робота містить 123 сторінок, 19 таблиць, 43 рисунків, 94 найменування використаних джерел, 4 додатки.

Об'єктом дослідження є ТОВ «Білагро», яке займається виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Мета роботи – дослідження теоретичних та методичних засад оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві та розроблення практичних шляхів щодо підвищення ефективності їх використання на підприємстві.

У роботі проведено аналіз основних економіко-фінансових показників та організаційно-правових основ діяльності ТОВ «Білагро», проаналізовано економічний стан господарської діяльності. Розроблено методичний підхід щодо оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

У роботі визначено ефективність використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро», проведено аналіз складу та структури матеріальних ресурсів підприємства, розроблено заходи щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві, а також проведено оцінку економічної ефективності наданих рекомендацій.

Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності досліджуваного підприємства та сприяти підвищенню ефективності його функціонування.

Ключові слова: матеріальні ресурси, витрати, сільськогосподарське підприємства, економія, ресурсозберігаючі технології, матеріаловіддача, собівартість.

ABSTRACT

Krypak V.Y. Material resources and efficiency of their use at the enterprise (on materials of LLC «Bilagro»). Typescript. The final qualifying work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 076 «Entrepreneurship, trade and stock exchange». – Poltava: National University «Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk», 2021.

The work contains 123 page, 19 table, 43 figures, 94 names of sources used, 4 appendices.

The object of the study is Bilagro LLC, which is engaged in the production and sale of agricultural products and food products.

The subject of research is the theoretical and practical aspects of assessing the efficiency of material resources in the enterprise.

The purpose of the work is to study the theoretical and methodological principles of assessing the efficiency of use of material resources at the enterprise and to develop practical ways to increase the efficiency of their use at the enterprise.

The analysis of the main economic and financial indicators and organizational and legal bases of LLC «Bilagro» activity is carried out in the work, the economic condition of economic activity is analyzed. A methodical approach to assessing the efficiency of use of material resources of the enterprise has been developed.

The paper determines the efficiency of material resources use at LLC «Bilagro», analyzes the composition and structure of material resources of the enterprise, develops measures to improve the efficiency of material resources at the enterprise, and evaluates the economic efficiency of the recommendations.

The obtained results can be used in the practical activities of the researched enterprise and help to increase the efficiency of its operation.

Keywords: material resources, costs, agricultural enterprises, savings, resource-saving technologies, material efficiency, cost.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Розділ 1. Теоретичні та методичні основи вимірювання і забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.....	10
1.1. Сутність, значення та класифікація матеріальних ресурсів підприємства.....	10
1.2. Фактори, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства.....	19
1.3. Методи оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.....	33
Розділ 2. Організаційно-правова і економічна характеристика діяльності ТОВ «Білагро».....	42
2.1. Оцінка стану сільського господарства України, визначення проблем та перспектив його розвитку.....	42
2.2. Організаційно-правова характеристика підприємства.....	49
2.3. Аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства.....	58
2.4. Стан охорони праці на підприємстві.....	68
Розділ 3. Шляхи забезпечення ефективного використання матеріальних ресурсів на підприємстві.....	78
3.1. Аналіз складу та структури матеріальних ресурсів підприємства.....	78
3.2. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.....	86
3.3. Розроблення заходів щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.....	93
Висновки та пропозиції.....	103

Список використаних джерел.....	108
Глосарій.....	117

ВСТУП

Сучасні умови господарювання є нестабільними та характеризуються рядом економічних проблем. Серед них слід відзначити постійне підвищення вартості сировини та ресурсів, девальвація національної валюти, зниження платоспроможності населення тощо. У таких умовах суб'єктам господарювання функціонувати та стабільно розвиватися досить складно. Як наслідок велика кількість вітчизняних підприємств є збитковими, так за офіційними даними Державної служби статистики України у 2020 р. всього 35,5 % суб'єктів господарювання здійснювати збиткову діяльність. Дана цифра є найбільшою за останні декілька років та негативно впливає на національну економіку, адже зменшується база оподаткування.

Однією з галузей народного господарства, яка найбільше зазнає кризових явищ є сільськогосподарська. Це пов'язано також з тим, що підприємства аграрного сектору є досить залежними від зовнішніх умов господарювання. Зокрема, це стосується погодно-кліматичних умов, від яких залежать майбутні урожаї. Сільськогосподарські підприємства, щоб вижити у таких умовах повинні постійно шукати резерви підвищення ефективності своєї діяльності. Як правило, головні резерви криються у забезпеченні раціонального використання матеріальних ресурсів, які становлять до 80 % собівартості виробництва. Нераціональне використання матеріальних ресурсів та їх розкрадання є одними з головних проблем сільськогосподарських підприємств. Саме з урахуванням зазначеного вважаємо, що дослідження матеріальних ресурсів та ефективності їх використання на підприємстві є досить актуальною.

Велика когорта сучасних вітчизняних та іноземних вчених досліджували питання використання матеріальних ресурсів на підприємствах. Зокрема, дане питання у своїх працях підіймали: Биба В.В., Білик В.М., Бубела А.В., Бурачек І.В., Волошанюк Н.В., Готра В.В., Демчук Н.І., Дідоренко Т.В., Іванюта П.В., Касич А.О., Костюк В.О., Мазур К.В., Марущак Л.І., Орлова В.С., Рубан Л.О.,

Свистун Л.А., Талах Т.А., Чевганова В.Я., Чичуліна К.В., Шаповалова Н.П. та інші. У працях цих науковців розкрито основні теоретико-методологічні підходи щодо оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів. Водночас не до кінця вивченим залишається питання пошуку резервів зниження використання матеріальних ресурсів на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Тому обрана тема для виконання кваліфікаційної роботи бакалавра є актуальною в умовах сьогодення.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та методичних засад оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві та розроблення практичних шляхів щодо підвищення ефективності їх використання на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети в роботі будуть вирішені такі завдання:

- дослідити сутність, значення та класифікацію матеріальних ресурсів підприємства;
- визначити фактори, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства;
- розглянути методи оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства;
- провести оцінку стану сільського господарства України, визначення проблем та перспектив його розвитку;
- дати організаційно-правову характеристику підприємства;
- здійснити аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства;
- дослідити охорону праці на підприємстві;
- проаналізувати склад та структуру матеріальних ресурсів підприємства;
- здійснити аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства;
- розробити заходи щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Об'єктом дослідження є ТОВ «Білагро», яке займається виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань у кваліфікаційній роботі будуть використані такі методи: теоретичного узагальнення; класифікації; аналізу та синтезу; індукції та дедукції; планування та прогнозування; статистико-економічні та техніко-економічні; графічні та табличні; балансовий тощо.

Інформаційною базою для дослідження є чинна нормативно-правова база України, офіційні дані Державної служби статистики України, офіційна фінансова та статистична звітність ТОВ «Білагро», наукові праці вітчизняних та іноземних фахівців у сфері економіки, менеджменту та фінансів, періодичні видання, а також матеріали представлені у мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці і обґрунтуванні теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро», а також проведення оцінки ефективності запропонованих заходів.

Практичне значення результатів дослідження у даній кваліфікаційній роботі полягає в розробці заходів щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів. Запропоновані заходи у даній кваліфікаційній роботі можуть бути впроваджені у практичну діяльність ТОВ «Білагро», оскільки принесуть економічний ефект, який полягатиме у зниженні споживання матеріальних ресурсів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИМІРЮВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність, значення та класифікація матеріальних ресурсів підприємства

Для забезпечення функціонування будь-якого підприємства необхідна наявність сукупності різних ресурсів: людських, фінансових, матеріальних, інформаційних, технологічних та інших. Усі вони мають велику роль для підприємства та їх нестача може створити перешкоди для досягнення підприємством намічених цілей. З усього комплексу необхідних ресурсів підприємства для забезпечення його життєдіяльності слід виділити матеріальні ресурси, які виступають головним фактором виробництва. До того ж саме у забезпеченні раціональному використанню матеріальних ресурсів сьогодні вбачаються головні резерви зниження витрат підприємств. Сьогодні проблема забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів є особливо гострою для вітчизняних підприємств, які функціонують в умовах високого рівня турбулентності зовнішнього середовища та економічної кризи. В сьогоднішніх умовах стабільно функціонують ті підприємства, яким вдалося забезпечити ефективне використання матеріальних ресурсів [16].

Слід відзначити, що у науковій літературі присвячено велику кількість наукових праць присвячених вивченню сутності категорії «матеріальні ресурси». Це поняття досліджувалося вченими з різних точок зору: економіки, фінансів, менеджменту та бухгалтерського обліку [21]. Як результат в науковому обігу відсутнє стали визначення цього поняття. Для з'ясування його економічної

сутності у табл. 1.1 наведемо основні наукові підходи щодо визначення поняття «матеріальні ресурси».

Таблиця 1.1 – Основні наукові підходи щодо визначення сутності поняття «інновація»

Автор	Матеріальні ресурси – це
І.М. Бойчик [13]	«складова виробничих ресурсів, які беруть участь у процесі господарської діяльності протягом одного виробничого циклу, при цьому повністю змінюють свою форму та переносять свою вартість на витрати підприємства»
А.В. Бубела [16]	«комплекс речових елементів (засобів та предметів праці), призначених для обробки або переробки в процесі виробництва (машини та обладнання, сировина, основні та допоміжні матеріали, напівфабрикати тощо)»
С.В. Мочерний [53]	«основні та оборотні засоби виробництва, які використовуються (або можуть бути використані) у виробничому процесі та є матеріальною базою підприємства чи галузі»
С.В. Волошина	«джерела забезпечення процесу виробництва, що виступають одним з видів економічних ресурсів і охоплюють засоби виробництва (засоби і предмети праці)»
Т.В. Дідоренко [20]	«сукупність предметів праці, які використовуються для виробництва продукції та повністю переносять свою вартість на створюваний продукт протягом одного виробничого циклу»
П(С)БО 9 «Запаси» [7]	«запаси предметів праці, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва та адміністративних потреб, і наявність яких є необхідною умовою ритмічної роботи підприємства»
Ю.В. Лола [45]	«матеріальні або конкретні активи, доступні компанії або організації для досягнення та досягнення її цілей, такі як: засоби, сировина, обладнання, інструменти, серед іншого»
В.С. Орлова [56]	«предмети праці, до складу яких входять: сировина, основні матеріали, покупні напівфабрикати, комплектуючі вироби, допоміжні матеріали, паливо, запасні частини»
О.М. Колмакова, Т.В. Брюховецька [41]	«використовувані в процесі виробництва продукції (робіт, послуг) натурально-речові предмети праці (сировина, основні і допоміжні матеріали, власні та покупні напівфабрикати, комплектуючі вироби, запчастини, паливно-енергетичні ресурси), які в ході виробничої діяльності втілюються в експлуатаційні ресурси і ресурсні відходи»

Наведений аналіз поняття «матеріальних ресурсів» підтверджують його неоднозначність. Кожен з науковців, що розглядав дану економічну категорію по-

різному її трактує. Водночас більшість з представлених визначень є досить схожими за своєю сутністю, відмінності криються в окремих ключових аспектах, на які акцентують вчені. На нашу думку, матеріальні ресурси виступають головними факторами виробництва підприємства та включають у себе сукупність усіх ресурсів, які можуть бути використані у процесі господарської діяльності суб'єктом господарювання. Без належного забезпечення ними неможливо забезпечити ритмічність виробництва та надання послуг підприємством.

Загалом усі представлені у науковій літературі підходи щодо тлумачення поняття «матеріальні ресурси» можна розділити на три групи. Згідно з першим підходом до матеріальних ресурсів відносять усі види запасів підприємства (сировина, паливо, тара, напівфабрикати та інші запаси). Зокрема, цей підхід підтримує В.С. Орлова [56], О.М. Колмакова, Т.В. Брюховецька [41] та інші. Водночас С.В. Мочерний [53], Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрійдотримуються кардинально іншої думки та до матеріальних ресурсів відносить не лише запаси, але й засоби праці (основні засоби: техніка, знаряддя праці тощо), які допомагають підприємству перетворювати сировину у готову продукцію. В.М. Білик та О.А. Закулісов [10] до визначення сутності поняття «матеріальних ресурсів» підходять більш ширше та до них відносять усі основні та оборотні засоби виробництва. Тобто згідно їх підходу до матеріальних ресурсів окремі запасів та основних засобів слід відносити інші необоротні активи підприємства. З позицій економічної теорії категорія матеріальних ресурсів включає у себе: основні засоби та інші необоротні активи, капітальні вкладення, довгострокові біологічні активи, запаси, поточні біологічні активи, предмети праці, незавершене виробництво, напівфабрикати, товари тощо. Відтак сьогодні залишається досить дискусійним питання щодо визначення сутності поняття «матеріальні ресурси».

Узагальнення різноманітних підходів щодо сутності цього багатогранного поняття дозволило виділити дві характерні ознаки матеріальних ресурсів [56]:

– вони беруть активну участь у виробничих процесах протягом одного операційного циклу та повністю змінюють свою первісну форму;

– повністю, упродовж операційного циклу, переносять свою вартість на витрати підприємства.

Слід додати, що матеріальні ресурси знаходять у тісному взаємозв'язку з іншими ресурсами підприємства. Це проявляється у тому, що матеріальні ресурси підприємства придбаваються за фінансові ресурси. Тобто фінансові ресурси перетворюються у матеріальні ресурси, які своєю чергою виступають основним засобом та предметом праці. У свою чергу у всіх операціях щодо перетворення матеріальних ресурсів в готову продукцію беруть активну участь людські ресурси. Навіть в умовах високого рівня автоматизації людські ресурси необхідні для керування усіма цими технологіями, які допомагають перетворити матеріальні ресурси у кінцеву продукцію[49].

Значення матеріальних ресурсів для підприємства проявляється у тому, що виробнича діяльність будь-якого підприємства не можлива без забезпечення необхідними матеріальними ресурсами у необхідній кількості. Матеріальні ресурси певного асортименту та якості є необхідною умовою забезпечення безперервної виробничо-господарської діяльності підприємства. Раціональне використання матеріальних ресурсів є головною умовою збільшення виробництва продукції підприємства та поліпшення його фінансового стану. Оновлення товарного асортименту, розширення виробничих можливостей підприємства обумовлює збільшення потреби у матеріальних ресурсах. Підприємства усіх форм та галузей господарювання споживають велику кількість різноманітних матеріальних ресурсів за видами, якістю, розмірами та іншими характеристиками. В середньому у загальних виробничих витратах підприємства на матеріальні ресурси припадає до 70 % [44]. Відповідно це є підтвердженням того, що головні резерви щодо зниження витрат та підвищення ефективності діяльності підприємства криються у більш раціональному споживанні матеріальних ресурсів. З однієї сторони матеріальні ресурси є основою виробництва, а з іншої – у разі необдуманого використання можуть призвести до кризи на підприємства та таким чином «з'їсти» усі його доходи. Відтак, кожне підприємство повинне підходити досить відповідально щодо використання матеріальних ресурсів [38].

На основі розглянутого матеріалу на рисунку 1.1 наведемо значення матеріальних ресурсів для суб'єктів господарювання.

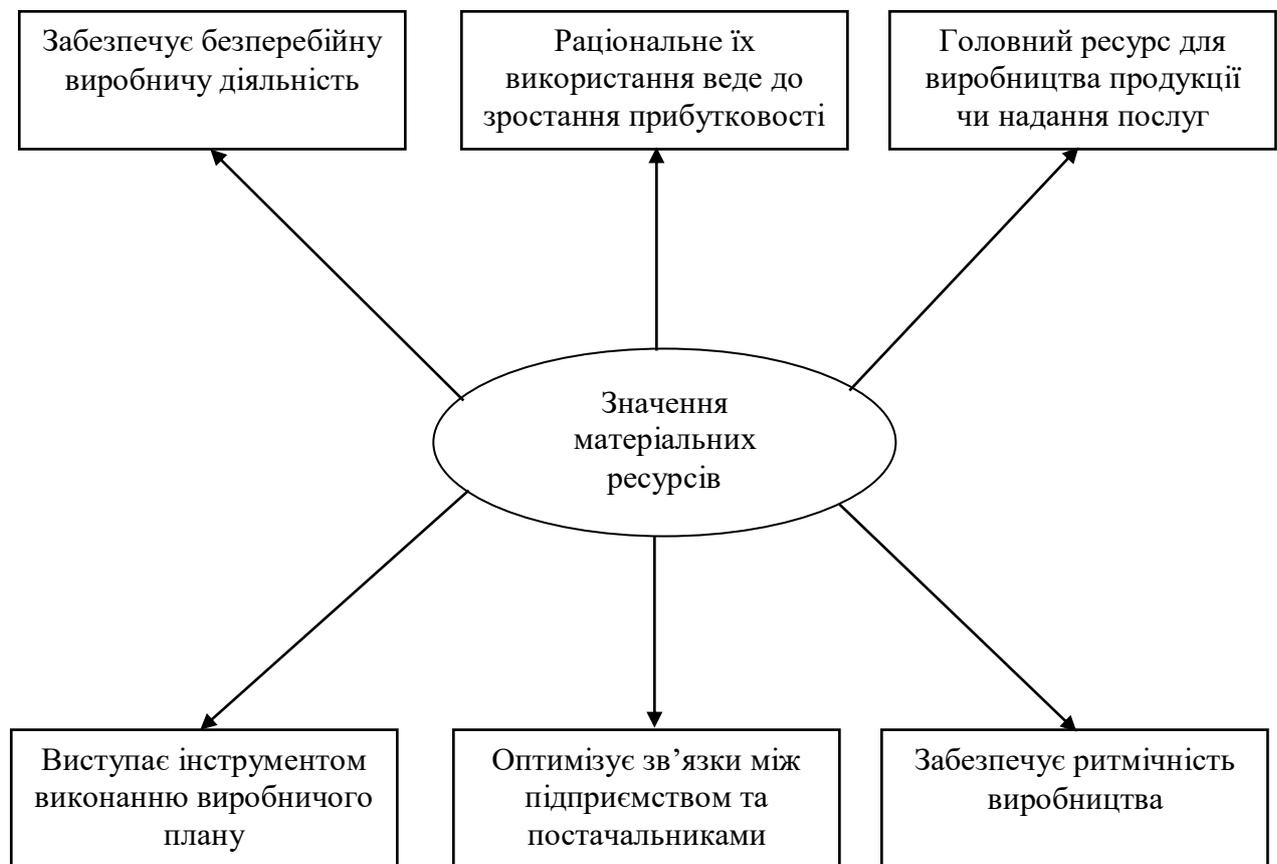

Рисунок 1.1 – Значення матеріальних ресурсів для суб'єктів господарювання

Неодмінною умовою організації будь-якого виробництва є забезпечення його матеріальними ресурсами: сировиною, матеріалами, паливом тощо. У процесі споживання матеріальних ресурсів підприємством відбувається їх перетворення у витрати, тому економічною умовою організації будь-якого виробництва є забезпечення його матеріальними ресурсами: сировиною, матеріалами, паливом і т.д. У процесі споживання матеріальних ресурсів відбувається їх трансформація в матеріальні витрати, тому економічне споживання матеріальних ресурсів знижує собівартість продукції. Умовою ритмічної та безперебійної виробничо-господарської діяльності підприємства є його повна забезпеченість матеріальними ресурсами. Потреба в матеріальних ресурсах

визначається потребою на виконання виробничої програми, а також наявністю необхідних запасів на складі [24].

Зараз матеріальні ресурси важливі для будь-якої компанії, оскільки без них виробничий процес неможливо здійснювати. Отже, коли компанія має адекватні матеріальні ресурси і правильно ними управляє, вона має можливість досягати своїх виробничих цілей, оскільки це дозволяє їй виробляти на максимальному рівні продуктивності з одночасно витрачанням найменшої кількості матеріальних ресурсів. Своєю чергою, якщо компанія не має адекватних і необхідних матеріальних ресурсів, це вплине на рівень її продуктивності, і як наслідок ставить під загрозу досягнення поставлених цілей [21].

Слід зауважити, що матеріальними ресурсами будь-якої компанії потрібно правильно управляти. Оскільки це допомагає вам оптимально здійснювати виробничий процес. Тобто це допомагає підприємствам забезпечити ефективне використання ресурсів, щоб вони могли виробляти більше за мінімально можливих мінімальних витрат, щоб досягти високого рівня продуктивності для себе та для економіки в цілому.

Матеріальні ресурси є однією з основних статей, що реєструються і аналізуються у фінансовому та бухгалтерському обліку підприємства. До матеріальних ресурсів відносяться різні види сировини та палива, матеріалів, комплектуючих, напівфабрикатів та енергії, що закуповуються підприємством для забезпечення виробничого процесу. Чим ширше номенклатура та асортимент виробленої продукції чи наданих послуг, тим ширшою буде номенклатура та асортимент необхідних споживаних підприємством матеріальних ресурсів [16].

Економне використання матеріальних ресурсів передбачає систему свідомо здійснюваних заходів, спрямованих на скорочення матеріальних витрат виробництва, на усунення різного роду витрат. Раціональне використання матеріальних ресурсів передбачає комплекс заходів, спрямованих на підвищення та більш повне використання споживчих властивостей продукції, техніко-економічного та організаційного рівня її виробництва та споживання. Причому процес раціоналізації споживання матеріальних ресурсів заснований на заходах

міжгалузевого та народногосподарського, рідше галузевого і внутрішньовиробничого рівнів [63].

Важливим завданням є розуміння складу та структури матеріальних ресурсів підприємства. У даному питанні, як і у питанні визначення сутності поняття «матеріальних ресурсів» думки вчених розділилися. Оскільки у науковій літературі існує велика кількість класифікаційних ознак, критеріїв, за якими можуть бути класифіковані матеріальні ресурси. При цьому усі наявні підходи мають право на існування, а існування різноманітних підходів пояснюється також важливим значенням та багатогранністю цього різновиду ресурсів [68].

Також склад та структура матеріальних ресурсів залежить від позиції з якої їх розглядаю: це може бути як з фінансового, так і бухгалтерського погляду. З позиції бухгалтерського обліку, яке є найбільш поширеним підходом, матеріальні ресурси класифікують за способом використання та призначення. Саме ця класифікаційна ознака є основою для побудови плану рахунків бухгалтерського обліку. На рисунку 1.2 наведемо загальну класифікацію матеріальних ресурсів з позиції бухгалтерського обліку.

При цьому слід зазначити, що кожен з різновидів матеріальних ресурсів містять у собі інші види. Зокрема, одним з найбільш важливих матеріальних ресурсів підприємства є виробничі ресурси. Їх роль обумовлена й самою назвою, оскільки вони є незамінними у виробничому процесі підприємства та необхідні для виробничої діяльності. І.О. Коблянська, А.А. Сіренко та Г.Ю. Коблянська [38] виробничими матеріальними ресурсами називають «придбані або самостійно виготовлені запаси, які призначені для споживання під час виробництва готової продукції, виконання робіт та надання послуг, обслуговування процесу виробництва та управління підприємством (котрі споживаються одноразово в одному виробничому циклі або при використанні для адміністративних потреб)». Виробничі матеріальні ресурси поділяються на декілька груп в залежності від їх призначення, які наведені на рисунку 1.3.

Рисунок 1.2 – Класифікація матеріальних ресурсів з позиції бухгалтерського обліку [64]

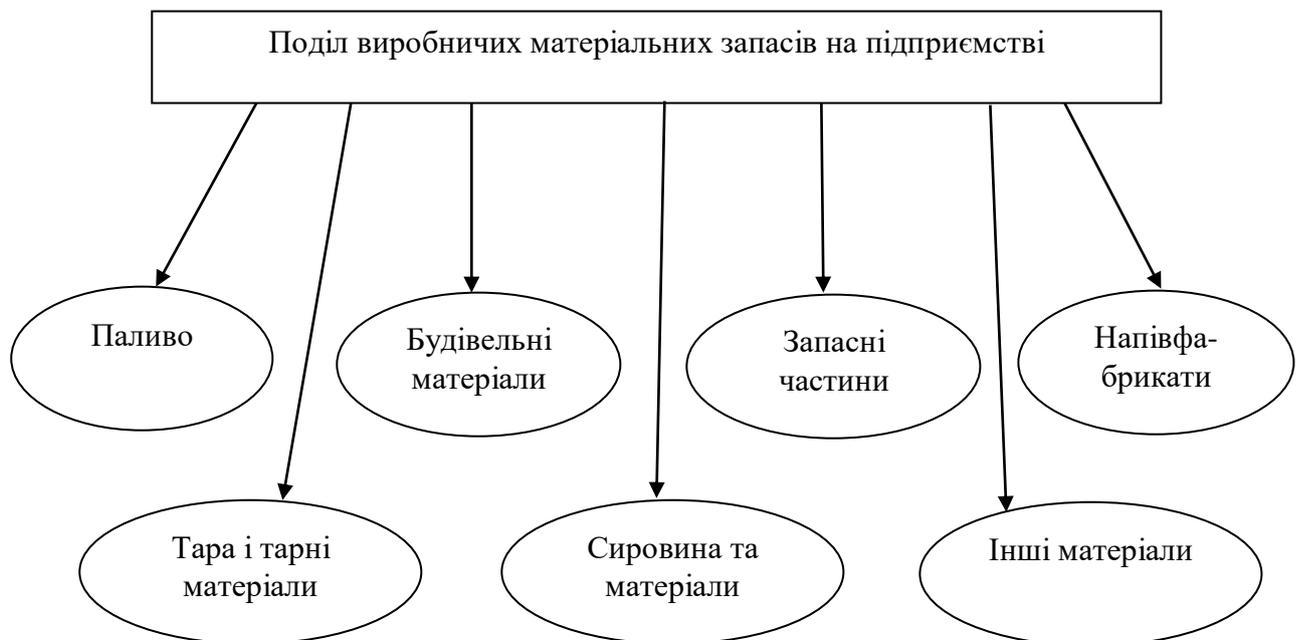

Рисунок 1.3 – Поділ виробничих матеріальних запасів на підприємстві [38]

Слід зазначити, що за способом використання матеріальні ресурси поділяються на дві групи [9]:

– матеріальні ресурси, «котрі повністю споживаються в одному виробничому циклі або ж при використанні для адміністративних потреб (виробничі запаси)»;

– матеріальні ресурси, «котрі сприяють виготовленню готової продукції. На відміну від виробничих запасів, вони не входять до маси або хімічного складу готової продукції, не підлягають переробці на підприємстві, і споживаються протягом кількох виробничих циклів. До таких матеріальних ресурсів належать малоцінні-швидкозношувані предмети».

Як бачимо, різні класифікаційні ознаки матеріальних ресурсів можуть містити одні й ті ж самі їх види. Це обумовлено неоднозначністю підходів щодо класифікації матеріальних ресурсів. Серед науковців не досягнуто єдиного консенсусу щодо розробки єдиної класифікаційної системи матеріальних ресурсів.

Також дискусійним залишається питання щодо включення основних засобів до складу матеріальних ресурсів. Більшість вчених дотримується думки, що до матеріальних ресурсів можна включати лише ті ресурси, які повністю переносять свою вартість на об'єкти виробництва, а тому відношення основних засобів є неможливим до складу матеріальних ресурсів. Водночас окрема категорія вчених наполягають на потребі щодо включення основних засобів до складу матеріальних ресурсів. Жодна з цих наукових думок офіційно не визнана помилковою та однаково використовуються при аналізі матеріальних ресурсів. Додамо, що класифікація матеріальних ресурсів підприємства тісно пов'язана з потребою їх використання у процесі виробництва [46]. Частина матеріальних ресурсів бере активну участь у виробництві (основні фонди та інвентар), а інша частина – включена витрачається при безпосередньому виробництві продукції або надання послуг (ті ресурси, з яких відбувається виробництво продукції – сировина, матеріали, комплектуючі).

Таким чином, матеріальні ресурси складають основу забезпечення безперебійної виробничо-господарської діяльності підприємства, вони забезпечують необхідною сировиною та іншими засобами суб'єкти господарювання. Матеріальними ресурсами підприємства є сировина, різні матеріали, електроенергія, паливо, комплектуючі вироби та напівфабрикати, які підприємство купує та використовує для використання всього цього у своїй виробничо-господарській діяльності. Завдяки цьому вони мають можливість надавати послуги або виробляти продукцію. Їх використання в економічній діяльності пов'язано з процесами виробництва та споживання. Характерною ознакою матеріальних ресурсів є повне їх використання у процесі одного операційного циклу, а також перенесення їх вартості до витрат підприємства. Як правило, на підприємствах основні резерви щодо підвищення ефективності своєї діяльності знаходяться саме у більш раціональному використанні матеріальних ресурсів, бо вони складають до 70 % усіх виробничих витрат.

З огляду на таку важливість матеріальних ресурсів та їх вплив на кінцеві результати виробничо-господарської діяльності підприємства далі розглянемо фактори, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства.

1.2. Фактори, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства

В сучасних умовах для будь-якого підприємства визначальну роль відіграють матеріальні ресурси, а особливо це стосується аграрних суб'єктів господарювання. На аграрних підприємствах матеріальні ресурси разом з землею виступає головним фактором виробництва, без якої неможливо забезпечити сільськогосподарську галузь. До основних матеріальних ресурсів, які використовуються на сільськогосподарських підприємствах відноситься: насіння та посадковий матеріал, корми, пальне та мастильні матеріали, електроенергія, паливо та енергія, запасні частини та інші матеріальні ресурси. Як правило, для

аграрних підприємств основні резерви щодо підвищення ефективності їх діяльності криються саме у зниженні споживання матеріальних ресурсів. Тому аграрним підприємствам слід постійно займатися пошуком шляхів підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів [41].

На ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства впливає велика кількість факторів. Традиційно усі фактори впливу поділяють на зовнішні та внутрішні. Зовнішні є неконтрольовані підприємству та не залежать від його дій. У той час, як внутрішні знаходяться у безпосередній компетенції підприємства та залежить від його дій.

До зовнішніх факторів належить ціна на окремі матеріальні ресурси, доступ до них, курс національної валюти (оскільки більшість матеріальних ресурсів для аграрних підприємств відпускається в іноземній валюті) тощо. До внутрішніх факторів належать технології, які підприємства використовують у процесі виробничо-господарської діяльності, система мотивації персоналу до більш економного використання матеріальних ресурсів, встановлені нормативи, рівень охорони безпеки тощо. Тобто до внутрішніх факторів належать усі ті, на які підприємство має змогу впливати, а до зовнішніх факторів лише має змогу пристосовуватися завдяки вмілому керівництву[21].

Зокрема, у разі високих цін на окремі матеріальні ресурси (приміром, насіннєвий матеріал, паливно-мастильні матеріали) аграрне підприємство може скооперуватися з іншими подібними компаніями та закупити більші їх обсяги з умовою надання їй знижки. Тобто аграрне підприємство не має змоги впливати на ціну матеріальних ресурсів, але завдяки ефективним управлінським рішенням може домогтися більш прийнятних умов постачання чи навіть знизити ціну.

У питанні виділення факторів, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства, між науковцями також не досягнуто єдиного консенсусу. Як результат існує велика кількість різноманітних підходів щодо класифікації цих факторів. Як уже зазначалося вище усі фактори впливу можна розділити на зовнішні та внутрішні. За найбільш узагальненою класифікацією зовнішні фактори поділяють на фактори

макросередовища та мікросередовища. Першу групу факторів підприємство не має змоги контролювати й до них відносяться такі групи факторів, як: економічні, політичні, технологічні та соціальні[31]. Узагальнену класифікацію факторів макросередовища, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства представимо на рисунку 1.4.[74].

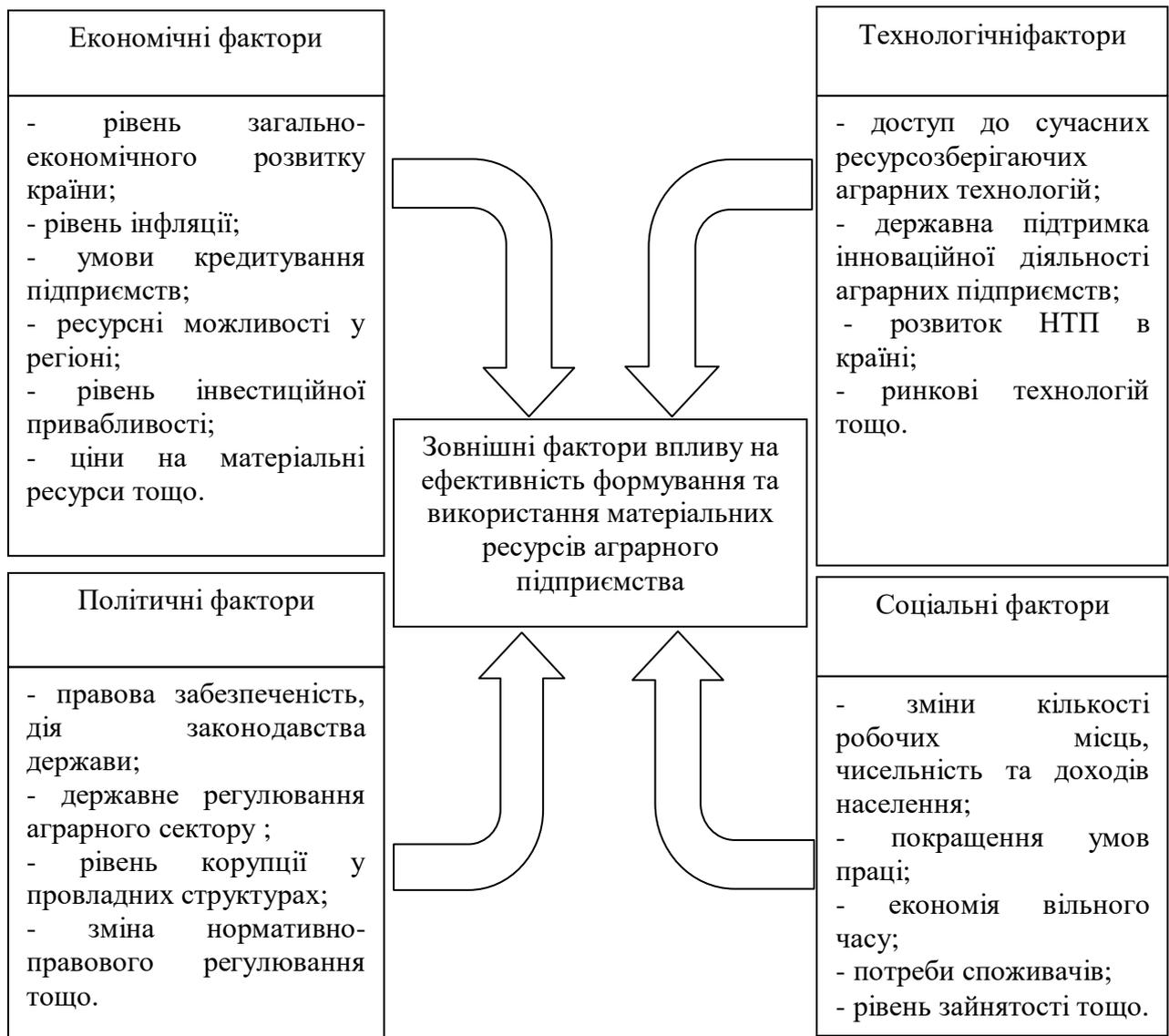

Рисунок 1.4 – Класифікація факторів макросередовища, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства

Усі зазначені групи факторів макросередовища перебувають у тісному взаємозв'язку та тим чи іншим способом впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства.

Найбільш важливою групою факторів є економічні. Перш за все загальна економічна ситуація в країні, вартість національної валюти у відношенні до долара, рівень інфляції впливає на загальну вартість основних видів матеріальних ресурсів. Так, сьогодні є досить поширеною практика вітчизняних аграрних підприємств щодо закупки мінеральних добрив, насіннєвого матеріалу, а також сільськогосподарської техніки закордоном. Відповідно первісна їх вартість встановлюється в іноземній валюті, що має значний вплив на фінансові витрати підприємства та забезпеченість його матеріальними ресурсами [62].

Другою визначальною групою факторів, що впливає на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства та їх діяльність загалом є політичні фактори. Вони визначають загальні умови діяльності аграрних підприємств та умови закупки матеріальних ресурсів закордоном. Можуть впливати на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства й різні непередбачувані обставини. Зокрема, пандемія коронавірусу у 2020-2021 рр. створила окремі перешкоди для купівлі аграрними підприємствами за кордону матеріальних ресурсів. Оскільки через введення локдауну була обмежена зовнішньоекономічна діяльність.

Дедалі більшої ваги у забезпеченні як розвитку аграрного підприємства, так і ефективності формування та використання матеріальних ресурсів відіграють технологічні фактори. Вони забезпечують доступ сільськогосподарських підприємств до новітніх технологій, визначають фінансову державну підтримку у питанні інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, створюють передумови щодо освоєння підприємствами передових агротехнологій тощо [21].

Л.В. Петіна у своєму дослідженні зазначає, що «перспективний розвиток підприємства можливий лише за умови використання науково-технічного потенціалу, який поєднує професійний науково-практичний досвід і застосування перспективних модернізованих і сучасних технологій. Рівень науково-технічних

розробок та інновацій у сільськогосподарській галузі насамперед залежить від державної політики та підготовки кадрів управління сільськогосподарською сферою виробництва, спроможних організувати беззбиткове виробництво конкурентоспроможної продукції високої якості, її реалізацію, раціональне використання наявних ресурсів, поліпшити організацію праці на підприємстві [59]».

Повністю погоджуємося з вищенаведеною думкою Л.В. Петіної та вважаємо, що саме активна інноваційна діяльність та забезпеченість сільськогосподарського підприємства сучасними аграрними технологіями є головною умовою забезпечення ефективності формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства. Сьогодні на ринку велика кількість інноваційних аграрних технологій, використання яких забезпечує більш раціональне та економне використання матеріальних ресурсів. Саме тому вітчизняні сільськогосподарські підприємства повинні активно займатися інноваційною діяльністю впроваджуючи сучасні агротехнології, які дозволять більш ефективно використовувати матеріальні ресурси. Разом з тим усі фактори макросередовища є досить взаємопов'язаними між собою. Адже, значною мірою можливість аграрного підприємства щодо забезпеченості новітніми технологіями залежить від економічної ситуації як в країні та і фінансовими можливостями підприємства.

Іншими важливими групами факторів впливу на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства є фактори мікросередовища. До них відносяться такі фактори як: конкуренти, постачальники, посередники, споживачі, а також контактні аудиторії. Кожна з наведених груп факторів має певний рівень впливу на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства [61].

Особливістю факторів мікросередовища є те, що підприємства мають можливість також впливати на них. Детальна характеристика факторам мікросередовища наведена на рисунку 1.5 [28].

Зокрема, серед основних факторів мікросередовища, які мають вплив на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства є постачальники. Оскільки саме вони забезпечують аграрні підприємства матеріальними ресурсами у потрібний час, потрібному розмірі та відповідної якості. Також постачальники встановлюють умови для постачання. Ці умови можуть бути орієнтовані як на після оплату, так і з частковою або повною передоплатою, що суттєво впливає на процес забезпечення аграрного підприємства матеріальними ресурсами.

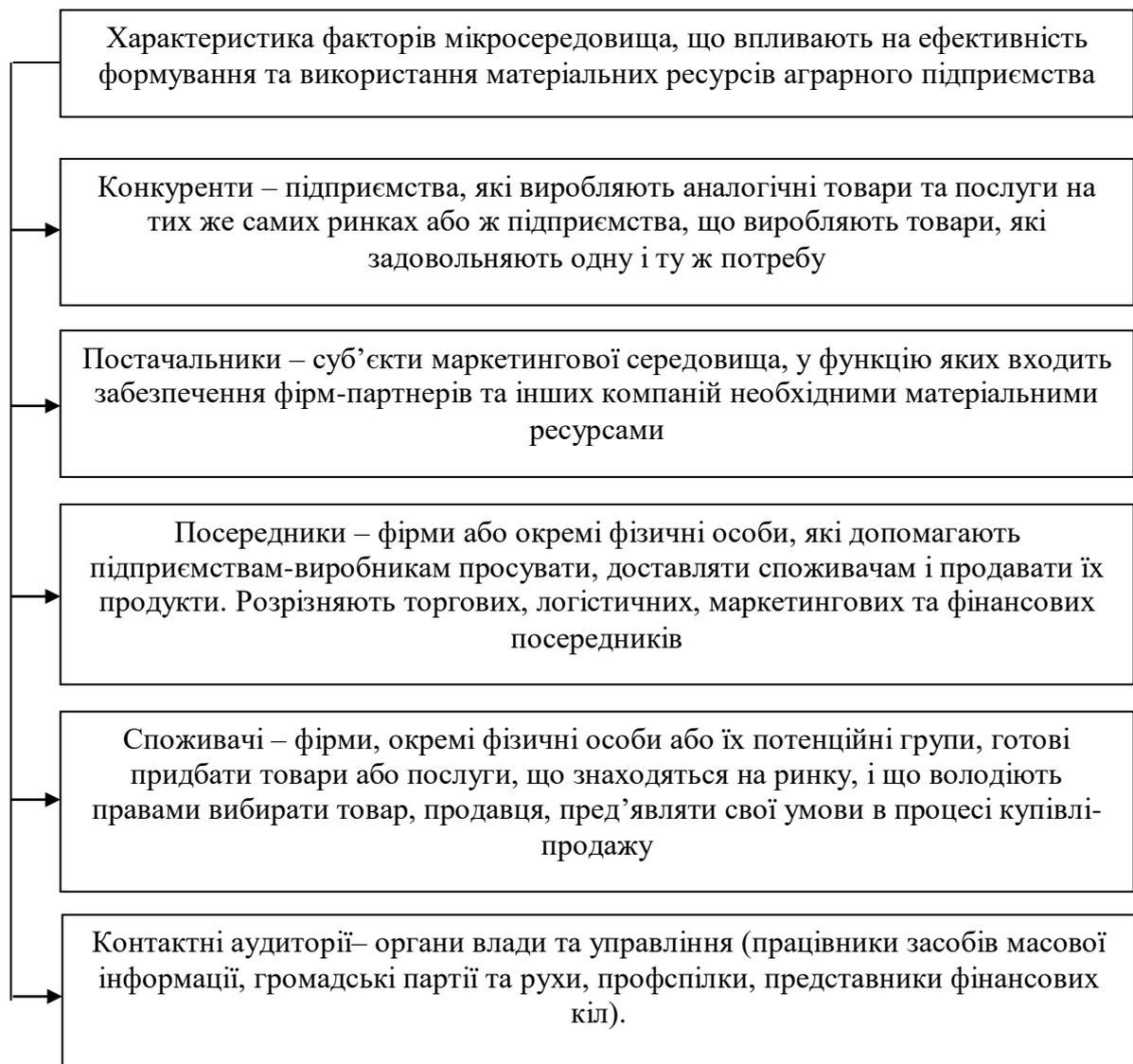

Рисунок 1.5 – Характеристика факторів мікросередовища, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства

Також значний вплив на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства мають вплив й внутрішні фактори. Вважаємо, що значною мірою саме від внутрішнього середовища підприємства залежить ефективність формування та використання матеріальних ресурсів. На рисунку 1.6 наведемо перелік внутрішніх факторів, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства [59].

Рисунок 1.6 – Внутрішні фактори, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства

Усі елементи внутрішнього середовища знаходяться у тісному взаємозв'язку. Кадри розпоряджають матеріальними ресурсами, тому від кваліфікації залученого персоналу, їх мотивації щодо економії матеріальних ресурсів залежать їх витрати, а відтак й ефективність їх використання. Фінанси аграрного підприємства дозволяють значною мірою забезпечити потребу в матеріальних ресурсах. Адже, сільськогосподарська галузь є досить залежною від погодних умов, своєчасного посіву, підкормки та збору урожаю. Саме тому фінанси впливають на забезпеченість аграрного підприємства матеріальними ресурсами та своєчасністю виконання окремих процесів [26].

Доступ та оперування достовірною інформацією дозволяє вищому менеджменту аграрного підприємства приймати ефективні управлінські рішення щодо забезпечення у потрібній кількості матеріальними ресурсами. Зокрема, існує сезонне коливання на ціни щодо окремих видів матеріальних ресурсів, тому своєчасне прийняття рішення щодо їх закупівлі при найнижчих цінах суттєво впливає на ефективність їх використання. Оскільки ціна матеріальних ресурсів суттєво впливає на собівартість виробництва продукції аграрним підприємством.

Зокрема, одним з досить цікавих підходів є запропонований О.М. Колмаковою та Т.В. Брюховецькою [41], які усі фактори поділяють також на зовнішні та внутрішні. На рисунку 1.7 наведемо чинники, що впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства запропоновані О.М.Колмаковою та Т.В. Брюховецькою [41].

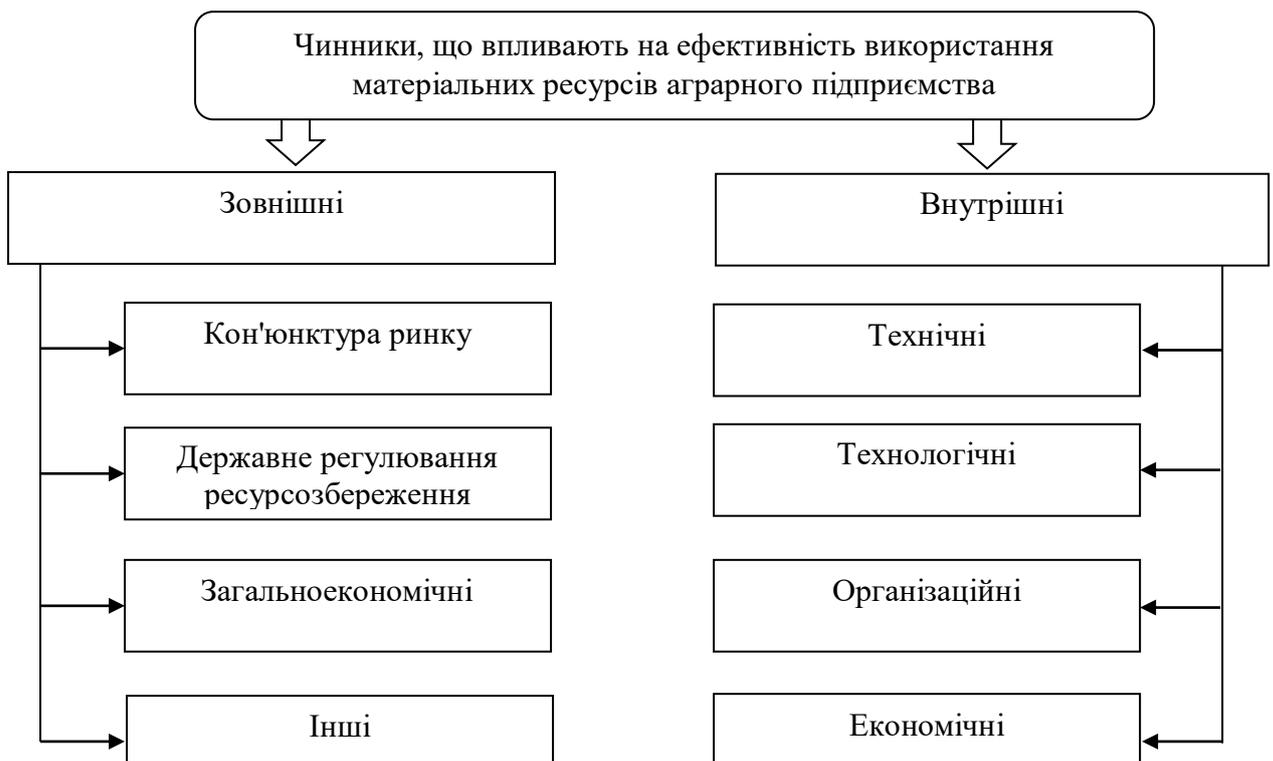

Рисунок 1.7 – Чинники, що впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства, запропоновані О.М. Колмаковою та Т.В. Брюховецькою

Наявність відповідних технологій та інновацій на аграрних підприємствах забезпечують більш раціональне та економне використання матеріальних ресурсів. В сучасних конкурентних умовах та економічної кризи успішними є ті підприємства, які мають у своєму розпорядженні сучасні агротехнології. Останні забезпечують економне витрачання матеріальних ресурсів та їх розподіл у процесі аграрного виробництва.

Нами розглянутий традиційний підхід щодо класифікації факторів, що впливають на ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрного підприємства. Окрім нього у науковій літературі існують й інші підходи щодо виділення тих чи інших факторів [47].

Внутрішні чинники визначають безпосередній рівень використання матеріальних ресурсів на підприємстві. До них відносяться: технічні, технологічні, організаційні та економічні. До технічних факторів ефективного використання матеріальних ресурсів відносять: зниження маси виробу, підвищення якості матеріалів, заміна дорогих і дефіцитних матеріалів. Вважаємо, що до технічних факторів слід віднести також конструкційні зміни в кінцевій готовій продукції по витраті основних і допоміжних матеріалів, енергії.

Технологічні фактори діють на стадії виробництва продукції, призводять до скорочення відходів і втрат матеріалів. До них відносяться: впровадження нового обладнання з поліпшеними характеристиками, модернізація існуючого обладнання; впровадження ресурсозберігаючих технологій; впровадження методів зміцнюючої технології; вдосконалення методів виготовлення і обробки деталей. Вважаємо, що до технологічних факторів слід віднести також автоматизацію виробництва, нормування використання ресурсів відповідно до передових науково-технологічних досягнень, експериментальне виробництво на основі науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, спрямовані на скорочення втрат і оптимізацію нормування використання ресурсів [59].

Організаційні фактори спрямовані на вдосконалення структури та організації виробництва. До них відносять: вдосконалення організації виробництва (організованість виробничої системи в часі), вдосконалення обліку

фактичного використання матеріальних ресурсів, вдосконалення контролю якості продукції, системи забезпечення матеріальними ресурсами.

Економічні чинники обумовлюють створення умов, що сприяють раціоналізації процесів використання матеріальних ресурсів на підприємстві та включають: систему економічного стимулювання працівників, систему економічної відповідальності за нераціональне використання матеріальних ресурсів, економічний стан підприємства. Вважаємо, що до економічних факторів слід віднести також формування локальної нормативної бази підприємства щодо рівня витрат усіх видів сировини та матеріалів, інвестиційну привабливість суб'єкта господарювання [50].

Досягнення мети ефективного використання матеріальних ресурсів підприємства, пов'язане з раціоналізацією використання матеріалів, економією матеріальних ресурсів. Скорочення матеріальних витрат досягається при можливості найповнішого врахування їх витрат на основі формування інформаційної бази за напрямками: формування замовлень матеріальних ресурсів; нормування витрат матеріальних ресурсів; раціоналізація використання матеріальних ресурсів; мінімізація витрат при заміщенні матеріальних ресурсів.

Узагальнюючи все вищевикладене, підкреслимо, що нове економічний зміст управління матеріальними ресурсами, диференціація їх класифікаційних ознак зумовили можливість максимально повного врахування чинників впливу на рівень ефективного використання матеріальних ресурсів, а також можливість угруповання та уніфікації ресурсної бази при виконанні порівняльних аналітичних процедур щодо поставлених цілей підприємства[47].

Ефективність їх використання є змінною величиною, тому аграрні підприємства повинні постійно стежити за їх використанням та відповідним чином управляти ними. Інструменти управління ефективністю управління матеріальними ресурсами аграрного підприємства наведено на рисунку 1.8. Підсистема управління матеріальними ресурсами розглянута в дослідженні як складова загальної системи (підприємства), що відповідальна за процеси забезпечення виробництва матеріальними ресурсами.

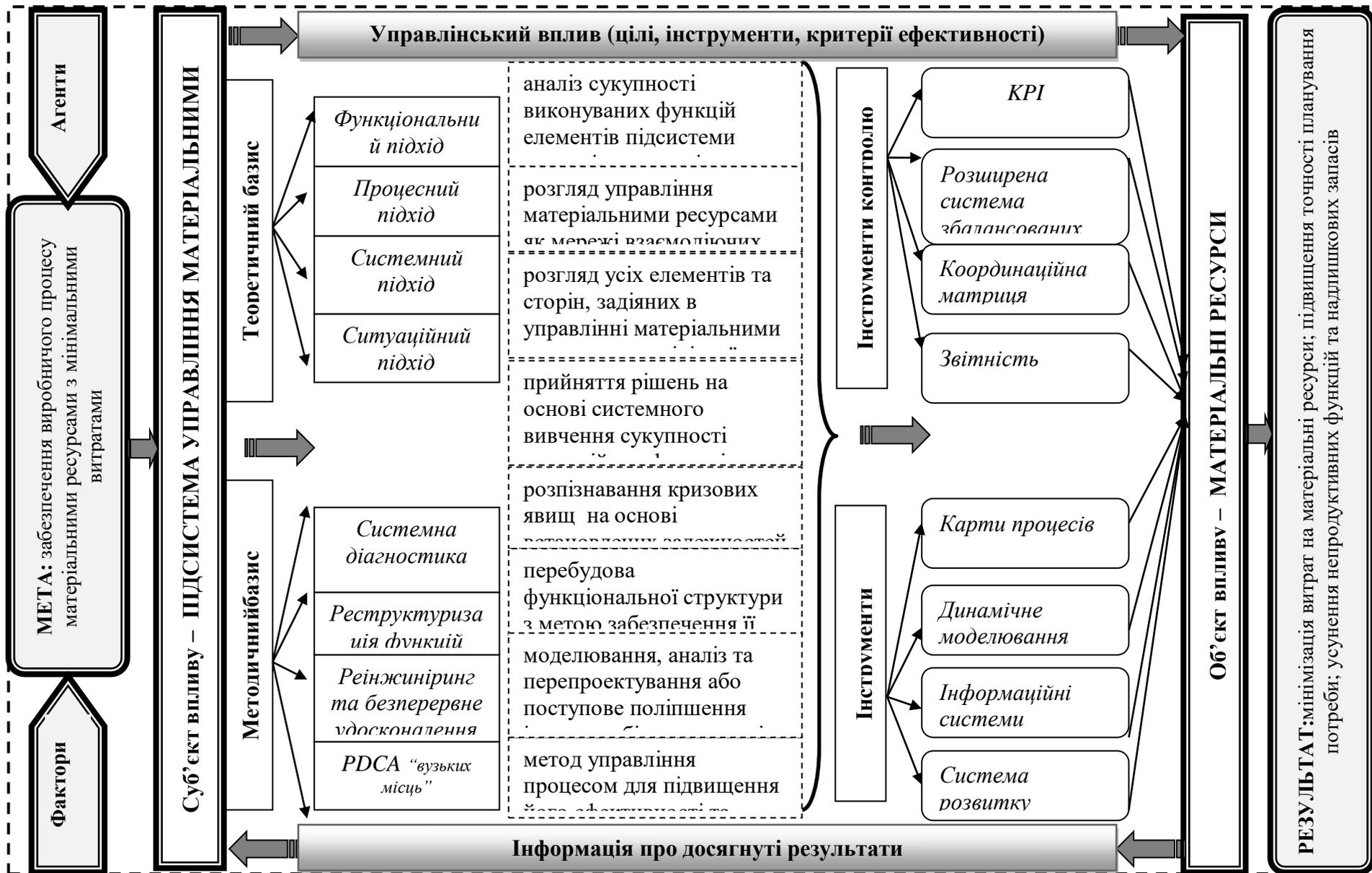

Рисунок 1.8 – Інструменти управління ефективністю управління матеріальними ресурсами аграрного підприємства [16]

Внутрішній склад організаційної структури підсистеми інтегрованого управління матеріальними ресурсами складається з: структурно-функціональної підсистеми, яка являє собою сукупність підрозділів і виконавців, що виконують закріплені за ними функції й вирішують поставлені перед ними завдання за допомогою конкретних методик та методів; підсистеми інформаційного забезпечення, складовими якої є інформація й інформаційне забезпечення, нормативи поведінки учасників процесу управлінської діяльності, схеми та канали комунікацій; підсистеми саморозвитку, яка генерує такі процеси, як самовдосконалення та адаптивність до змін, здійснює організацію переходу підсистеми управління до нового стану.

Таким чином, суттєвим резервом поліпшення фінансових результатів діяльності аграрних підприємств є забезпечення більш ефективного використання матеріальних ресурсів. За попередніми оцінками матеріальні ресурси складають близько 70-80 % усіх виробничих витрат аграрних підприємств. На ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрних підприємств впливає низка факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. До факторів зовнішнього середовища передусім відносяться: політичні, економічні, соціальні та технологічні фактори. Також окремо виділяють групи факторів мікросередовища, основним з яких є постачальники, які й поставляють матеріальні ресурси на аграрні підприємства. Більший вплив на ефективність використання матеріальних ресурсів здійснюють внутрішні фактори, які лежать у безпосередній компетенції аграрних підприємств. Передусім слід відзначити наявність відповідних агротехнологій, які забезпечують більш раціональне використання матеріальних ресурсів, відповідно ведуть до недопущення непродуктивних витрат матеріальних ресурсів.

Основні резерви підвищення результативності господарської діяльності підприємства лежать у площині ефективнішого використання матеріальних ресурсів. З цієї позиції підприємств повинні постійно проводити оцінку та аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

1.3. Методи оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Проблема ефективності сільськогосподарського виробництва в цей час пов'язана з необхідністю максимальної економії виробничих ресурсів, що досягається, головним чином, за допомогою їх раціонального використання. Підприємства повинні проводити систематичну оцінку та аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Так, як саме у цьому криються головні резерви поліпшення їх кінцевих фінансових результатів.

Наукова думка багата на різні методи оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Уміння оперування ними допоможе підприємствам своєчасно реагувати на можливе зниження ефективності використання матеріальних ресурсів, вживати заходи направлені на стабілізацію ситуації та виявляти основні проблеми у даному питанні [26].

У процесі споживання матеріальні ресурси трансформуються в матеріальні витрати. У загальній сукупності витрат витрати на виробництво займають, як правило, найбільшу частку, що свідчить про високу матеріаломісткість продукції. Відповідно виробнича діяльність підприємства та її результати залежать від ефективної організації постачання і раціонального та економного використання матеріальних ресурсів.

Зауважимо, що мета оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства полягає у визначенні забезпеченості компанії усіма різновидами матеріальних ресурсів, знаходженні резервів більш економного та раціонального їх використання, а також зниження матеріаломісткості продукції, що, своєю чергою, приведе до підвищення ефективності виробництва за рахунок раціонального використання матеріальних ресурсів[29]. Основні завдання, об'єкти та етапи аналізу використання матеріальних ресурсів наведено на рисунку 1.9 [42].

Рисунок 1.9 – Завдання, об'єкти та етапи аналізу матеріальних ресурсів підприємства

Зауважимо, що використання матеріальних ресурсів в галузях пов'язане з різними ризиками для компаній. Таким чином, для стійкого прийняття рішень потрібно достовірні інформаційна база. Однак більшість компаній ігнорують важливу інформацію, що стосується використання матеріальних ресурсів.

Для забезпечення отримання достовірних результатів щодо аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства важливе значення має належне інформаційне забезпечення. Інформаційною базою такої

оцінки та аналізу складає офіційна фінансова та статистична звітність підприємства за 3-5 років. Адже, таку оцінку слід проводити у динаміці, охоплюючи одночасно декілька років. Такий підхід дозволяє визначити як у динаміці змінювалися обсяги споживання різних матеріальних ресурсів та який вплив вони мали на фінансові результати підприємства [35].

У процесі аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства слід користуватися інформацією представленою у таких звітах, як: форма 1 «Баланс», форма 2 «Звіти про фінансові результати», форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності», № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, а також інша фінансова та статистична звітність, у яких міститься інформація щодо обсягів споживання матеріальних ресурсів. Окрім того, у процесі проведення такого аналізу та оцінки можуть бути використані виробничі плани, програми та інші оперативні дані.

Єдиної методики щодо оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства в сучасній економічній літературі не існує. Більшість з них базуються на розрахунку різних показників (коефіцієнтів), які характеризують різні сторони використання матеріальних ресурсів підприємства. Зокрема, у таблиці 1.2 наведемо систему показників, що характеризують ефективність використання матеріальних ресурсів за А.А. Мазаракі.

На думку А.А. Мазаракі [46] саме комплекс вищенаведених розрахованих показників дає узагальнену оцінку щодо ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Також автор відмічає, що ці показники у першу чергу визначаються внутрішніми та зовнішніми чинниками. Серед сучасних методів аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства слід виділити економіко-математичні та факторний аналіз. Перші базуються на застосуванні спеціального програмного забезпечення, яке дозволяє не лише визначити рівень впливу матеріальних ресурсів на загальну результативність підприємства, але й спрогнозувати рівень витрат матеріальних ресурсів на майбутні роки, визначити розміри фінансових результатів підприємства при різному рівні ефективності використання матеріальних ресурсів тощо.

Таблиця 1.2 – Система показників, що характеризують ефективність використання матеріальних ресурсів за А.А. Мазаракі [46]

№	Назва	Характеристика
1	Прибуток на гривню матеріальних витрат	Найбільш узагальнювальний показник ефективності використання матеріальних ресурсів. Його визначають діленням суми одержаного прибутку від основної діяльності на суму матеріальних витрат
2	Матеріаловіддача	Цей показник характеризує, скільки вироблено продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії і т. ін.). Визначають діленням вартості виробленої продукції на суму матеріальних витрат
3	Матеріаломісткість продукції	Показує, скільки матеріальних витрат необхідно або припадає фактично на виробництво одиниці продукції. Визначається відношенням суми матеріальних витрат до вартості виробленої продукції
4	Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат	Характеризує у відносному вираженні динаміку матеріаловіддачі та, разом з тим розкриває фактори її зростання. Визначається відношенням індексу валової продукції до індексу матеріальних витрат
5	Частка матеріальних витрат у собівартості продукції	Динаміка цього показника характеризує зміну матеріаломісткості продукції. Обчислюють відношенням суми матеріальних витрат до повної собівартості виробленої продукції
6	Коефіцієнт матеріальних витрат	Показує, наскільки економно використовують матеріали в процесі виробництва, чи немає перевитрат у порівнянні з установленими нормами. Якщо коефіцієнт понад 1, це свідчить про перевитрату матеріальних ресурсів на виробництво продукції, і, навпаки, якщо менше 1, то матеріальні ресурси використовували економніше. Розраховують як відношення фактичної суми матеріальних витрат до планової, перерахованої на фактичний обсяг випущеної продукції

До традиційних методів оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства відносяться: метод аналізу використання матеріальних ресурсів; метод аналізу забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами; метод показників ефективності використання основних засобів та обігових коштів підприємства. Отже, сьогодні сучасна економічна література нараховує 5 основних методів аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства, які наведемо на рисунку 1.10 [48].

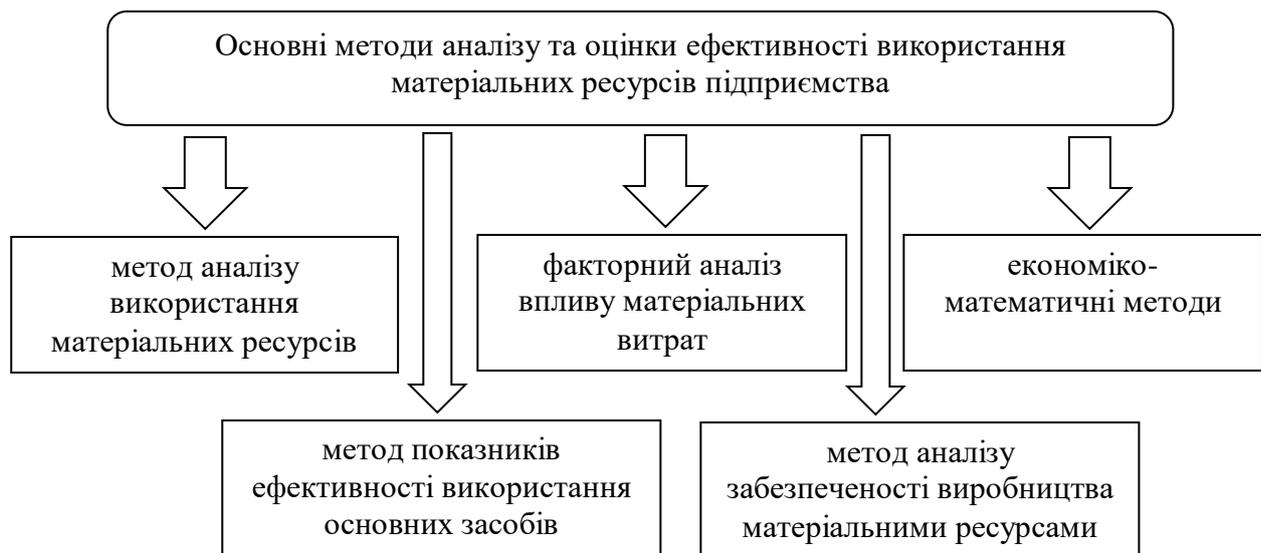

Рисунок 1.10 – Основні методи аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Економіко-математичні методи та факторний аналіз розглянуто вище у роботі. Їх особливістю є те, що вони є досить трудомісткі та вимагають відповідної кваліфікації аналітиків. Далі розглянемо інші три методи аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.

Традиційний метод аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства передбачає розрахунок різноманітних показників. Формули для розрахунку показників ефективності використання матеріальних витрат за методом аналізу використання матеріальних ресурсів наведено у таблиці 1.3.

визначається і рівнем забезпеченості організації необхідними ресурсами. Оскільки від цього залежить безперервність виробничо-господарської діяльності підприємства. Особливо важливе зазначене має для аграрних підприємств, де від своєчасного виконання польових робіт залежить майбутній урожай сільськогосподарських культур. У науковій літературі для цього використовуються метод аналізу забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами. У таблиці 1.4 наведено формули для розрахунку показників ефективності використання матеріальних ресурсів за методом аналізу забезпеченості виробництва цими ресурсами

Таблиця 1.3 – Формули для розрахунку показників ефективності використання матеріальних ресурсів за методом аналізу [52]

№	Показник	Умовне позначення	Формула для розрахунку	Економічний зміст	Напрямок позитивних змін
1	Матеріаловіддача	МВ	Обсяг виробництва / Матеріальні витрати	показує, яка частка виробленої продукції припадає на одиницю матеріальних витрат	збільшення
2	Матеріаломісткість	ММ	Матеріальні витрати / Обсяг виробництва	характеризує витрати матеріальних витрат на одиницю виготовленої продукції	зменшення
3	Питома вага матеріальних ресурсів в собівартості продукції	dM	Матеріальні витрати / Собівартість	характеризує частку матеріальних витрат у складі собівартості	зменшення
4	Коефіцієнт матеріальних витрат	кМ	Фактичні матеріальні витрати / Планові матеріальні витрати	показує, на скільки економно використовувалися матеріальні ресурси	зменшення
5	Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат	Мі	Темпи зростання обсягу виробництва / Темпи зростання матеріальних витрат	показує на скільки обсяги виробництва випереджають темпи зростання матеріальних витрат	збільшення

Також ефективність використання матеріальних ресурсів підприємства

Роль основних засобів у виробничих процесах підприємства щорічно лише зростає. Наявність останніх технологічних новинок, постійне оновлення основних засобів, а також їх своєчасна технологічна модернізація і реконструкція є запорукою досягнення високих показників ефективності. Від того як використовуються основні засоби багато в чому залежить ефективність

виробництва. Тому важливим є проведення оцінки показників ефективності використання основних засобів.

Таблиця 1.4 – Формули для розрахунку показників ефективності використання матеріальних ресурсів за методом аналізу забезпеченості виробництва цими ресурсами [60]

№	Показник	Формула для розрахунку	Пояснення
1	Загальна потреба підприємства в конкретних видах матеріальних ресурсів	$N_z = N_v + N_e + N_r + N_{zp} + N_k$	де N_v – потреба на виробництво продукції; N_e – потреба на експериментально-дослідні роботи; N_r – потреба на ремонтні роботи; N_{zp} – потреби на створення планових (в межах нормативів) запасів; N_k – запас (залишок) на кінець планового періоду.
2	Наявний (фактичний) запас матеріалів	$N_z = Z_z / V_d$	де Z_z – залишок матеріалів на складі; V_d – величина середньоденних витрат матеріалів на виробництво. Наявний запас визначається в днях; розрахунок ведеться для всього асортименту виробничих запасів.
3	Нормативний запас матеріалів на складі	$Z_{zn} = V_d \times D_r$	де Z_{zn} – нормативний запас матеріалів на складі; V_d – величина середньоденних витрат матеріалів на виробництво; D_r – кількість робочих днів, на які повинен зберігатися запас.
4	Індекс виконання норм запасу	$I_z = Z_z / Z_{zn}$	Визначається шляхом зіставлення фактичного запасу матеріалів на складі і нормативного запасу.
5	Величину надлишку / дефіциту запасу	$\Delta Z = Z_z - Z_{zn}$	Різниця між фактичним запасом і нормативним запасом характеризує величину надлишку (+) або дефіциту (-). Наявність понаднормативних надлишків матеріальних ресурсів негативно впливає на фінансовий стан підприємства

Оскільки забезпеченість останніми досягненнями науки та техніки сприяє зменшенню споживання матеріальних ресурсів. Окрім цього всього окрема когорта вчених, як було встановлено у п.п. 1.1 даної кваліфікаційної роботи, основні засоби відносять до матеріальних ресурсів.

Для того, щоб оцінити ефективність використання основних засобів користуються формулами наведеними у табл. 1.5 [63].

Таблиця 1.5 – Формули для розрахунку показників ефективності використання основних засобів підприємства

Показники	Умовне позначення	Формула для розрахунку	Економічний зміст	Напрямок позитивних змін
1	2	3	4	5
Фондомісткість	Ф _м	Середньорічна вартість основних засобів (ОЗ) / Виручка від реалізації продукції	показує ефективність використання основних виробничих фондів, який характеризує обсяг виробленої підприємством продукції (послуг) у вартісних вимірниках одиницею основних фондів	зменшення
Фондоозброєність, тис.грн. / чол.	Ф _о	$\frac{\overline{ОЗ}}{Ч}$	показує забезпеченість персоналу основними засобами; яка вартість основних засобів припадає на одного працівника	збільшення
Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства	Ч _{о.з.}	Залишкова вартість основних засобів / Активи	частка коштів, інвестованих в основні засоби, у валюті балансу	зменшення за умов незмінних або зростаючих обсягів реалізації
Коефіцієнт зносу	К _{зн.о.з.}	Знос основних засобів / Первісна вартість основних засобів	рівень фізичного зносу основних фондів	зменшення
Коефіцієнт придатності	К _{пр.о.з.}	Залишкової вартості основних засобів / Первісної вартості	рівень фізичної придатності основних фондів	збільшення
Фондовіддача, грн.	Ф _в	$\frac{ЧД(В)Р}{\overline{ОЗ}}$	показує ефективність використання основних фондів; яка величина доходу, отриманого від реалізації продукції, припадає на 1 грн., вкладеної у основні фонди, що використовуються для виробництва цієї продукції	збільшення

Зауважимо, що узагальнений критерій ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства визначається за такою формулою[68]:

$$e = E \rightarrow \max / B \rightarrow \min, \quad (1.1)$$

де e – критерій економічної ефективності;

E – економічний результат (вигода або ефект);

B – матеріальні ресурси спрямовані на досягнення економічного результату.

Таким чином, проведений аналіз показав, що сьогодні існують різні методи, які дозволяють провести оцінку ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Всього у науковій літературі виділяють 5 основних методів, а саме: економіко-математичні методи, факторний аналіз впливу матеріальних витрат, метод показників ефективності використання основних засобів, метод аналізу забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами, а також метод аналізу використання матеріальних ресурсів. Усі вони базуються на проведенні великої кількості розрахунків за 3-5 років, які дозволяють зробити узагальнювальний висновок про ефективність використання матеріальних ресурсів. Найкращого результату можна досягнути при комплексному розрахунку одночасно декількох методів. Інформаційною базою для проведення аналізу та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства є фінансова та статистична звітність підприємства. Важливо, щоб така оцінка проводилася у динаміці за останні 3-5 років. До основних показників, які характеризують ефективність використання матеріальних ресурсів відноситься: матеріаловіддача, матеріаломісткість, питома вага матеріальних ресурсів в собівартості продукції, коефіцієнт матеріальних витрат та коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат. Кожен аналітик, працівники фінансових служб підприємства самостійно визначають, які показники використовувати для оцінки та аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів.

Підсумовуючи результати дослідження зазначимо, що матеріальні ресурси складають основу забезпечення безперервної виробничо-господарської діяльності підприємства, вони забезпечують необхідною сировиною та іншими засобами суб'єкти господарювання. Матеріальними ресурсами підприємства є сировина, різні матеріали, електроенергія, паливо, комплектуючі вироби та напівфабрикати, які підприємство купує та використовує для використання всього цього у своїй виробничо-господарській діяльності. За попередніми оцінками матеріальні ресурси складають близько 70-80 % усіх виробничих витрат аграрних підприємств. На ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрних підприємств впливає низка факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Для оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві використовують різні методи, зокрема: метод аналізу використання матеріальних ресурсів; метод аналізу забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами; метод показників ефективності використання основних засобів та обігових коштів підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА І ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «БІЛАГРО»

2.1. Оцінка стану сільського господарства України, визначення проблем та перспектив його розвитку

Сільське господарство відіграє вирішальну роль в економіці країн, що розвивається, до яких і відноситься Україна, та є основним засобом забезпечення продовольчої безпеки, доходів та зайнятості населення. Згідно міжнародних даних частка сільськогосподарського населення в загальній чисельності населення становить 67%, на сільське господарство припадає до 40 % ВВП і що

43% всього експорту складається з сільськогосподарських товарів. Протягом останніх кількох років стає все більш очевидним, що концепція як економіста, так і політиків щодо ролі сільського господарства в економічному розвитку зазнала важливої еволюції. Приблизно чверть земної поверхні Землі зараз обробляється, і більша частина є засіяними продукцією рослинництва, яка виступає основним джерелом їжі [86].

Для України галузь сільського господарства є однією з найбільш пріоритетних, що обумовлено фізико-географічним розташуванням країни. Адже, більша територія країни має багаті одні з найбільш родючих в світі – чорні чорноземи, які сприяють розвитку на них сільського господарства. За орієнтовними оцінками сільськогосподарські угіддя України займають до 42 млн. гектарів землі або 70 % загального земельного фонду [87]. Розвиток сільського господарства в Україні забезпечує населення якісними, безпечними та доступними продуктами харчування. Продукція сільського господарства широко використовується для подальшого виробництва з неї продуктів харчування. Сільське господарство в Україні виконує як продовольчу роль, забезпечують у продуктах харчування населення, так і економічну, сприяючи наповненню державного бюджету та розвитку економіки. Саме аграрний сектор є одним з найбільших локомотивів національної економіки України, який дозволить її вивести з глибокої кризи. Сприяє цьому ще й те, що сільське господарство у 2020-2021 рр. зазначало найменш відчутного негативного впливу від пандемії Covid-19. Щоб визначити роль сільського господарства для національної економіки на рисунку 2.1 наведемо частку, яку займає сільське господарство у ВВП країни за 2015-2020 рр.

З наведених даних бачимо, що продукція сільського господарства забезпечує щорічно більше 10 % ВВП України. Так, найвищого значення було досягнуто у 2016 р., коли частка продукції сільського господарства склала 14 %, у 2017 р. відбулося зменшення до 10 %, протягом 2018 р. та 2020 р. його питома вага складала 13 %, а у 2019 р. була дещо нижчою та становила відповідно 11 %.

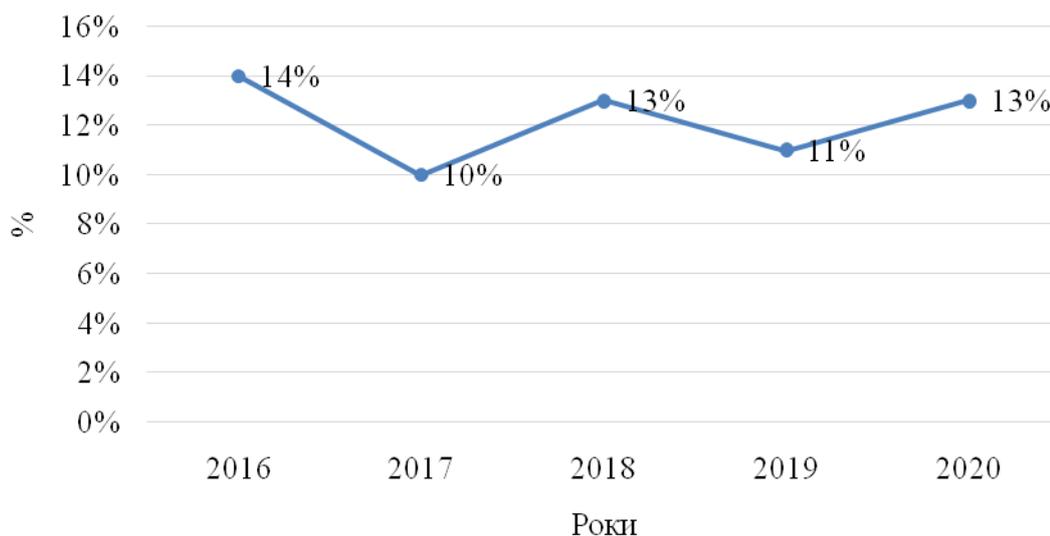

Рисунок 2.1 – Частка сільського господарства у ВВП України за 2016-2020 рр.
[побудовано автором за даними 87]

Загалом можемо констатувати, що частка сільського господарства у ВВП займає стабільно досить високі показники. Окреме коливання цього показника зумовлене рівнем врожайності окремих сільськогосподарських культур. Адже, сільське господарство знаходиться під впливом великої кількості факторів зовнішнього середовища, особливо це стосується погодних умов. Саме тому рівень виробництва продукції сільського господарства щороку змінюється, що впливає на його частку у ВВП.

З метою зменшення залежності від погодних умов вітчизняні підприємства використовують інноваційні підходи щодо посіву продукції рослинництва, що сприяє утриманню вологи. Адже, протягом останніх років літо в Україні є засушливим, що не сприяє росту та вегетації рослин.

На рисунку 2.2 відображено динаміку кількості підприємств, що здійснюють в Україні сільськогосподарську діяльність за 2015-2019 рр.

Рисунок 2.2 – Кількість підприємств, що здійснюють сільськогосподарську діяльність у 2015-2019 рр. [побудовано автором за даними 87]

З наведених даних бачимо, що загальна чисельність підприємств, що здійснюють сільськогосподарську діяльність щороку змінюється, то у бік зростання, та у бік зменшення. Найбільша кількість таких підприємств нараховувалося у 2018 р. в складі 49208 одиниці, на кінець 2019 р. їх кількість скоротилася на 1,43 % до 48504 одиниці. Можемо відзначити, що загалом спостерігається нестабільна динаміка щодо кількості підприємств, які здійснюють сільськогосподарську діяльність.

Така ситуація зумовлена загальною політико-економічною кризою в Україні, через що велика кількість сільськогосподарських підприємств ліквідується. У свою чергу, наявність родючих земель сприяє появі нових аграрних підприємств. Подальший розвиток сільського господарства у значній мірі залежить від загальної економіко-політичної ситуації в країні. Сприяє його розвитку те, що дана галузь офіційно визнана пріоритетною та в Україні діє низка програм щодо підтримки підприємств даного сектору. У таблиці 2.1 наведемо фінансові результати до оподаткування сільськогосподарських підприємств за 2015-2019 рр.

Таблиця 2.1 – Фінансові результати до оподаткування сільськогосподарських підприємств 2010-2018 рр. [побудовано автором за даними 87]

Роки	Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн
2015	101996,1	89	127609	11	25612,9
2016	90122,1	88,4	102788,8	11,6	12666,7
2017	68606,5	86,8	88986,2	13,2	20379,7
2018	70770,2	86,8	93549,5	13,2	22779,3
2019	90836,3	83,5	115329,8	16,5	24493,5

З наведених даних бачимо, що протягом 2015-2019 рр. сукупний фінансовий результат до оподаткування сільськогосподарських підприємств змінюється. Максимум було досягнуто у 2015 р., коли фінансовий результат до оподаткування склав 101996,1 млн. грн. Цьому насамперед сприяли відповідні погодні умови, які дозволили виробити велику кількість сільськогосподарської продукції. Частка підприємств, які здійснювали прибуткову діяльність у 2015 р. склала 89 %, у 2016 р. – 88,4 %, протягом 2017-2018 рр. – 86,8 %, а у 2019 р. таких було всього 83,5 % від загальної кількості. Відповідно починаючи з 2015 р. спостерігається поступове скорочення кількості підприємств, які одержували прибуток, що є негативним. У свою чергу зростає частка підприємств які отримували збиток з 11 % у 2015 р. до 16,5 % на кінець 2019 р.

Зазначимо, що до основних факторів, які негативно впливають на фінансові результати сільськогосподарських підприємств слід віднести:

- негативні кліматичні умови, які характеризують весняними заморозками та засушливим літом;
- загальним підвищенням вартості паливно-мастильних матеріалів, насіннєвого матеріалу, мінеральних та органічних добрив, запчастин до сільськогосподарської техніки тощо;

– поширенням практики нецільового використання матеріальних ресурсів працівникам на аграрних підприємства, що часто також призводить до розкрадання або надмірного використання окремих видів ресурсів;

– загальною політико-економічною нестабільністю у країні, що не дозволяє підприємства довгостроково планувати свою діяльність;

– девальвація національної валюти, що впливає на зростання витрат підприємства. Адже, більшість закупівель підприємства здійснюють за кордоном, тоді як продукцію реалізовує більша чисельність компаній за цінами в українській валюті;

– застаріла матеріально-технічна база, яка не дозволяє економити на споживанні окремих ресурсів тощо.

Усі наведені фактори у сукупності негативно впливають на діяльність сільського господарства. Більшість з наведених факторів є зовнішніми та підприємства на них не мають можливості впливати, а лише пристосовуватися. Перспективним вбачається впровадження інноваційних агротехнологій, які дозволяють раціонально використовувати ресурси та забезпечити повноцінний контроль за сільськогосподарською технікою, роботою персоналу, станом полів тощо.

Для кращого розуміння ситуації на рисунку 2.3 відобразимо співвідношення збиткових та прибуткових підприємств сільськогосподарської галузі за 2015-2019 рр.

Наведені дані наочно демонструють негативні зміни щодо зростання частки збиткових сільськогосподарських підприємств та зменшення прибуткових. Адже, це прямо свідчить про зниження їх ефективності функціонування. Відповідно зниження прибутків сільськогосподарських підприємств веде до зменшення й доходів державного бюджету України.

Сільськогосподарська галузь України спеціалізується на рослинництві та тваринництві. На рисунку 2.4 наведемо структуру виробництва продукції сільського господарства за 2019 р.

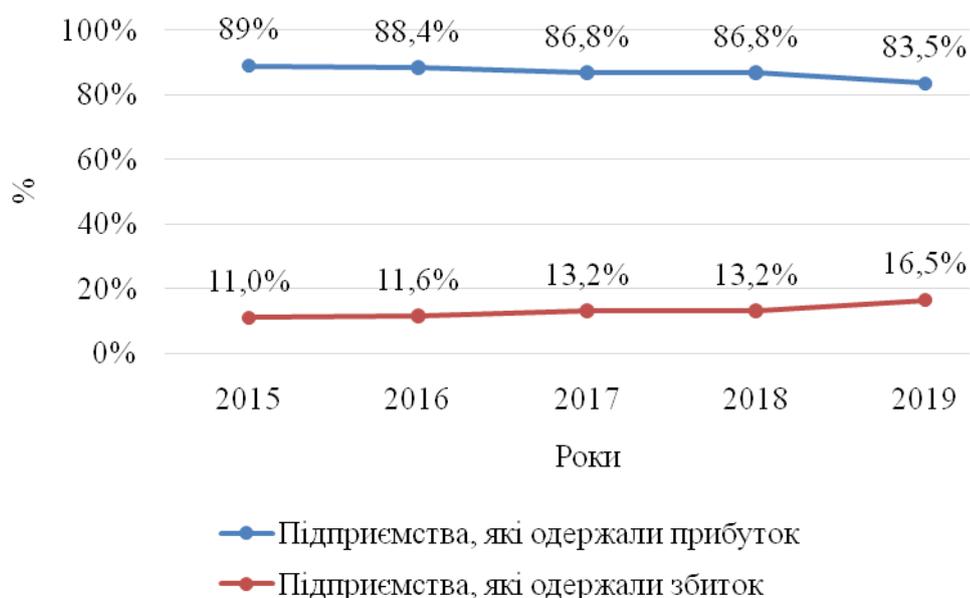

Рисунок 2.3 – Співвідношення збиткових та прибуткових підприємств сільськогосподарської галузі у 2015-2019 рр. [побудовано автором за даними 87]

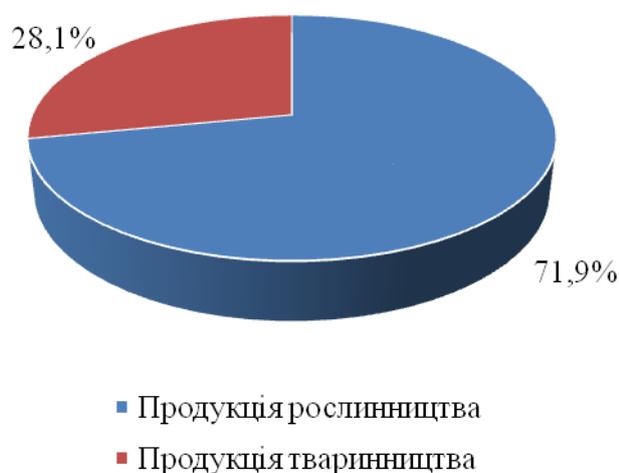

Рисунок 2.4 – Структура виробництва продукції сільського господарства в Україні за 2019 р. [побудовано автором за даними 87]

Існує висока диспропорція між виробництвом продукції рослинництва та тваринництва у сільськогосподарській галузі України. На продукції рослинництва припадає 71,9 % усієї виробленої продукції аграрними підприємствами, тоді як на продукцію тваринництва всього лише 28,1 %. Такі диспропорції зумовлені тим,

що тваринництво є досить трудомістким процесом та менш рентабельним у порівнянні з продукцією рослинництва. Саме тому в Україні доволі мала кількість підприємств, які займаються тваринництвом. На державному рівні існують різні програми підтримки даного напрямку, оскільки від цього залежить продовольча безпека країни.

На рисунку 2.5 наведемо рівень рентабельності виробництва окремої продукції сільського господарства за 2017-2019 рр.

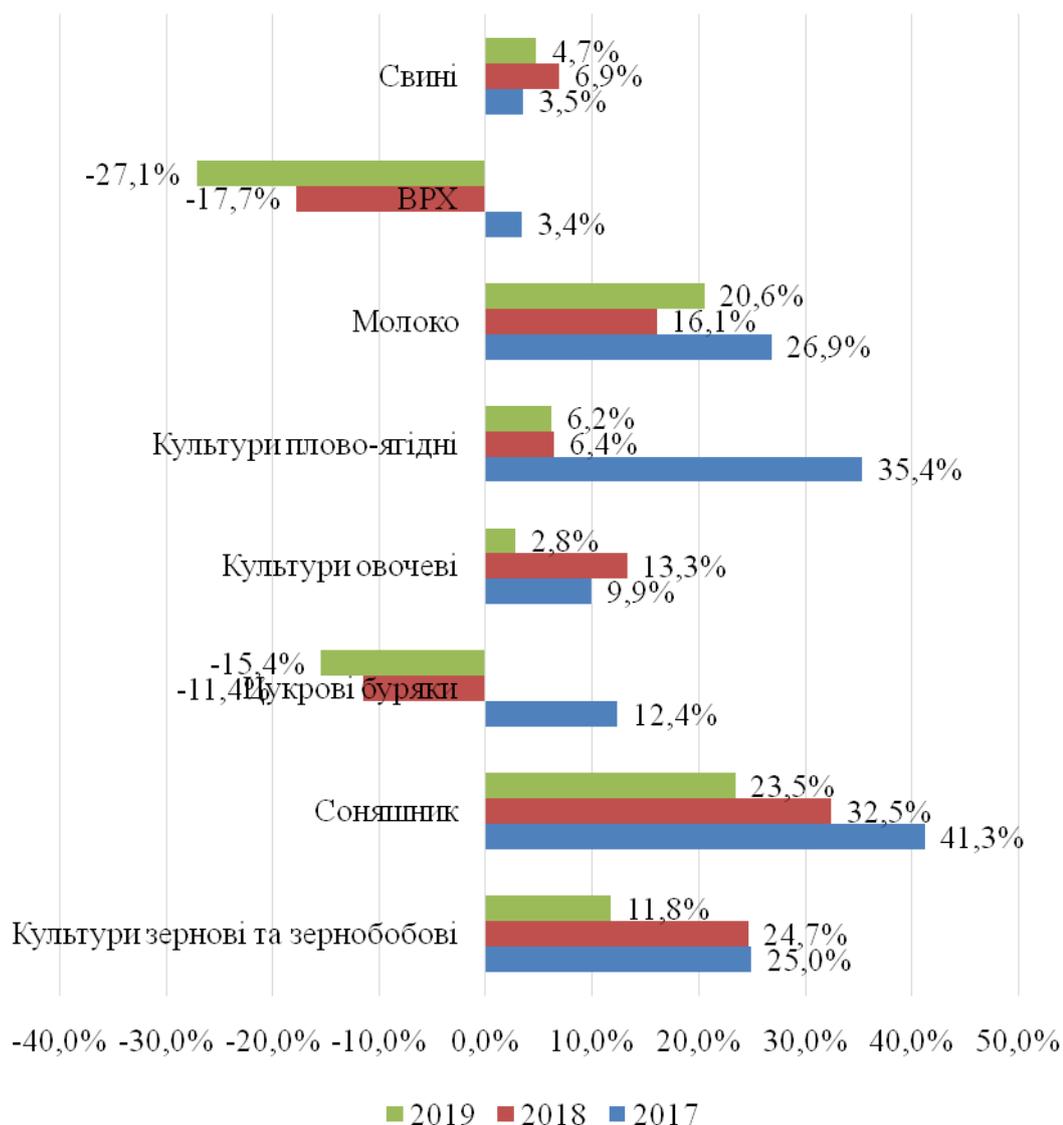

Рисунок 2.5 – Рівень рентабельності виробництва окремої продукції сільського господарства за 2017-2019 рр. [побудовано автором за даними 87]

З наведених даних бачимо, що найбільш рентабельним є виробництво соняшнику, культур плодово-ягідних, молока та культур зернових та зернобобових. Саме на вирощуванні цих культур зосереджена більша частина сільськогосподарських підприємств. Є така продукція, виробництво якої є збитковим, до них у 2019 р. відноситься вирощування ВРХ, а також цукрових буряків. Від нерентабельних видів продукції сільськогосподарські підприємства поступово відмовляються та зосереджуються на більш рентабельних.

На основі проведеного аналізу можемо констатувати, що безсумнівно України є аграрною державою, чому насамперед сприяє концентрація на її території родючих чорноземів. У тім повноцінному розвитку сільськогосподарської галузі заважає велика кількість негативних чинників, які наведемо на рисунку 2.6.

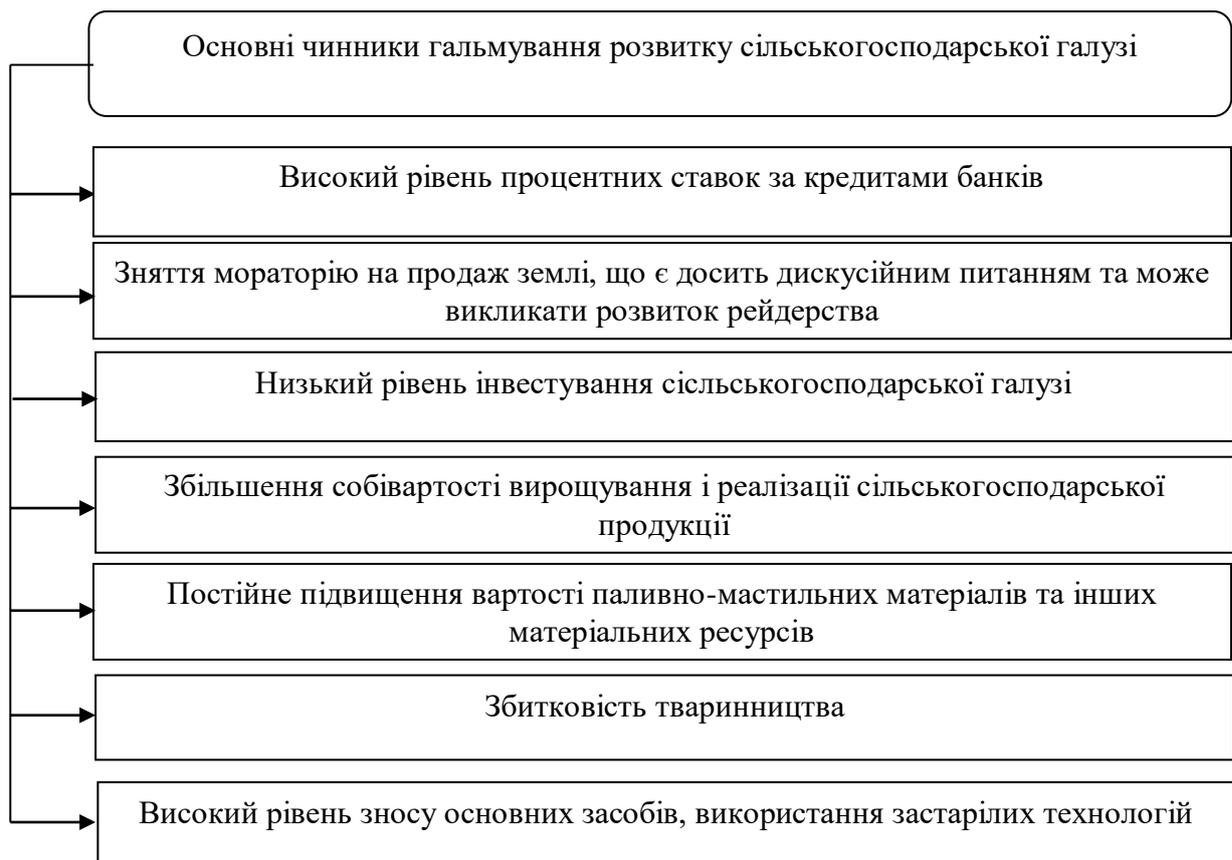

Рисунок 2.6 – Основні чинники гальмування розвитку сільськогосподарської галузів України [побудовано автором за 87]

Незважаючи на ряд негативних чинників у подальші роки розвиток сільськогосподарської галузі повинен лише прискоритися. Саме на аграрну сферу покладають головні завдання щодо виходу національної економіки з кризи та забезпечення її розвитку. Потужний потенціал України щодо розвитку аграрної сфери слід використовувати з метою забезпечення розвитку національної економіки. У першу чергу слід на національному рівні продовжити програми підтримки сільськогосподарських підприємств, а саме через здешевлення кредитів, зменшення податкового навантаження, розвитку лізингу сільськогосподарської техніки, субсидування тощо.

Таким чином, в Україні сільськогосподарська галузь має високий потенціал щодо свого розвитку. Частка аграрного сектору у національному ВВП впродовж 5 попередніх років перевищує стабільно 10 %, що є вагомим внеском. До того ж це дані без урахування окремих домогосподарств. Водночас весь аграрний потенціал свій Україна не використовує. Головними проблемами є зменшення частки прибуткових сільськогосподарських підприємств з одночасним зростанням частки збиткових підприємств. Серед головних факторів, які негативно впливають на розвиток аграрного сектору слід відзначити: негативні погодно-кліматичні умови з посушливим літом та заморозками навесні, підвищення вартості паливно-мастильних матеріалів, девальвація національної валюти, поширення рейдерства тощо. На державному рівні слід підтримувати аграрний сектор, оскільки він може стати локомотивом зростання національної економіки.

Далі надамо організаційно-правову характеристику одного з сільськогосподарських підприємств України.

2.2. Організаційно-правова характеристика підприємства

Базою для написання кваліфікаційної роботи є товариство з обмеженою відповідальністю «Білагро» (далі – ТОВ «Білагро»), яке розпочало свою діяльність у 2003 р. та зареєстроване за адресою: 38341, Полтавська обл., Великобагачанський район, село Красногорівка, вулиця Гоголя, будинок 81.

Відповідно до КВЕД ТОВ «Білагро» здійснює свою діяльність у сфері 01.11 Вирощування зернових і технічних культур. Директором та одночасно власником й засновником ТОВ «Білагро» є Кордубан Юрій Володимирович. За організаційно-правовою формою власності досліджуваний суб'єкт господарювання є товариством з обмеженою власністю, за формою власністю – приватним підприємством. У табл. 2.2 наведемо загальну характеристику ТОВ «Білагро».

Таблиця 2.2 – Загальна характеристика ТОВ «Білагро» [93]

№	Найменування статті	Характеристика
1	Повна назва підприємства	Товариство з обмеженою відповідальністю «Білагро»
2	Скорочена назва підприємства	ТОВ «Білагро»
3	ЄДРПОУ	32353457
4	Юридична адреса	38341, Полтавська обл., Великобагачанський район, село Красногорівка, вулиця Гоголя, будинок 81
5	Рік заснування	27.032003
6	Керівник	Кордубан Юрій Володимирович
7	Вид економічної діяльності згідно КВЕД	01.11 Вирощування зернових та технічних культур 01.13 Вирощування овочів і баштанних, коренеплодів і бульбоплодів 01.19 Вирощування інших сезонних культур 01.26 Вирощування олійних фруктів

Проводить свою діяльність ТОВ «Білагро» на території України, а саме Полтавської області. У всьому слідує чинному вітчизняному законодавству, зокрема: Конституції України, Господарському, Земельному, Податковому та Цивільному кодексам, Законів України «Про господарські товариства» та інші нормативно-правові акти у сфері сільського господарства.

Основною метою діяльності досліджуваного товариства є виробництво якісної, безпечної та доступної сільськогосподарської продукції з метою

задоволення потреб споживачів, гарантування продовольчої безпеки країни та забезпечення на цій основі економічного зростання ТОВ «Білагро».

Спеціалізується досліджуване товариство виключно на продукції рослинництва, а саме вирощує кукурудзу, пшеницю, ячмінь, соняшник, сою та ріпак.

Тваринництвом на даний час ТОВ «Білагро» не займається, хоча ще із самого заснування свого товариство утримувало на власній фермі ВРХ та свиней. Водночас через трудомісткість процесів та низьку рентабельність тваринництва вищим керівництвом ТОВ «Білагро» прийнято рішення щодо концентрації основних зусиль виключно на рослинництві.

Сприяє вирощуванню продукції рослинництва ТОВ «Білагро» те, що товариства проводить свою діяльність у регіоні з родючими чорноземами. Так, саме на Полтавщині знаходяться найбільш родючі землі. Вся землі, на якій здійснює свою діяльність ТОВ «Білагро» є орендною, які орендує товариство у місцевих жителів.

Сьогодні загальний земельний фонд досліджуваного товариства складає 12 тис. га. орної землі, на якій вирощується різноманітна сільськогосподарська культура. У подальших планах керівництва ТОВ «Білагро» розширення орендної землі до 15 тис. га. З цією метою товариство пропонує вигідні умови оренди. Зокрема, станом на початок 2021 р. щороку ТОВ «Білагро» сплачує на початку року за 1 га землі 6 тис. грн. уже з вирахуванням податку на доходи фізичних осіб.

Також товариство бере активну участь у розв'язанні соціальних проблем району, виступає спонсором різних свят, дарує щороку дітям новорічні подарунки тощо.

У таблиці 2.3 наведемо дані щодо обсягу реалізованої продукції, товарів, послуг ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Таблиця 2.3 – Обсяги реалізованої продукції, товарів, послуг ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Види продукції	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)						Відхилення			
	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2020 до 2018		2020 до 2019	
	Тис. грн	Питома вага, %	Тис. грн	Питома вага, %	Тис. грн	Питома вага, %	У сумі	У стр-рі	У сумі	У стр-рі
Усього по підприємству	135634,1	100	137678,5	100	118567	100	-17067,1	0	-19111,5	0
пшениця озима	1487,9	1,1	1801,2	1,31	3654,4	3,08	2166,5	1,98	1853,2	1,77
кукурудза на зерно	63346,4	46,7	65098	47,28	50142,3	42,29	-13204,1	-4,41	-14955,7	-4,99
ячмінь ярий	2066,7	1,52	2852,4	2,07	1657,4	1,4	-409,3	-0,12	-1195	-0,67
сорго	8016,7	5,91	4012,4	2,91	2987,6	2,52	-5029,1	-3,39	-1024,8	-0,39
соняшник	19904,8	14,68	23043,8	16,74	25358,2	21,39	5453,4	6,71	2314,4	4,65
соя	35047,1	25,84	36847,3	26,76	32567,4	27,47	-2479,7	1,63	-4279,9	0,71
ріпак	4538,7	3,35	2678,2	1,95	1234	1,04	-3304,7	-2,31	-1444,2	-0,91
інша продукція (послуги)	1225,8	0,9	1345,2	0,98	965,7	0,81	-260,1	-0,09	-379,5	-0,17

Згідно наведених даних спостерігається нечітка тенденція щодо зміни обсягів реалізації продукції ТОВ «Білагро». Негативним є те, що у 2020 р. спостерігаються найменші обсяги реалізації в розмірі 118567 тис. грн., що на 17067,1 тис. грн. та 19111,5 тис. грн. менше порівняно з 2018-2019 рр. відповідно. Така ситуація обумовлена зменшенням збору врожаю продукції рослинництва у 2020 р., внаслідок зниження загальної врожайності зернових, олійних та технічних культур. Так, весняні заморозки 2020 р. завдали значної шкоди кукурудзи та соняшнику, що призвело до вимерзання частини з них. У свою чергу посушливе літо без достатньої кількості вологи не сприяло росту сільськогосподарської продукції рослинництва.

Що стосується структури реалізованої продукції, то спостерігається чіткий акцент ТОВ «Білагро» на вирощуванні кукурудзи, сої та соняшнику. Так, у 2020 р. на кукурудзу припадало 42,29 % всієї реалізованої продукції на сою – 27,47 % та на соняшник – 21,39 %. Детальну структуру реалізованої продукції досліджуваного товариства за 2018-2020 рр. наведемо на рисунках 2.7-2.9.

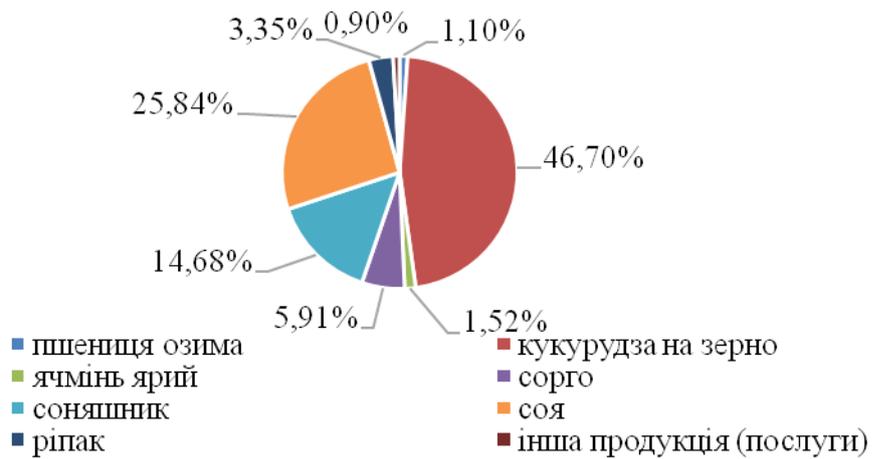

Рисунок 2.7 – Структура реалізованої продукції ТОВ «Білагро» за 2018 р.

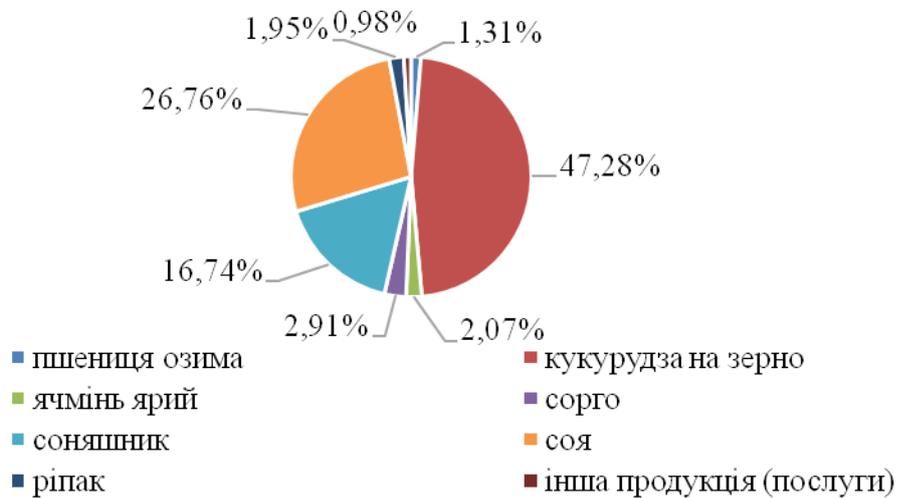

Рисунок 2.8 – Структура реалізованої продукції ТОВ «Білагро» за 2019 р.

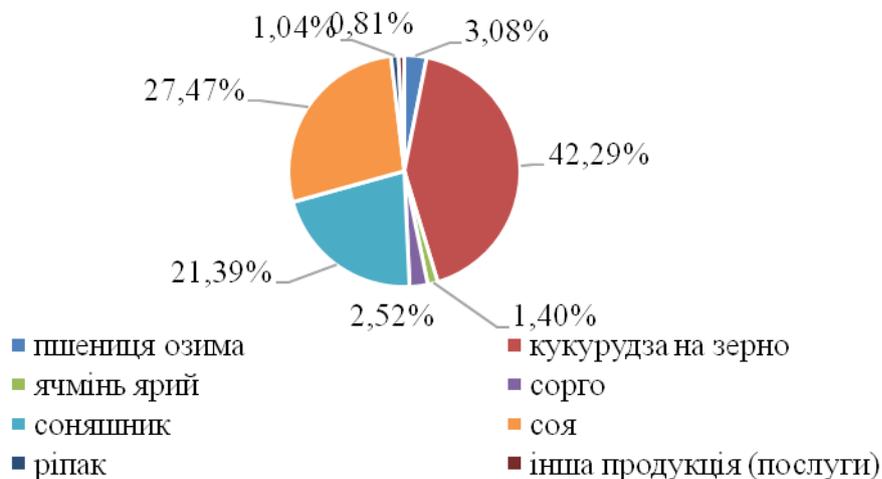

Рисунок 2.9 – Структура реалізованої продукції ТОВ «Білагро» за 2020 р.

Якщо аналізувати структуру реалізованої продукції ТОВ «Білагро» у питомій вазі, то слід насамперед відзначити, що спостерігається стійке зростання частки сої, соняшнику та пшениці. Утім в абсолютних значеннях збільшення обсягів реалізації відбувається помітне лише за соняшником та пшеницею. Частка кукурудзу, на яку припадає найбільша питома вага, зменшується. Водночас це пов'язано не зменшенням обсягів посіву цієї продукції рослинництва, а загальною неврожайністю кукурудзи в 2020 р.

Для зміни ситуації та підвищення обсягів виробництва та реалізації продукції рослинництва на ТОВ «Білагро» пропонуємо використовувати сорти канадської та американської селекції. Вони хоч і значно дорожчі від посівного матеріалу вітчизняної, польської чи німецької селекції, але водночас є досить стійкими до різних захворювань, раптових весняних заморозків, а найголовніше потребують менше вологи для активного росту. Ці сорти канадської та американської селекції пшениці, кукурудзи, соняшнику та сої є інноваційними та їх зразки вироблені у спеціальних наукових лабораторіях та дослідних станціях.

На забезпечення досягнення поставлених цілей та прибутковій діяльності значний вплив має сформована організаційна структура управління. Вона складається з структурних підрозділів підприємства та визначає їх підпорядкування. Від неї залежить ефективність управління ТОВ «Білагро». Як і більшість аграрних підприємств ТОВ «Білагро» має лінійно-функціональну структуру управління. Вона передбачає наявність численних структурних підрозділів, які очолюють відповідні керівники. Організаційна структура управління досліджуваного товариства представлена на рисунку 2.10.

Згідно неї бачимо, що вищим органом управління досліджуваного товариства є загальні збори учасників. Вони вирішують найбільш важливі стратегічні рішення, зокрема визначення напрямів діяльності підприємства, розширення фінансування, зміни спеціалізації, призначення виконавчого органу управління, збільшення розміру чи зменшення статутного капіталу тощо.

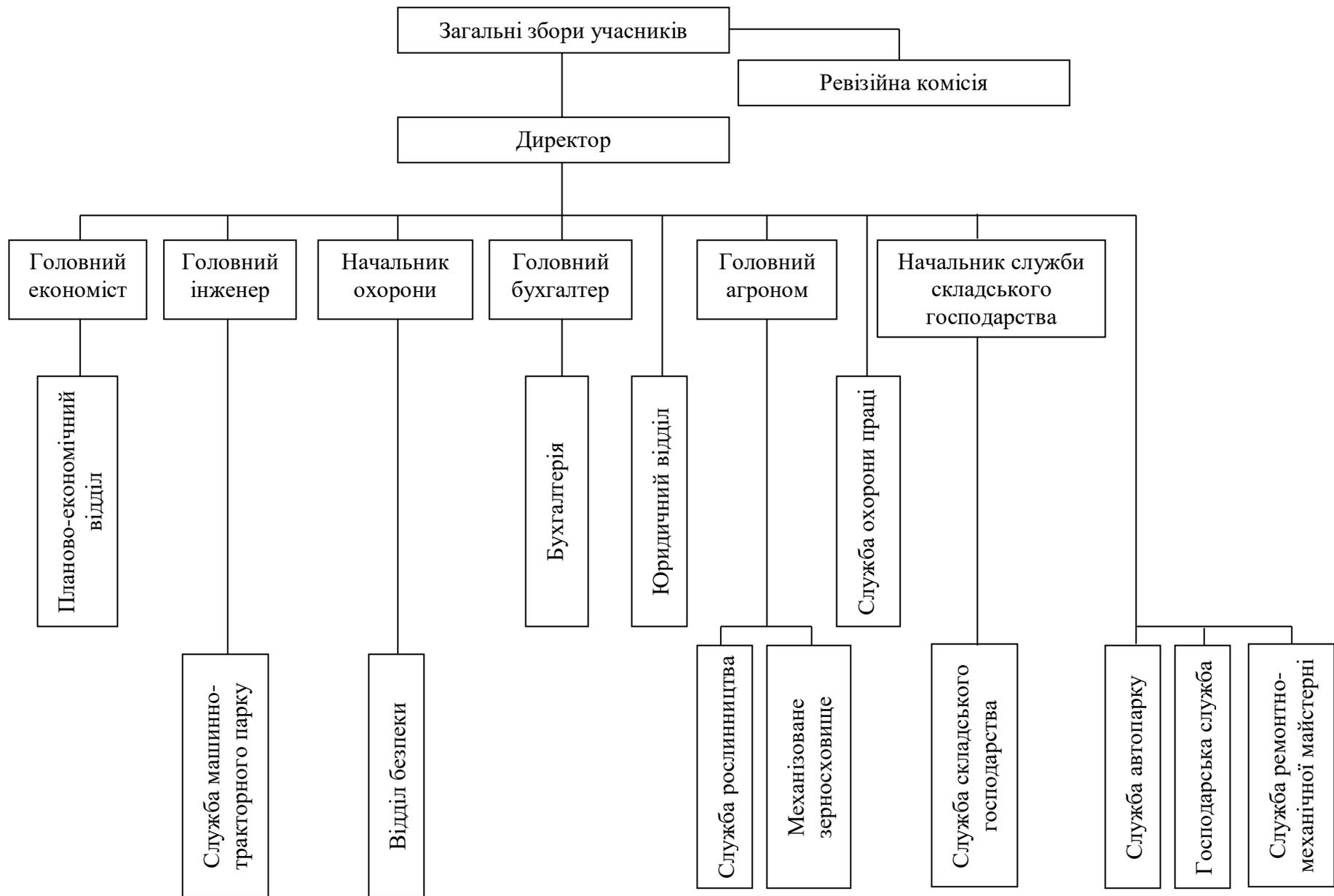

Рисунок 2.10 – Організаційна структура управління ТОВ «Білагро»

Виконавчим органом управління досліджуваного товариства є директор, який відповідає за поточну діяльність ТОВ «Білагро». Він представляє товариство в зовнішньому середовищі, має право підпису, керувати всім трудовим колективом, вирішувати усі питання, що не входять до компетенції загальних зборів учасників.

За фінансову роботу на ТОВ «Білагро» відповідає планово-економічний відділ на чолі з головним економістом. За ведення бухгалтерського обліку відповідає відділ бухгалтерії, яка нараховує 4 осіб, а також головного бухгалтера.

Загалом організаційна структура управління ТОВ «Білагро» не вимагає удосконалень та відповідає наявній спеціалізації досліджуваного товариства. Усі ключові посади, структурні підрозділи досліджуваного товариства повністю укомплектовані кваліфікованими працівниками. Далі на рисунку 2.11 наведемо виробничу структуру управління досліджуваного товариства.

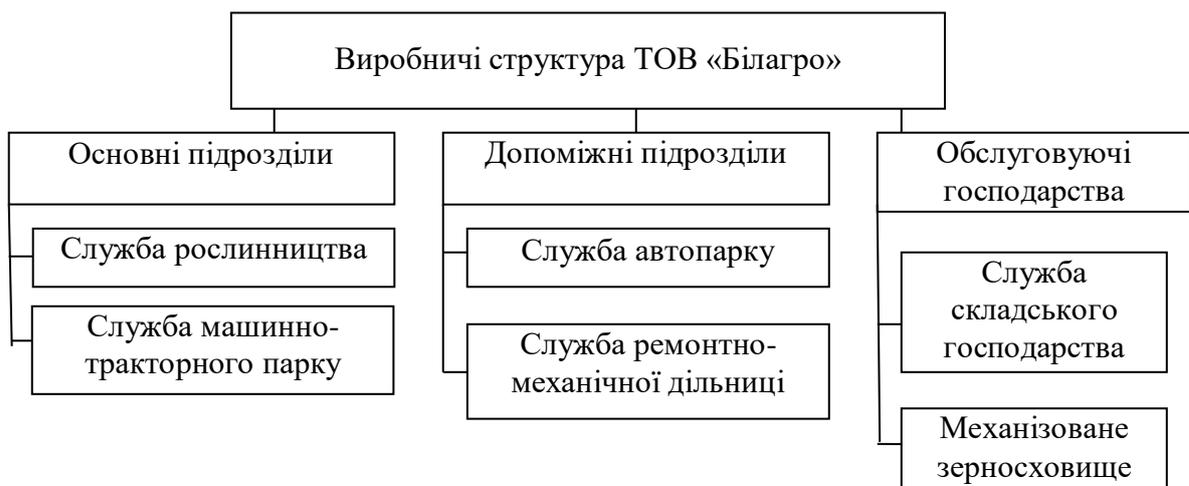

Рисунок 2.11 – Виробнича структура ТОВ «Білагро»

Виробнича структура досліджуваного товариства складається з основних, допоміжних та обслуговуючих підрозділів, які забезпечують безперебійну виробничу діяльність ТОВ «Білагро». Додамо, що матеріально-технічна база досліджуваного товариства знаходиться на досить високому рівні. Товариство у своїй власності має потужний машинно-тракторний парк, який складається з імпортованих тракторів, комбайнів, вантажних машин та інших технологій.

Належний стан матеріально-технічної бази має значний вплив і на рівень споживання матеріальних ресурсів.

На сам кінець за результатами проведеного аналізу складемо SWOT-аналіз. Він дозволить провести критичну оцінку зовнішнього та внутрішнього середовища та на основі цього визначити подальші перспективи досліджуваного товариства на ринку аграрного сектору. Результати SWOT-аналізу діяльності ТОВ «Білагро» наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – SWOT-аналіз ТОВ «Білагро»

Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у державних програмах підтримки аграрних підприємств. 2. Вихід на європейські ринки збуту. 3. Впровадження останніх досягнень науки та техніки 4. Залучення орендної землі. 5. Розвиток лізингу. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення вартості паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив та інших матеріальних ресурсів. 2. Початок продажу землі сільськогосподарського призначення, що може стати основою для розвитку рейдерства. 3. Погіршення кліматичних умов. 4. Настання нової економічної кризи. 5. Зростання податкового навантаження. 6. Зменшення кількості працездатного населення в селах.
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне фізико-географічне розташування. 2. Висока забезпеченість орендною землею. 3. Наявність імпоротної сільськогосподарської техніки. 4. Висока репутація товариства у регіоні розташування. 5. Ведення соціально відповідального бізнесу. 6. Широка збутова мережа. 7. Налагоджені зв'язки з іноземними партнерами постачальниками комплектуючих, запчастин, насіння тощо. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький ступінь готовності працівників до змін. 2. Зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції. 3. Зниження показників прибутковості. 4. Вузький асортимент продукції. 5. Високі витрати матеріальних ресурсів

З наведеного аналізу можемо бачити, що ТОВ «Білагро» має досить велику кількість сильних сторін, які є його конкурентними перевагами. Водночас є й

суттєві недоліки, ключові з яких полягають у загальному зменшенні обсягів реалізації та прибутків ТОВ «Білагро», а також високі витрати матеріальних ресурсів. Тому товариству слід працювати над усуненням виявлених недоліків. Зовнішнє середовище має велику кількість чинників, які є загрозами для існування товариства, але у ньому існують водночас й можливості для подальшого розвитку ТОВ «Білагро». Основою забезпечення стійкого розвитку товариства є постійний моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища.

Таким чином, ТОВ «Білагро» є одним з передових сільськогосподарських підприємств Полтавщини. Організаційна структура управління товариства є лінійно-функціональною, яка складається з великої кількості структурних підрозділів, які взаємодіють між собою у процесі виконання своїх функцій. Спеціалізується ТОВ «Білагро» виключно на вирощування продукції рослинництва, зокрема: кукурудзи, соняшнику, пшениці, сорго, сої, ріпаку та іншої продукції. Найбільша частка припадає на кукурудзу, соняшника та сої. Саме на ці три види продукції припадає до 90 % всього виробництва та реалізації. Проведений аналіз показав, що протягом 2018-2020 рр. спостерігається зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції. Зокрема, у 2020 р. обсяги реалізації склали 118567 тис. грн., що на 17067,1 тис. грн. та 19111,5 тис. грн. менше у порівнянні з 2018-2019 рр. відповідно. Такі зміни є негативними та мають безпосередній вплив на рівень прибутковості товариства.

З огляду на виявлені негативні зміни далі слід провести аналіз економічних та фінансових показників діяльності досліджуваного товариства.

2.3. Аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємства

Сучасні умови господарювання характеризуються кризовими явищами, у яких функціонувати та здійснювати прибуткову діяльність вкрай складно. Основою забезпечення розвитку ТОВ «Білагро» є отримання стабільних прибутків. Доцільним є проведення аналізу економічних та фінансових

показників його діяльності за 2018-2020 рр., який наведемо у таблиці 2.5. Такий аналіз проводимо в динаміці за останні три роки, що дозволить виявити тенденції їх змін. Інформаційною базою для дослідження є офіційна фінансова звітність ТОВ «Білагро» за останні три роки, які наведені у додатках А-В.

На основі результатів проведеного аналізу можемо констатувати, що протягом 2018-2020 рр. спостерігається стрімке погіршення його фінансових та економічних показників, що є негативним та є свідченням зниження ефективності функціонування товариства. Аналіз його показників проведемо у розрізі окремих груп.

Група показників капітала та ресурсів ТОВ «Білагро» свідчить про зростання як середньої вартості власного, так і сукупного капіталу. В цілому дана тенденція є позитивною та свідчить про зростання активності досліджуваного товариства. У 2020 р. середня вартість сукупного капіталу, що на 28,24 % більше за 2018 р., але на 0,9 % менше від 2019 р. Загалом вартість сукупного капіталу 2020 р. була практично рівною до значення 2019 р. Середня вартість власного капіталу має чітку тенденцію щодо зростання і у 2020 р. складає 146086,5 тис. грн., що на 58593 тис. грн. при темпі приросту 66,97 % більше за 2017 р. та на 4076 тис. грн. при темпі приросту в 2,87 % більше за 2018 р. Динаміка середньої вартості сукупного та власного капіталу ТОВ «Білагро» наведена на рисунку 2.12.

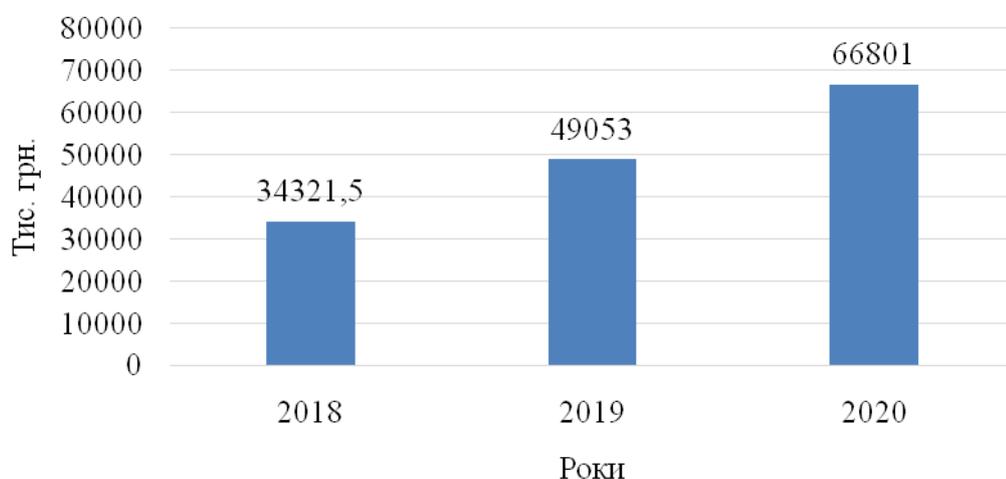

Рисунок 2.12 – Динаміка середньої вартості сукупного та власного капіталу ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Таблиця 2.5 – Фінансові та економічні показники діяльності ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Показники	Од. виміру	Роки			Відхилення 2020 р. до			
		2018	2019	2020	2018 р.		2019 р.	
					Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Капітал та ресурси підприємства								
1.1. Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	138932,5	179785	178161	39228,5	28,24	-1624	-0,9
1.2. Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	87493	142010,5	146086,5	58593,5	66,97	4076	2,87
1.3 Основні засоби								
1.3.1. За первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	35861	62245	71357	35496	98,98	9112	14,64
1.3.2. Знос на кінець року	тис. грн.	26929	33456	38790	11861	44,05	5334	15,94
1.3.3. Середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	34321,5	49053	66801	32479,5	94,63	17748	36,18
1.4. Нематеріальні активи								
1.4.1. За первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	0	0	0	0	0	0	0
1.4.2. Знос (накопичена амортизація) на кінець року	тис. грн.	0	0	0	0	0	0	0
1.4.3. Середня вартість нематеріальних активів	тис. грн.	0	0	0	0	0	0	0
1.5. Оборотні активи								
1.5.1. Усього на кінець року	тис. грн.	154832	163590	131056	-23776	-15,36	-32534	-19,89
1.5.2. Дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	77474	49016	34134	-43340	-55,94	-14882	-30,36
1.5.3. Запаси на кінець року	тис. грн.	70207	82118	73811	3604	5,13	-8307	-10,12

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.5.4. Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	1284	32456	17565	16281	1267,99	-14891	-45,88
1.5.5. Середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	128138,5	159211	147323	19184,5	14,97	-11888	-7,47
1.6. Середньооблікова чисельність								
1.6.1. середньооблікова чисельність працівників	осіб	100	113	115	15	15	2	1,77
1.6.2. середньооблікова чисельність робітників	осіб	76	85	87	11	14,47	2	2,35
2. Економічні та фінансові результати								
2.1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	135634	137678,5	118567	-17067	-12,58	-19111,5	-13,88
2.2. Обсяг реалізованої продукції	тис. грн.	135634	137679	118567	-17067	-12,58	-19111,5	-13,88
2.3. Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	135634	137679	118567	-17067	-12,58	-19111,5	-13,88
2.4. Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	65871	88979	103455	37584	57,06	14476	16,27
2.5. Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	69763	48699,5	15112	-54651	-78,34	-33587,5	-68,97
2.6. Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	82303	39379,5	9421	-72882	-88,55	-29958,5	-76,08
2.7. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	тис.грн.	85666	41179,5	10267	-75399	-88,02	-30912,5	-75,07
2.8. Чистий прибуток (збиток)	тис.грн.	85666	41179,5	10267	-75399	-88,02	-30912,5	-75,07
2.9. Фонд оплати праці усіх працівників	тис.грн.	8453,3	10863,3	12799,1	4345,8	51,41	1935,8	17,82
2.10. Фонд робочого часу	люд-години	289545	311434	321234	31689	10,94	9800	3,15
3. Показники ефективності використання ресурсів								
3.1. Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	1356,34	1218,39	1031,02	-325,32	-23,99	-187,38	-15,38
3.2. Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	1784,66	1619,75	1362,84	-421,82	-23,64	-256,91	-15,86

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.3. Рівень оплати праці за 1людино-годину	тис. грн./люд-год	0,029	0,035	0,040	0,01	36,47	0,00	14,23
3.4. Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн..	7,044	8,011	9,275	2,23	31,66	1,26	15,77
3.5. Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,75	0,54	0,54	-0,21	-27,61	0,01	1,14
3.6. Фондовіддача	грн./ грн.	3,95	2,81	1,77	-2,18	-55,09	-1,03	-36,76
3.7. Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./чол.	343,22	434,10	580,88	237,66	69,25	146,78	33,81
3.8. Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	1,06	0,86	0,80	-0,25	-23,97	-0,06	-6,93
3.9. Середній період обороту оборотних засобів	дні	340	416	447	107,21	31,52	31,01	7,45
3.10. Коефіцієнт обіговості активів	грн./ грн.	0,98	0,77	0,67	-0,31	-31,83	-0,10	-13,10
3.11. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	2,41	2,77	3,59	1,18	49,23	0,83	29,83
3.12. Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	150	130	100	-49,34	-32,99	-29,90	-22,98
3.13. Коефіцієнт обіговості запасів	обороти	3,26	2,02	1,81	-1,46	-44,66	-0,21	-10,61
3.14. Середній період зберігання запасів	дні	110	178	199	89,06	80,70	21,16	11,87
3.15. Тривалість операційного циклу	дні	260	308	300	39,72	15,28	-8,74	-2,83
4. Показники рентабельності підприємства								
4.1. Рентабельність продажу	%	63,16	29,91	8,66	-54,50	x	-21,25	x
4.2. Рентабельність активів	%	61,66	22,90	5,76	-55,90	x	-17,14	x
4.3. Рентабельність власного капіталу	%	97,91	29,00	7,03	-90,88	x	-21,97	x

Аналіз основних засобів показав позитивні зміни, адже щорічно середньорічна їх вартість зростає. Це свідчить про постійну роботу досліджуваного товариства по оновленню матеріально-технічної бази ТОВ «Білагро», запровадженню новітньої техніки. Середня вартість основних засобів у 2020 р. складала 66801 тис. грн., що на 32479,5 тис. грн. при темпі приросту в 94,63 % більше за 2018 р. та на 17748 тис. грн. або 36,18 % більше за 2019 р. На рисунку 2.13 наведемо динаміку середньорічної вартості основних засобів товариства за аналізований період.

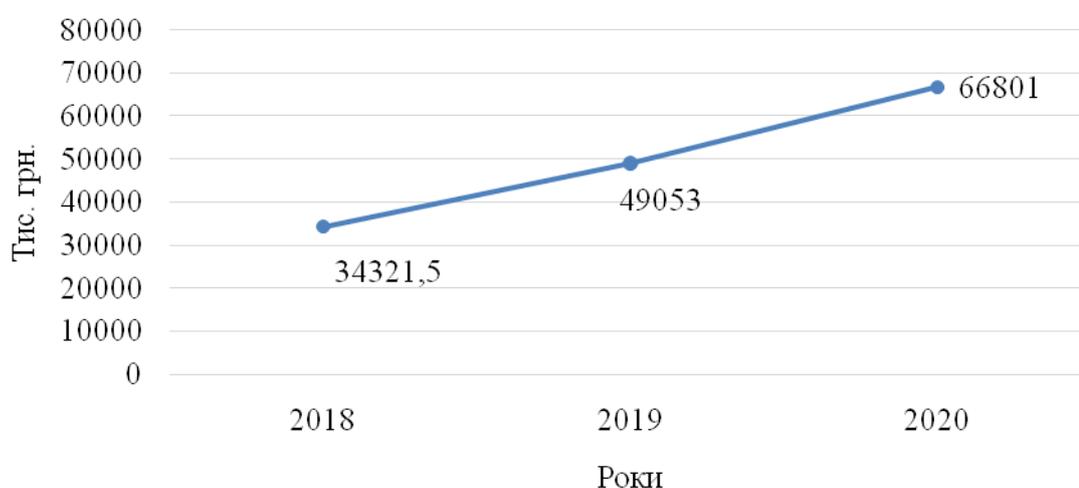

Рисунок 2.13 – Динаміка середньої вартості основних засобів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

ТОВ «Білагро» постійно вкладає кошти у основні засоби і це є позитивним. Адже, покращується матеріально-технічна база досліджуваного товариства.

Аналіз оборотних активів показує, що загальна їх вартість у 2020 р. склала 131056 тис. грн., що на 23776 тис. грн. або 15,36 % менше від 2018 р. та на 32534 тис. грн. або 19,89 % менше від 2019 р. Зменшення оборотних активів є негативним. Оскільки зменшуються обсяги ліквідних активів товариства, що впливає на його платоспроможність.

Суттєво знизився розмір дебіторської заборгованості, яка зменшилася з 77474 тис. грн. у 2018 р. до 34134 тис. грн. Через зниження прибутковості

досліджуване товариство у 2020 р. провело активну діяльність по поверненню заборгованості з його дебіторів. Розмір запасів у 2020 р. складає 73811 тис. грн., що на 5,13 % більше від 2018 р. та на 10,12 % менше за 2019 р. Грошові кошти складають у 2020 р. – 17565 тис. грн., що на 16281 тис. грн. більше від 2018 р., але на 14891 тис. грн. менше від 2019 р. Зменшення найбільш ліквідних активів досліджуваного товариства є негативним та знижує його платоспроможність. На рисунку 2.14 наведемо структуру оборотних активів досліджуваного товариства за 2018-2020 рр.

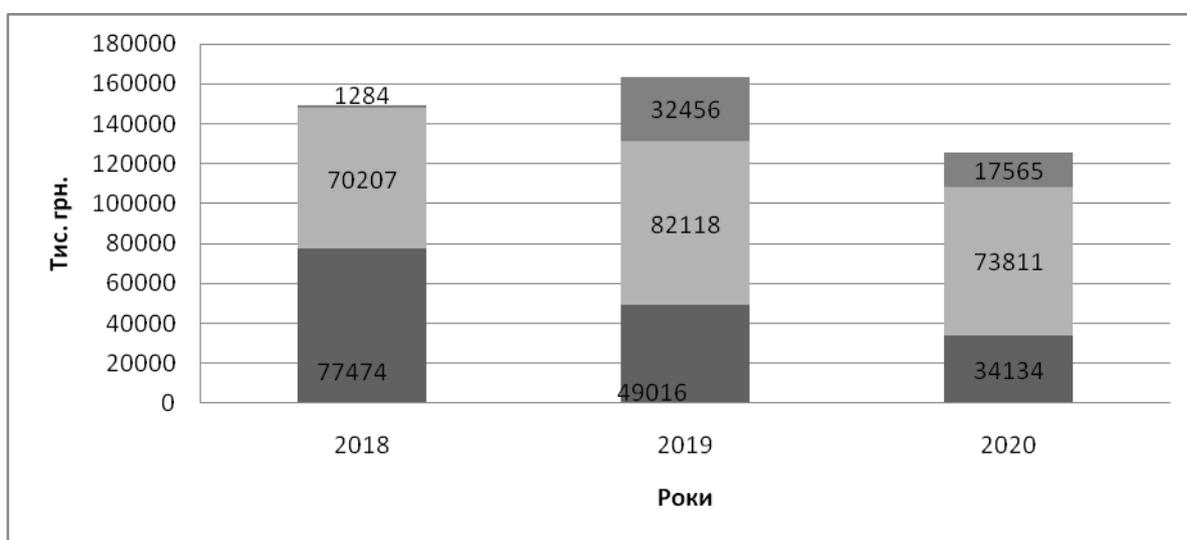

Рисунок 2.14 – Структура оборотних активів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Щороку зростає середньооблікова чисельність працівників з 100 осіб у 2018 р. до 115 осіб на кінець 2020 р. при цьому середньооблікова чисельність робітників також зростає з 76 осіб до 87 осіб. Це зумовлено збільшення орендної землі, відповідно необхідна більша кількість працівників.

Найбільші негативні моменти спостерігаються по групі показників економічні та фінансові результати. Так, чистий дохід від реалізації продукції найменшого значення набув у 2020 р. та склав 118567 тис. грн., що на 12,58 % менше від 2018 р. та на 13,88 % менше від 2019 р. Це є негативним та свідчить про зниження доходів досліджуваного товариства. Звітний рік виявився найбільш складним для досліджуваного товариства: несприятливі погодно-кліматичні

умови, подорожчання матеріальних ресурсів суттєво вплинули на погіршення показників діяльності товариства.

Попри зменшення чистого доходу від реалізації продукції собівартість реалізації навпаки зростає. Відповідно це негативно впливає на кінцеві прибутки досліджуваного товариства. Так, собівартість реалізації у 2020 р. склала 103455 тис. грн. при темпі приросту порівняно з 2018 р. 57,06 % та 16,27 % відносно 2019 р. Внаслідок таких негативних змін розмір валового прибутку різко зменшився з 69763 тис. грн. до 15112 тис. грн. На рисунку 2.15 наведемо динаміку фінансових та економічних показників діяльності досліджуваного товариства за 2018-2020 рр.

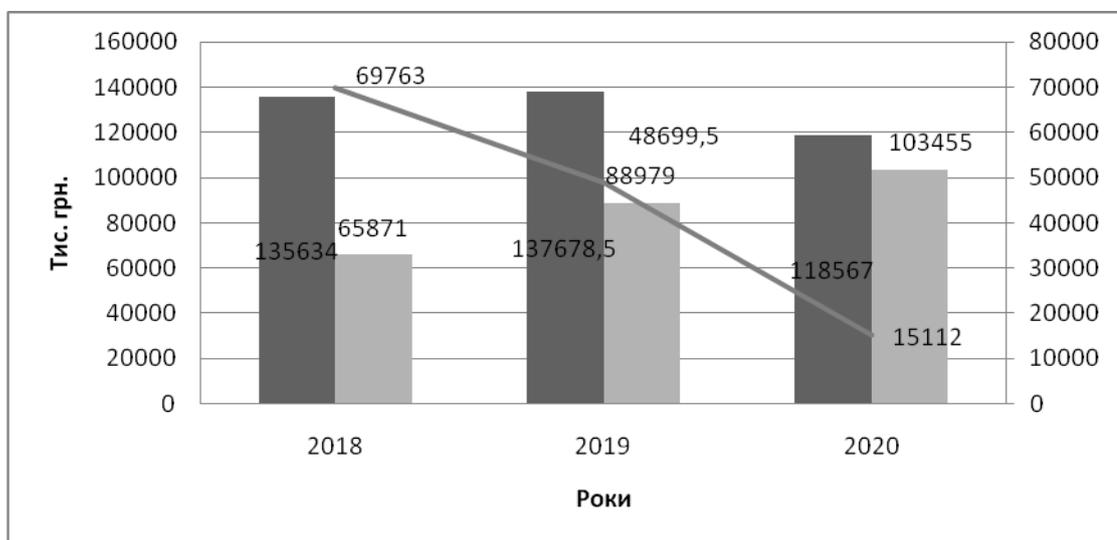

Рисунок 2.15 – Динаміка фінансових та економічних показників діяльності ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Негативним є також зменшення чистого прибутку, який є кінцевим результатом господарської діяльності ТОВ «Білагро». У 2020 р. чистий прибуток склав 10267 тис. грн., що на 88,02 % або 75399 тис. грн. менше від 2018 р. та на 30912,5 тис. грн. або 75,07 % менше за попередній рік. Відбувається суттєве скорочення прибутків ТОВ «Білагро». Така ситуація обумовлена тим, що протягом останніх років значно скоротилися доходи досліджуваного товариства, але водночас зросли й витрати. На рисунку 2.16 наведемо динаміку чистого прибутку досліджуваного товариства.

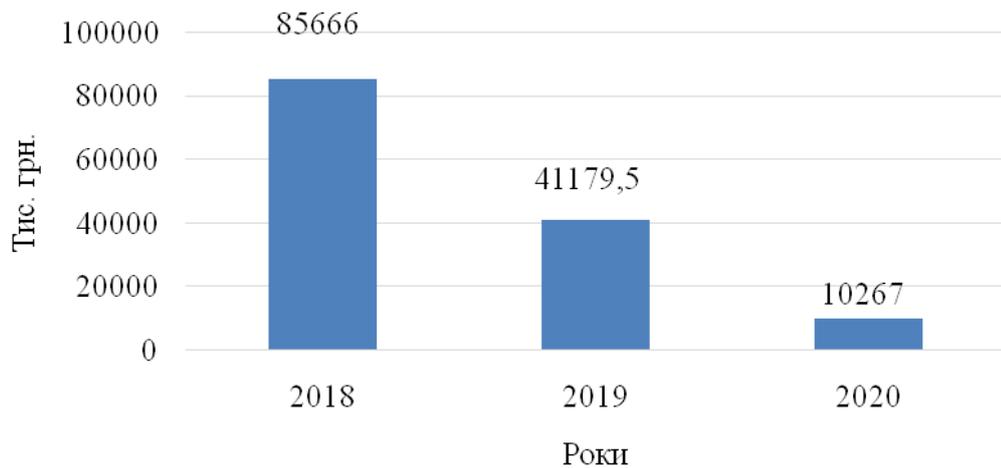

Рисунок 2.16 – Динаміка чистого прибутку ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

На ТОВ «Білагро» приділяється належна увага питання створення належних умов для праці. Зокрема, щороку зростає заробітна плата. Фонд оплати праці має щорічний приріст. У 2020 р. складає 12799,1 тис. грн., що на 51,41 % більше від 2018 р. та на 17,82 % більше за 2019 р. Відповідно середньомісячна заробітна плата у 2020 р. становила 9275 грн., у 2019 р. – 8011 грн., а у 2018 р. – 7044 грн. Водночас продуктивність праці працівників знижується на 24 %. Однак не варто робити передчасних висновків щодо не належного мотивування працівників. Адже, у сільськогосподарській галузі значний вплив на обсяги виробництва мають погодно-кліматичні умови, на які персонал не може впливати. Водночас на товаристві слід всіляко мотивувати працівників до цільового та раціонального розподілу матеріальних ресурсів, недопущення розкрадань, втрати ресурсів тощо.

Коефіцієнт зносу основних засобів у 2018 р. складає 0,75, а протягом 2019-2020 рр. тримається на рівні 0,54. Такі зміни є позитивними та забезпечені завдяки систематичній роботі по оновленню матеріально-технічної бази. Фондовіддача має негативні зміни щодо зменшення з 3,95 грн./грн. до 1,77 грн./грн. На рисунку 2.17 наведемо динаміку коефіцієнта зносу та фондovіддачі ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

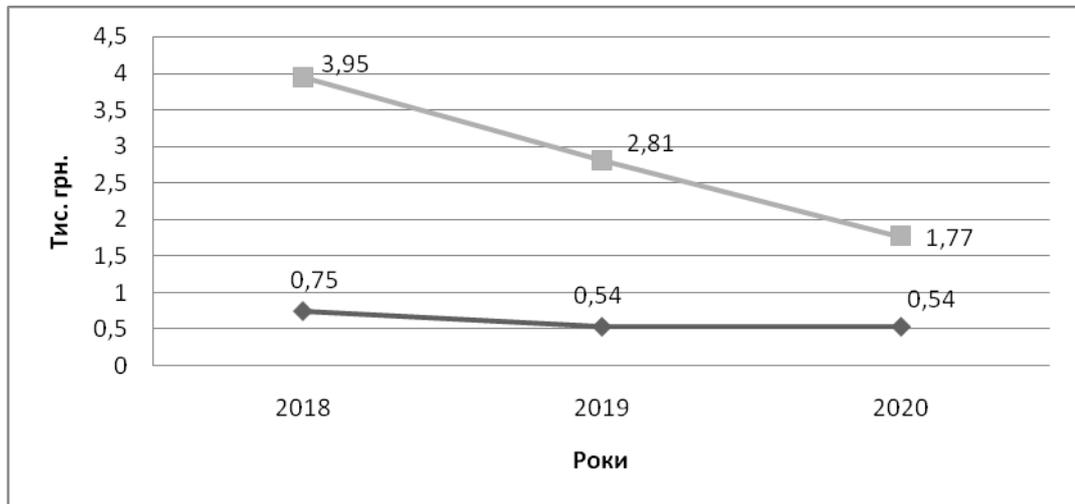

Рисунок 2.17 – Динаміка фондівіддачі та коефіцієнта зносу основних засобів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Завдяки цільовій роботі ТОВ «Білагро» щодо оновлення матеріально-технічної бази підвищується фондоозброєність персоналу. Даний показник у 2020 р. склав 580,88 тис. грн./чол., що на 69,25 % вище за 2018 р. та на 33,81 % більше від 2019 р. Працівники досліджуваного товариства стали більш забезпеченими засобами праці. Показники рентабельності є відносними показниками ефективності. Зважаючи на зниження прибутковості досліджуваного товариства показники рентабельності усі мають тенденцію щодо зменшення. Цю динаміку проілюструємо графічно на рисунку 2.18.

Рисунок 2.18 – Динаміка показників рентабельності ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

З наведених даних видно щорічно зниження усі показників рентабельності. Так, рентабельність продажу знижується з 63,16 % до 8,66 %, рентабельність активів – з 61,66 % до 5,76 %, а рентабельність власного капіталу має зменшення з 97,91 % до 7,03 %. Такі зміни є негативними та свідчать про те, що досліджуване товариство стало ресурси використовувати менш ефективно.

Таким чином, проведений аналіз показує, що фінансові та економічні показники діяльності ТОВ «Білагро» протягом 2018-2020 рр. стрімко погіршуються. Позитивні зміни має зростання середньої вартості власного та сукупного капіталу, основних засобів, зниження коефіцієнта зносу, а також підвищення розміру заробітної плати працівників. Серед найбільш вагомих проблем ТОВ «Білагро» є різке падіння чистого доходу та чистого прибутку. Зокрема, останній показник знизився з 85666 тис. грн. у 2018 р. до 10267 тис. грн. на кінець 2020 р. Збереження такої негативної тенденції може призвести до розгортання кризи на ТОВ «Білагро». Зважаючи на зазначене досліджуваному товариству слід шукати резерви підвищення своєї прибутковості.

Найбільш цінним ресурсом товариства є його персонал, для їх злагодженої роботи слід створювати належні умови праці. На першому місці стоїть охорона праці. Тому далі проведемо аналіз охорони праці на ТОВ «Білагро».

2.4. Стан охорони праці на підприємстві

У діяльності кожного підприємства важливе значення має система управління охороною праці. Так, згідно з Законом України «Про охорону праці» кожен роботодавець зобов'язаний створити безпечні умови роботи для праці. Крім того, даний закон визначає, що створення служби охорони праці на будь-якому підприємстві є обов'язковим за умови перевищення кількості працівників у 50 осіб. На ТОВ «Білагро» у 2020 р. працювало 115 осіб, відповідно до цього на досліджуваному товаристві створена відповідна служба охорони праці, яка складається з 2 осіб: фельдшера та інженера з охорони праці.

На підприємствах сільськогосподарської галузі працівникам доводиться працювати з спецтехнікою, різними небезпечними для організму роботи засобами захисту рослин, мінеральними добривами тощо. Саме тому на ТОВ «Білагро» приділяється велика увага створенню безпечних умов праці для персоналу. Щорічно на ТОВ «Білагро» виділяються кошти спрямовані на охорону праці.

Так, згідно Закону України «Про охорону праці» фінансування охорони праці фінансування охорони праці здійснюється кожним суб'єктом господарювання у сумі, що дорівнює 0,5 % від фонду оплати праці. Відповідно до цього у табл. 2.6 визначимо суму коштів, виділених на поліпшення умов праці на ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Таблиця 2.6 – Сума коштів, виділених на поліпшення умов праці на ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Плановий рік	Фонд оплати праці, тис. грн.	Виділені кошти на поліпшення умов праці, тис. грн.
2018	8453,3	42,27
2019	10863,3	54,32
2020	12799,1	64

З наведених даних бачимо, що ТОВ «Білагро» щорічно збільшує фінансові видатки спрямовані на поліпшення умов роботи персоналу. Зокрема, витрати на охорону праці на ТОВ «Білагро» в період 2018-2019 рр. зросли на:

$$\frac{54,32 - 42,279}{42,27} \cdot 100 = 28,48 \%$$

Витрати на охорону праці на ТОВ «Білагро» в період 2019-2020 рр. зросли на:

$$\frac{64 - 54,32}{54,32} \cdot 100 = 17,82 \%$$

Проведені розрахунки підтверджують те, що ТОВ «Білагро» значну увагу приділяє постійному поліпшенню умов праці. У 2020 р. загальні видатки на охорону праці склали 64 тис. грн., що на 17,82 % більше за 2019 р. Ці кошти досліджуване товариство витрачає на купівлю спеціального одягу для захисту працівників, засобів особистої гігієни, медикаменти тощо. Також керівництво ТОВ «Білагро» опитує працівників та у відповідності до їх побажань намагається поліпшити умови праці. На рис. 2.19 наведемо динаміку суми коштів, виділених на поліпшення умов праці на ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Рисунок 2.19 – Динаміка виділених коштів ТОВ «Білагро» на поліпшення умов праці за 2018-2020 рр.

Як зазначалося вище управління охороною праці на ТОВ «Білагро» здійснює служба охорони праці. Головна мета її функціонування полягає у створенні безпечних умов праці для високопродуктивної роботи персоналу та мінімізації ризиків травматизму, захворювань тощо. Основні завдання даної служби можемо навести на рис. 2.20.

Управління охороною праці на ТОВ «Білагро» є складовою, підсистемою загальної системи управління підприємством, оскільки лише за високого рівня охорони праці може бути забезпечено ефективне виконання завдань, що постають

перед підприємством, і досягнення найкращих економічних результатів. Це дає можливість системно та комплексно вирішувати всі питання охорони праці, підвищувати її ефективність, зменшувати виробничий ризик.

Рисунок 2.20 – Основні завдання служби охорони праці ТОВ «Білагро»

На ТОВ «Білагро» кожного року затверджується план дій щодо заходів з покращення умов праці, що знаходить своє відображення в колективному трудовому договорі. В цьому процесі обов'язково приймає участь спеціаліст з охорони праці та члени профкому. На основі плану дій розробляється кошторис для реалізації заходів по охороні праці на весь рік.

На ТОВ «Білагро» є багато небезпек. Особливу увагу необхідно приділяти потенційно небезпечним (особливо небезпечним) об'єктам. Це такі об'єкти, робота з якими при порушенні вимог безпеки може призвести до травм або інших тяжких наслідків.

Основними особливо небезпечними об'єктами в ТОВ «Білагро» є:

- рухомі машини і механізми;
- пестициди і мінеральні добрива;
- напруга в електричній мережі;
- склади з запасами отрутохімікатів для сільського господарства;
- склади горюче мастильних матеріалів.

До найбільш поширених шкідливих факторів на ТОВ «Білагро» відносяться гострі й хронічні отруєння пестицидами, свинцем, окисом вуглецю, сірководнем.

Служба охорони праці на ТОВ «Білагро» веде статистику щодо кількості виробничого травматизму на робочих місцях. Графічно динаміку кількості виробничого травматизму на ТОВ «Білагро» наведено на рис. 2.21.

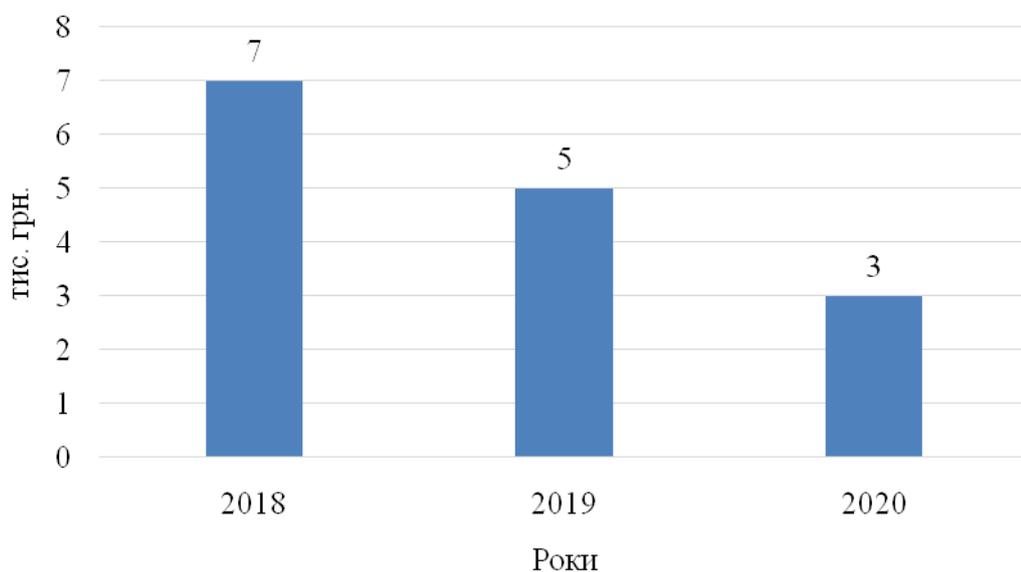

Рисунок 2.21 – Динаміка кількості виробничого травматизму на ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

З наведених даних бачимо, що на ТОВ «Білагро» щорічно зменшується кількість випадків виробничого травматизму. У 2018 р. нараховувалося 7 таких випадків, у 2019 р. – 5 випадків, а у 2020 р. всього 3 випадки. Зменшення випадків виробничого травматизму на ТОВ «Білагро» є позитивним та свідчить про постійну роботу служби охорони праці та вищого керівництва щодо поліпшення умов праці та створення безпечних умов.

Служба охорони праці, а саме інженер з ОП проводить систематичне навчання працівників щодо безпечної роботи у складних умовах, проводить інструктивну роботу та перевіряє їх знання. По результатах цієї перевірки складає список працівників, які можуть бути допущені на сільськогосподарські роботи. У випадку виробничих травматизмів ТОВ «Білагро» за власні кошти виплачували повністю дні непрацездатності працівників та надавали матеріальну допомогу на лікування.

На ТОВ «Білагро» діє система запобігання пожежам, що представлена комплексом організаційних і технічних засобів, спрямованих на виключення можливості виникнення пожежі, на запобігання утворенню горючого і вибухонебезпечного середовища шляхом регламентації вмісту горючих газів, парів та пилу у повітрі, а також виключення можливості виникнення джерел запалювання або вибуху; забезпечення пожежної безпеки технологічних процесів, обладнання, електроустаткування, систем вентиляції, зберігання сировини та інших матеріалів. Система пожежного захисту досліджуваного підприємства забезпечується застосуванням вогневідсічних пристроїв на технологічних комунікаціях, в системах вентиляції, повітряного опалення і кондиціонування повітря.

З наведеного аналізу можемо констатувати, що на ТОВ «Білагро» приділяється достатня увага питанню охорони праці та створення безпечних умов для праці персоналу. Щороку зменшується кількість виробничого травматизму. Керівництво ТОВ «Білагро» достатньою мірою фінансує заходи щодо поліпшення умов праці та охорони праці. Далі проведемо оцінку економічної ефективності СУОП.

Оцінка економічної ефективності СУОП. Визначення соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві із загальною (середньообліковою) кількістю працюючих 115 осіб на підставі:

- кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм, до проведення заходів 16, після проведення заходів 12;
- чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають вимогам санітарних норм до проведення норм 13, після 10;
- кількість випадків травматизму до проведення заходів 3, після 1;
- кількість днів непрацездатності через травматизм до проведення заходів 57, після 42;
- кількість працівників, що звільнилися до проведення заходів 4, після 2.

Розв'язання:

Спочатку визначимо зменшення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta K = \frac{P_1 - P_2}{K_3} \times 100, \% \quad (2.1)$$

$$\Delta K = \frac{16 - 12}{115} \times 100 = 3,47 \%$$

де P_1, P_2 – кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм до і після проведення заходів;

K_3 – загальна кількість робочих місць.

Визначаємо скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta Ч = \frac{N_1 - N_2}{N} \times 100, \% \quad (2.2)$$

$$\Delta Ч = \frac{13 - 10}{115} \times 100\% = 2,6\%$$

де N_1, N_2 – чисельність працівників, які працюють в умовах, що не

відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, чол.;

N – річна середньооблікова чисельність працівників, чол.

Зменшення коефіцієнта частоти травматизму

$$\Delta K_{\text{ч}} = \frac{T_1 - T_2}{N} \times 100 \quad (2.3)$$

$$\Delta K_{\text{ч}} = \frac{3-1}{115} \times 100\% = 1,74 \%$$

де T_1, T_2 – кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу.

Визначимо скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці.

$$\Delta \text{Чп} = \frac{3_1 - 3_2}{N} \times 100 \quad (2.4)$$

$$\Delta \text{Чп} = \frac{4-1}{115} \times 100\% = 2,6 \%$$

Згідно проведених розрахунків можемо зробити висновок про те, що у результаті запланованих заходів спрямованих на поліпшення умов праці передбачається зменшення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм на 3,47 %, зменшення скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм на 2,6 %, зменшення частоти травматизму на 1,74 %, а також зменшення скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці на 2,6 %.

Далі проведемо розрахунок річної економії від зменшення рівня захворюваності на основі таких даних:

- кількість днів непрацездатності через хвороби на 100 працівників до проведення заходів 1963, після – 1589;
- річна середньооблікова чисельність робітників 115 чоловік;
- вартість виробленої товарної продукції за зміну на одного працівника торговельно-операційного персоналу 106 грн.;

- вартість річної товарної продукції підприємства 714 тис. грн.;
- середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу 87 чол.;
- середньорічна заробітна плата одного працівника разом із відрахуваннями на соцстрахування $Z_p=1745$ грн.;
- середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності $Z=170$ грн.

Розв'язання:

Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня захворюваності:

$$\Delta D = \frac{D_1 - D_2}{100} \times \mathcal{C}_s, \text{ люд.-днів.} \quad (2.5)$$

$$\Delta D = \frac{1963 - 1589}{100} \times 115 = 430,1 \text{ люд.-днів}$$

де D_1, D_2 – кількість днів непрацездатності через хвороби чи травматизм на 100 працюючих відповідно до і після проведення заходів.

Зростання продуктивності праці:

$$\Delta W = \frac{\Delta D \times Z_p}{P_n} \times 100\%, \quad (2.6)$$

$$\Delta W = \frac{430,1 \times 106}{714000} \times 100\% = 6,38\%$$

де Z_p – вартість виробленої продукції за зміну на одного працівника промислово – виробничого персоналу;

P_n – вартість річної товарної продукції підприємства.

Річна економія зарплати за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму:

$$E_z = \frac{\Delta W \times Z_p}{100} \times \mathcal{C}_{cp}, \text{ грн.} \quad (2.7)$$

$$E_3 = \frac{6,38 \cdot 1745}{100} \times 87 = 9685,79 \text{ грн.}$$

де $Ч_{\text{ср}}$ – середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу;

$З_p$ – заробітна плата одного працівника з відрахуваннями на соцстрахування.

Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності:

$$E_{\text{сc}} = \Delta D \times П_d, \text{ грн.} \quad (2.8)$$

$$E_{\text{сc}} = 430,1 \times 170 = 73117 \text{ грн}$$

де $П_d$ – середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності

Річна економія за рахунок зменшення рівня захворюваності (травматизму):

$$E_{\text{рз(т)}} = E_3 + E_c + E_{\text{сc}}, \text{ грн.} \quad (2.9)$$

$$E_{\text{рз(т)}} = 9685,79 + 73117 = 82802,79 \text{ грн.}$$

Таким чином, на основі проведених розрахунків можемо констатувати, що завдяки впровадженню заходів зменшиться рівень травматизму на досліджуваному підприємстві зможе забезпечити економію грошових коштів у сумі 82802,79 грн.

Отже, на ТОВ «Білагро» створена служба охорони праці, яка складається з фельдшера та інженера з ОП. Головну роль у даній службі займає інженер з ОП, який проводить інструктажі з техніки безпеки, стежить за дотриманням техніки безпеки, забезпечує персонал необхідними засобами захисту, розробляє заходи спрямовані на поліпшення умов праці. Фінансування на заходи з охорони праці на ТОВ «Білагро» є повноцінним та щорічно зростає. У 2020 р. видатки товариства на фінансування склали 64 тис. грн. Проведений розрахунок показав, що робота товариства по поліпшенню умов праці приносить економічний ефект. За

плановими розрахунками товариство може досягнути економії у розмірі 82802,79 грн.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ НА ТОВ «БІЛАГРО»

3.1. Аналіз складу та структури матеріальних ресурсів ТОВ «Білагро»

Матеріальні ресурси є основою забезпечення ведення аграрного виробництва. Оскільки підприємства сільськогосподарської галузі є досить залежними від зовнішніх умов господарювання, на які вони фактично не мають змоги впливати. Зокрема, майбутній урожай сільськогосподарського виробництва значною мірою залежать від оптимальних термінів посіву зернових та інших культур, своєчасного підживлення, збору урожаю та проведення інших сільськогосподарських операцій. Відтак, важливо, щоб ТОВ «Білагро» був забезпечений своєчасно необхідними матеріальними ресурсами у необхідній кількості, відповідної якості. Своєю чергою норми забезпечення матеріальними ресурсами повинні бути оптимальними, а не дефіцитними чи надлишковими. Оскільки, як показує досвід аграрних підприємств основні їх витрати припадають на матеріальні ресурси, відповідно й ТОВ «Білагро» слід регулярно аналізувати та оцінювати матеріальні витрати. У них криються головні резерви підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств та розмірів їх прибутковості.

З цією метою першочергово проведемо аналіз складу та структури матеріальних ресурсів ТОВ «Білагро». Ускладнює даний аналіз те, що як показав розгляд теоретичного матеріалу в першому розділі кваліфікаційної роботи, не має

єдиної думки щодо класифікації матеріальних ресурсів. До них відносять практично усі ресурси, які використовуються у діяльності підприємства.

Спочатку у таблиці 3.1 відобразимо динаміку та структуру операційних витрат ТОВ «Білагро». Це допоможе визначити питому вагу у їх складі матеріальних витрат.

Таблиця 3.1 – Динаміка та структура операційних витрат ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Абсолютне відхилення	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	2019-2018	2020-2019
Матеріальні витрати	65183	30	61235	20,01	71235	22,44	-3948	10000
Витрати на оплату праці	9446	4,35	17677	5,78	21345	6,72	8231	3668
Відрахування на соціальні заходи	3262	1,5	3112	1,02	4234	1,33	-150	1122
Амортизація	1907	0,88	6234	2,04	8245	2,60	4327	2011
Інші операційні витрати	137448	63,27	217757	71,16	212456	66,91	80309	-5301
Разом	217246	100	306015	100	317515	100	88769	11500

З проведених розрахунків можемо зробити висновок про те, що операційні витрати на ТОВ «Білагро» щорічно зростають. У 2018 р. їх розмір складав 217246 тис. грн., у 2019 р. зросли на 88769 тис. грн., а у 2020 р. зростання становило 11500 тис. грн. порівняно з попереднім роком. У питомій вазі операційних витрат найбільша питома вага припадає на інші операційні витрати та матеріальні витрати. Частка перших у 2020 р. складає 66,92 %, до них відносяться усі витрати, які не пов'язані з збутом продукції, адміністративними витратами, а також не включені до собівартості реалізації. Частка матеріальних витрат у складі

операційних витрат ТОВ «Білагро» щорічно змінюється і у 2020 р. складає 22,44 %. У абсолютних значеннях матеріальні витрати у 2019 р. знизилися на 3948 тис. грн., але у 2020 р. уже зросли на 10000 тис. грн. Відповідно матеріальні витрати ТОВ «Білагро» у звітному році склали 71235 тис. грн. На рисунку 3.1 наведемо структуру операційних витрат ТОВ «Білагро» за 2020 р.

Рисунок 3.1 – Структура операційних витрат ТОВ «Білагро» за 2020 р.

З цього можемо зробити висновок, що на матеріальні витрати ТОВ «Білагро» припадає досить висока частка витрат. Відповідно товариству слід ретельно аналізувати та контролювати споживання матеріальних ресурсів й забезпечувати раціональне їх використання. Оскільки саме вони складають основну частку у собівартості виробництва та реалізації продукції досліджуваного товариства. До складу матеріальних витрат ТОВ «Білагро» входять витрати на: посадковий матеріал, насіння, мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали, паливо та енергію, запасні запчастини, оплата послуг сторонніх організацій тощо.

Далі у таблиці 3.2 проведемо аналіз склад та структуру матеріальних витрат ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Таблиця 3.2 – Аналіз складу та структуру матеріальних витрат ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Абсолютне відхилення	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	2019-2018	2020-2019
Насіння та посадковий матеріал	22765	34,92	23725,9	38,75	26553	37,28	960,9	2827,1
Мінеральні добрива	13543	20,78	14554	23,77	15553	21,83	1011	999
Пальне і мастильні матеріали	15244,2	23,39	15342,1	25,05	17302,6	24,29	97,9	1960,5
Електроенергія	512,5	0,79	560,3	0,91	615,9	0,86	47,8	55,6
Паливо і енергія	2582,2	3,96	2234,5	3,65	2878,1	4,04	-347,7	643,6
Запасні запчастини	4861,1	7,46	3143,2	5,13	4987,4	7,00	-1717,9	1844,2
Оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями та інші матеріальні витрати	5675	8,71	1675	2,74	3345	4,7	-4000	1670
Разом матеріальних витрат	65183	100	61235	100	71235	100	-3948	10000

З наведеного аналізу бачимо, що 80 % усіх матеріальних витрат припадає на три ключових види: насіння та посадковий матеріал, мінеральні добрива, а також пальне і мастильні матеріали. При цьому їх питома вага, а також абсолютні значення щорічно зростають. Зокрема, витрати на насіння та посадковий матеріал за аналізований період зросли з 22765 тис. грн. до 26553 тис. грн. на кінець звітнього періоду. Таке зростання зумовлене у першу чергу збільшенням ціни на посадковий матеріал та насіння, а також частково розкраданням й перевитратами.

Обсяги споживання мінеральних добрив, які використовуються для підживлення зернових, олійних та технічних культур ТОВ «Білагро» також постійно зростають. У 2019 р. зростання склало 1011 тис. грн., а у 2020 р. –999 тис. грн. Відтак, витрати мінеральних добрив склали у звітному році 15553 тис. грн.

Зауважимо, що при цьому площі посівів товариства протягом 2018-2020 рр. не змінювалися. Відповідно це свідчить про те, що на вирощування однієї і тієї самої площі рослин ТОВ «Білагро» витрачає більше мінеральних добрив. Це може свідчити про їх нераціональне використання. Зокрема, на більшості аграрних підприємств поширена практика розкрадання мінеральних добрив шляхом списання великої кількості з них.

Те ж саме стосується й пального та мастильних матеріалів, витрати яких на ТОВ «Білагро» зростають. У 2018 р. на дану статтю витрат припадало 15244,2 тис. грн., у 2019 р. помітне зростання на 97,9 тис. грн., а у 2020 р. зростання склало 1960,5 тис. грн. та таким чином досягло показника у 17302,6 тис. грн. На інші види матеріальних витрат припадає близько 16-17 % витрат. Тому можемо зробити висновок, що найбільше ТОВ «Білагро» споживає таких матеріальних ресурсів, як: насіння та посадковий матеріал, мінеральних добрив, а також пального і мастильних матеріалів. На рисунку 3.2 наведемо структуру матеріальних витрат ТОВ «Білагро» за 2020 р.

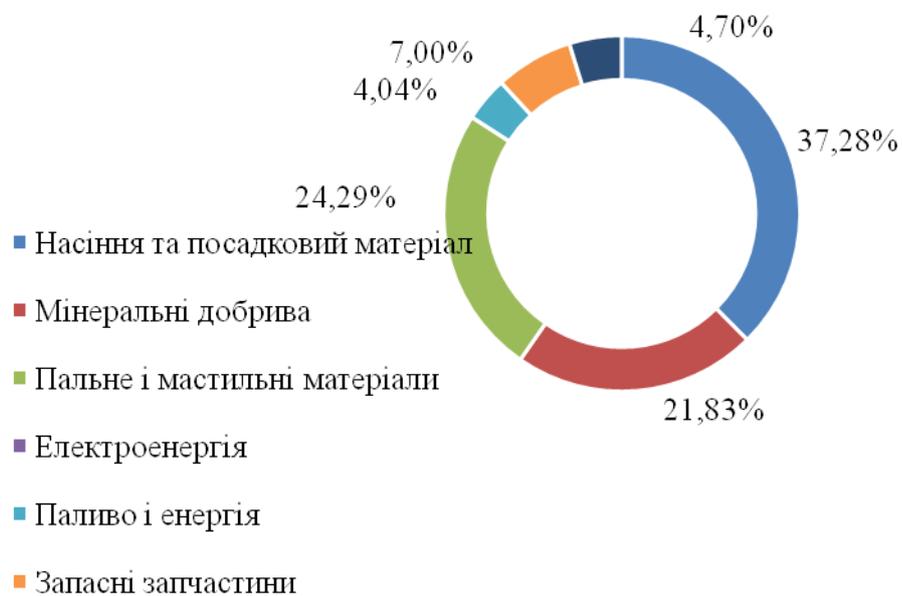

Рисунок 3.2 – Структура матеріальних витрат ТОВ «Білагро» за 2020 р.

З проведеного аналізу структури матеріальних витрат можемо зазначити, що на ТОВ «Білагро» спостерігаються значне споживання матеріальних витрат. Саме це може бути причиною зниження й прибутковості досліджуваного товариства. Адже, останніми роками через значні витрати суттєво зменшився прибуток ТОВ «Білагро». Товариству слід забезпечити більш раціональне використання матеріальних ресурсів, що позитивно вплине на розміри його прибутку. Зокрема, для цього слід встановлювати науково обгрунтовані норми використання різних видів матеріальних ресурсів на одиницю землі, здійснювати контроль затранспортом, використанням добрив за призначенням тощо.

Зростання споживання окремих видів матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» може бути обумовлене різними причинами. Адже, за умови збільшення площі орендної землі відповідно зрости й потреба у збільшення матеріальних ресурсів. У таблиці 3.3 проведемо аналіз споживання матеріальних ресурсів ТОВ «Білагро».

Таблиця 3.3 – Аналіз складу та структури матеріальних витрат ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Показник	Рік			Абсолютне відхилення	
	2018	2019	2020	2019-2018	2020-2019
Всього сільськогосподарських угідь, га	12065	12025	11890	-40	-135
Витрати насіння та посадкового матеріалу, тис. грн.	22765	23725,9	26553	960,9	2827,1
Витрати пального і мастильних матеріалів, тис. грн.	15244,2	15342,1	17302,6	97,9	1960,5
Витрати мінеральних добрив, тис. грн.	13543	14554	15553	1011	999
Витрати мінеральних ресурсів на 1 га землі, тис. грн. / га	5,4	5,09	5,99	-0,31	0,9
Витрати насіння та посадкового матеріалу на 1 га землі, тис. грн./га	1,89	1,97	2,23	0,08	0,26
Витрати пального і мастильних матеріалів на 1 га землі, тис. грн./га	1,26	1,28	1,46	0,02	0,18
Витрати мінеральних добрив на 1 га землі, тис. грн./га	1,12	1,21	1,31	0,09	0,1

Наведені дані демонструють негативні тенденції. Адже, загальна кількість сільськогосподарських угідь, які перебувають у обробітку ТОВ «Білагро» зменшується на 40 га у 2019 р. та на 135 га у 2020 р. Така ситуація є негативною, оскільки зменшується земельний фонд ТОВ «Білагро», на якому воно проводить свою основну діяльність. Такі зміни обумовлені тим, що пайовики вирішили не продовжувати орендні угоди з товариством та перейшли до інших фермерських господарств.

При одночасному зменшенні кількості сільськогосподарських угідь зростає споживання основних видів матеріальних ресурсів. Зокрема, у 2020 р. на 1 га землі товариство витратило 2,23 тис. грн. насіння, що на 0,26 тис. грн. більше за 2019 р. витрати пального і мастильних матеріалів зросли у 2020 р. на 0,18 тис. грн., а витрати мінеральних добрив підвищилися на 0,1 тис. грн. Це свідчить про те, що при зменшенні сільськогосподарських угідь ТОВ «Білагро» товариство стало витратити більше матеріальних ресурсів.

Причин цьому може бути декілька. Основні з них пов'язані загальним подорожчанням основних видів матеріальних ресурсів, ціни на які постійно зростають, а також нераціональним їх використанням. Тому важливо на ТОВ «Білагро» забезпечити контроль за використанням матеріальних ресурсів. Адже, постійне їх зростання суттєво знижує прибутки товариства.

Слід зазначити, що з паливно-мастильних матеріалів ТОВ «Білагро» у своїй діяльності використовувало бензин, дизельне паливо, природний газ, а також мастила. З мінеральних добрив товариство використовувало сульфат амонію, аміак синтетичний, карбамідно-аміачну суміш та хлористий калій. Це мінеральні добрива використовувалися для підживлення рослинних культур товариства. Для захисту рослин товариство використовувало інсектициди, фунгіциди, гербіциди, а також регулятори росту рослин. Матеріально-технічна база товариства складається з тракторів, вантажних автомобілів, камазів, комбайнів та приладдів до них.

Далі у таблиці 3.4 наведемо аналіз складу та структури запасів ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Таблиця 3.4 – Аналіз складу та структури запасів ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Абсолютне відхилення	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	2019-2018	2020-2019
Паливо	971	1,38	1232	1,50	3357	4,55	261	2125
Запасні частини	2452	3,49	3179	3,87	1987	2,69	727	-1192
Матеріали сільськогосподарського призначення	5551	7,91	6678	8,13	6121	8,29	1127	-557
Поточні біологічні активи	7080	10,08	8878	10,81	6434	8,72	1798	-2444
Незавершене виробництво	21148	30,12	26585	32,37	23456	31,78	5437	-3129
Готова продукція	33005	47,01	35566	43,31	32456	43,97	2561	-3110
Разом запаси	70207	100	82118	100	73811	100	11911	-8307

З вищенаведених даних можемо зробити висновок про те, що розміри запасів на ТОВ «Білагро» мають різну динаміку. У 2018 р. вони складають 70207 тис. грн., у 2019 р. зростають на 11911 тис. грн., а у 2020 р. зменшуються на 8307 тис. грн. Такий крок товариство зробило з урахуванням прогнозу щодо подорожання палива у 2021 р., коли розпочнуться сільськогосподарські польові роботи. Відповідно таким чином товариство закупили взимку палива з метою економії коштів.

У структурі запасів ТОВ «Білагро» переважає незавершене виробництво та готова продукція. Незавершене виробництво у 2020 р. становило 23456 тис. грн. або 31,78 % усіх запасів, що на 31 29 тис. грн. менше за 2019 р. Варто відмітити, що до незавершеного виробництва на ТОВ «Білагро» віднесено поля озимої пшениці, які посіяли восени, а її збір відбудеться влітку. Відповідно обсяги незавершеного виробництва змінюються у відповідно до змін обсягу посіву цієї зернової культури.

Обсяги готової продукції на ТОВ «Білагро» у 2018 р. склали 33005 тис. грн., у 2019 р. зросли на 2561 тис. грн., а у 2020 р. знизилися на 3110 тис. грн. ТОВ «Білагро» має власні елеватори, у яких зберігає зерно. Відповідно частину

продукції товариство зберігає, щоб весною реалізувати по вищим цінам. Адже, як показують роки весною ціни на сільськогосподарську продукцію зростають.

Таким чином, проведений аналіз дозволив виявити, що на ТОВ «Білагро» при одночасному зменшенні сільськогосподарських угідь зростають витрати матеріальних ресурсів. Зокрема, у 2020 р. товариство витратило насіння та посадкового матеріалу на суму в 26553 тис. грн., що на 2827,1 тис. грн. більше за 2019 р., споживання пального і мастильних матеріалів склало 17302,6 тис. грн., а мінеральних добрив – 15553 тис. грн. Відповідно товариство на 1 га землі в середньому витрачає загалом матеріальних ресурсів у 2020 р. на суму в 5,99 тис. грн., що на 0,9 тис. грн. більше від 2019 р. Серед запасів товариства переважає готова продукція та незавершене виробництво. Товариство намагається реалізувати продукцію у період її дефіциту, а саме весною, коли ціна як правило зростає на неї. Також ТОВ «Білагро» щорічно формує запас палива, купуючи завчасно поки ціни на нього не піднялися у період активних польових сільськогосподарських робіт.

Загалом споживання матеріальних ресурсів на товаристві зростає, що може свідчити про нераціональне їх використання. Для визначення цього у наступному підрозділі кваліфікаційної роботи проведемо аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів досліджуваного товариства.

3.2. Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ «Білагро»

Як показав проведений у попередньому підрозділі кваліфікаційної роботи аналіз на ТОВ «Білагро» щорічно зростають витрати матеріальних ресурсів. Тому важливо провести аналіз ефективності їх використання. Для цього користуємося показниками, які описані у п.п. 1.3 даної кваліфікаційної роботи. У таблиці 3.5 наведемо показники оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Таблиця 3.5 – Показники оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Показник	Рік			Абсолютне відхилення	
	2018	2019	2020	2019-2018	2020-2019
Чистий прибуток, тис. грн.	85666	41179,5	10267	-44486,5	-30912,5
Обсяг виробництва, тис. грн.	135634	137678,5	118567	2044,5	-19111,5
Собівартість, тис. грн.	85871	88979	103455	3108	14476
Матеріальні витрати, тис. грн.	65183	61235	71235	-3948	10000
Прибуток на гривню матеріальних витрат, грн./грн.	1,31	0,67	0,14	-0,64	-0,53
Матеріаловіддача, грн./грн.	2,08	2,25	1,66	0,17	-0,59
Матеріаломісткість, грн./грн.	0,48	0,44	0,60	-0,04	0,16
Темпи зростання об. виробн., %	139,82	101,51	86,12	-38,31	-15,39
Темпи зростання мат. витрат, %	149,97	93,94	116,33	-56,03	22,39
Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат	0,93	1,08	0,74	0,15	-0,34
Частка матеріальних витрат у собівартості продукції	75,91	68,82	68,86	-7,09	0,04

Наведені дані показують, що розмір чистого прибутку ТОВ «Білагро» щороку зменшується. Так, у 2018 р. його розмір складав 85666 тис. грн., у 2019 р. зменшився на 44486,5 тис. грн., у 2020 р. невтішна тенденція продовжилася і зниження чистого прибутку склало 30912,5 тис. грн. Відповідно зниження чистого прибутку свідчить про менш ефективну діяльність досліджуваного товариства.

Однією з причин зниження чистого прибутку ТОВ «Білагро» може бути зменшення обсягів виробництва. У 2018 р. обсяг виробництва складав 135634 тис. грн., а у 2020 р. знизився до 118567 тис. грн. Зниження обсягів виробництва частково зумовлено як загальним зменшенням сільськогосподарських угідь орієнтовно на 200 га землі, так і негативними погодно-кліматичними умовами, які у 2020 р. не сприяли вирощуванню продукції рослинництва.

При цьому собівартість виробництва щорічно зростала: у 2018 р. складала 85871 тис. грн., у 2019 р. зросла на 3108 тис. грн., а у 2020 р. зростання склало 14476 тис. грн. Відповідно на кінець звітної періоду собівартість становила 103455 тис. грн. При одночасному зменшенні обсягів виробництва відбувається

зростання собівартості виробництва, відповідно це й призводить до зменшення прибутків ТОВ «Білагро».

До основних причин зростання собівартості на ТОВ «Білагро» можна віднести:

- загальне підвищення цін на паливно-мастильні матеріали та інші матеріальні ресурси;
- нераціональне використання окремих матеріальних ресурсів на товаристві;
- слабкий контроль за використання матеріальних ресурсів;
- не належне зберігання матеріальних ресурсів, що призводило до псування частини з них;
- відсутність мотивації у персоналу щодо більш економного використання ресурсів товариства.

Зазначимо, що у структурі собівартості виробництва ТОВ «Білагро» найбільша питома вага припадає на матеріальні витрати. Розміри матеріальних витрат ТОВ «Білагро» у 2020 р. склали 71235 тис. грн., що на 10000 тис. грн. більше за 2019 р. Водночас у собівартості виробництва частка матеріальних витрат найвищою була у 2018 р., коли складала 75,91 %, протягом 2019-2020 рр. її питома вага була в межах 68-69 %. Питома вага матеріальних витрат зменшилася не через їх загальне зменшення споживання, а через зростання й інших витрат, зокрема оплати праці через підвищення мінімальної заробітної плати. На рисунку 3.3 наведемо частку матеріальних витрат у собівартості виробництва ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Можемо зробити висновок, що собівартість виробництва зростає більш вищими темпами, а ні ж матеріальні витрати. Незважаючи на зазначене матеріальні витрати займають досить вагому частку у собівартості виробництва та тримаються на рівні 68-69 %.

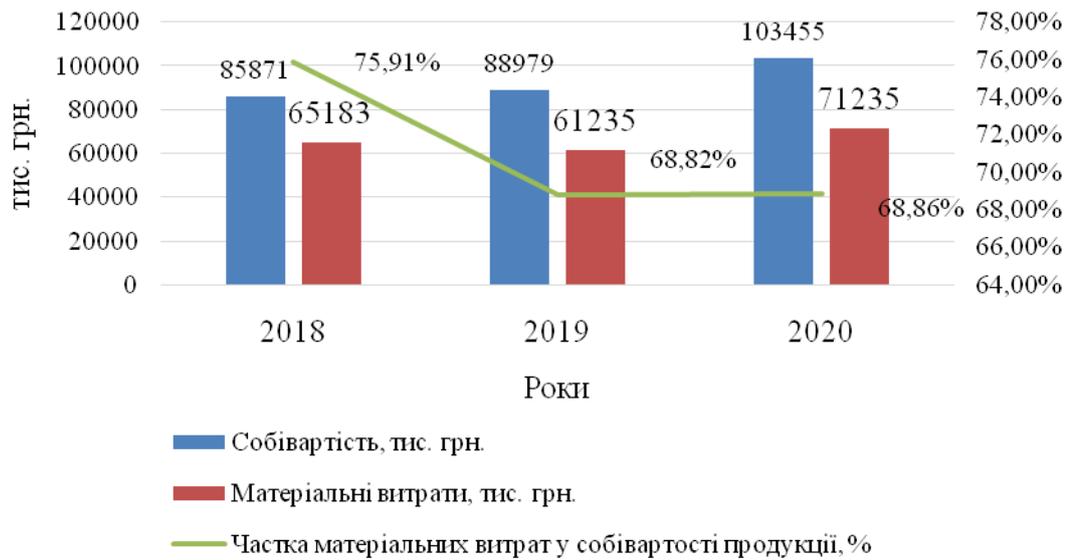

Рисунок 3.3 – Частка матеріальних витрат у собівартості виробництва ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Зазначимо, що прибуток на гривню матеріальних витрат щорічно знижувався. У 2018 р. на 1 грн. матеріальних витрат припадало 1,31 грн. чистого прибутку, в 2019 р. даний показник знизився до 0,67 грн., а у 2020 р. він складав уже всього лише 0,14 грн. Даний показник прямо вказує на зниження ефективності використання матеріальних ресурсів на товаристві. Динаміку цього показника відобразимо на рисунку 3.4.

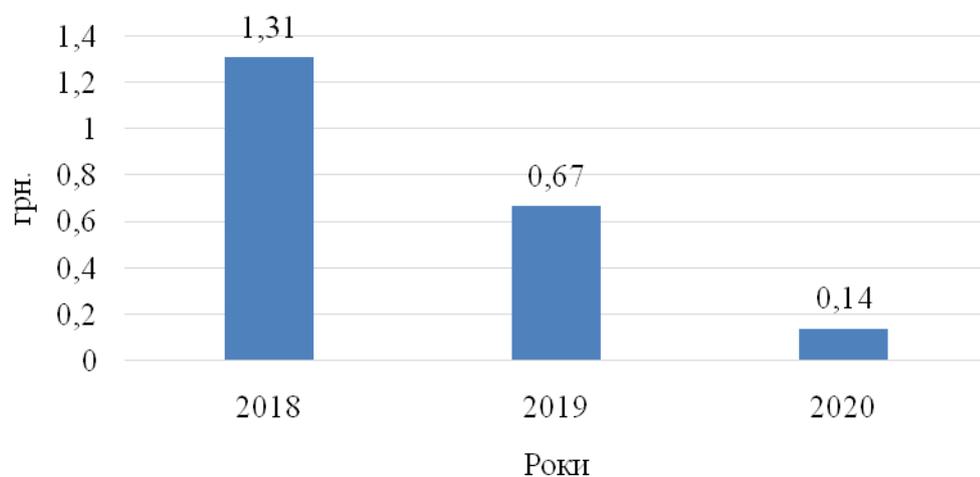

Рисунок 3.4 – Прибуток на гривню матеріальних витрат ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Показник матеріаловіддачі максимального значення набув у 2019 р., коли склав 2,25 грн./грн., що на 0,17 грн./грн. більше від 2018 р., але у 2020 р. відбулося його зниження на 1,66 грн./грн. Така ситуація свідчить про те, що у звітному році лише 1,66 грн. обсягу виробництва припадало на одиницю матеріальних витрат. Відповідно матеріаломісткість продукції у 2020 р. зростає на 0,16 грн./грн. і складає 0,6 грн./грн., при тому, що позитивною вважається тенденція щодо його зменшення. На разі ТОВ «Білагро» необхідно витрати більше матеріальних витрат для виробництва одиниці продукції. На рисунку 3.5 наведемо динаміку порівняння матеріаловіддачі та матеріаломісткості ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

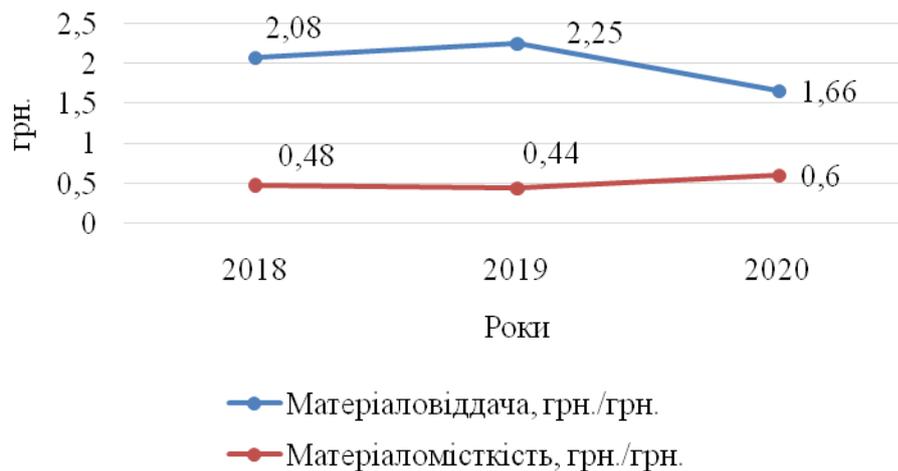

Рисунок 3.5 – Динаміка порівняння матеріаловіддачі та матеріаломісткості ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Слід зазначити, що негативну динаміку також показує порівняння темпів зростання обсягів виробництва з темпами зростання матеріальних витрат. Адже, лише у 2019 р. темпи зростання виробництва перевищували темпи зростання матеріальних витрат, а їх співвідношення складало 1,08 (позитивним є вище одиниці). Тоді як у 2018 р. даний показник склав 0,93, а у 2020 р. знизився до 0,74. Такі зміни свідчать про те, що у звітному році темпи зростання матеріальних витрат перевищували темпи зростання обсягів виробництва. Відповідно це

негативно вплинуло в підсумку й на кінцеві фінансові результати досліджуваного товариства.

Загалом проведений аналіз дозволяє зробити висновок про зниження ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро». Внаслідок цього знижується вся результативність виробничо-господарської діяльності досліджуваного товариства. Щоб недопустити подальшого зниження прибутковості ТОВ «Білагро» слід переглянути свій підхід до використання матеріальних ресурсів. Важливо не просто мінімізувати їх рівень, але забезпечити раціональне використання.

На додачу до аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів слід провести також аналіз показників ефективності використання основних засобів товариства. Оскільки основні засоби є одними є найбільш важливих ресурсів ТОВ «Білагро», за допомогою яких відбувається використання матеріальних ресурсів. У таблиці 3.6 наведемо показники оцінки ефективності використання основних засобів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Таблиця 3.6 – Показники оцінки ефективності використання основних засобів ТОВ «Білагро» за 2018-2020 рр.

Показник	Роки			Абсолютне відхилення	
	2018	2019	2020	2019-2018	2020-2019
Фондомісткість	0,25	0,36	0,56	0,11	0,2
Фондоозброєність, тис.грн. / чол.	343,22	434,1	580,88	90,88	146,78
Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства	0,05	0,15	0,2	0,1	0,05
Коефіцієнт зносу	0,75	0,54	0,54	-0,21	0
Коефіцієнт придатності	0,25	0,46	0,46	0,21	0
Фондовіддача, грн.	3,95	2,81	1,77	-1,14	-1,04

Аналізуючи показники ефективності використання основних засобів на ТОВ «Білагро» слід відзначити погіршення по більшості показникам. Зокрема, фондомісткість зростає з 0,25 грн./грн. у 2018 р. до 0,56 грн./грн. на кінець 2020 р. Це свідчить про те, що для виробництва одиниці продукції стало використовуватися більше основних засобів. Відповідно фондовіддача

знижується при позитивному значенні її зростання. Так, у 2018 р. складає даний показник 3,95 грн./грн., у 2019 р. знижується на 1,14 грн./грн., а у 2020 р. зменшення склало 1,04 грн. Відповідно зменшується обсяг виробництва продукції на одиницю основних засобів. Динаміку цих показників графічно наведено на рисунку 3.6.

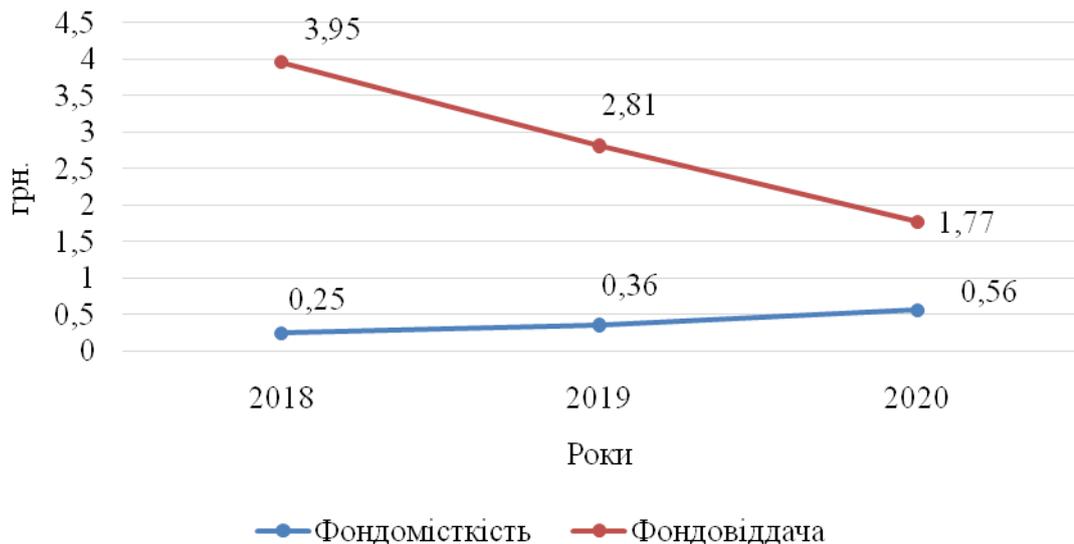

Рисунок 3.6 – Динаміка порівняння фондовіддачі та фондомісткості ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр.

Фондоозброєність має позитивну динаміку щодо зростання, що свідчить про оновлення основних засобів. У 2020 р. на одну особу припадало 580,88 тис. грн. основних засобів, що на 146,78 тис. грн. більше за попередній рік. Зростає забезпеченість працівників основними засобами.

Протягом 2019-2020 рр. ТОВ «Білагро» активно здійснювало діяльність по оновленню основних засобів. Зокрема, товариство за останні два роки придбало 2 нових комбайнів «Джон Дір», 3 трактори, а також плуги, культиватори тощо. Це вплинуло на зростання коефіцієнта вартості основних фондів у активах ТОВ «Білагро». На кінець 2020 р. основні засоби склали 20 % усіх активів, а роком назад – 15 %. Досліджуваному товариству слід продовжувати роботу по технічному переоснащенню виробництва, залучаючи інноваційну

сільськогосподарську техніку. Так, як аграрна сфера є досить залежною від наявності сучасної техніки, яка дозволяє збирати урожай без його втрати.

Коефіцієнт зносу основних засобів на ТОВ «Білагро» у 2018 р. склав 0,75, що на 0,21 більше за 2019-2020 р. Завдяки придбанню нових технологій коефіцієнт зносу протягом останніх двох років знизився до 0,54. Тоді як коефіцієнт придатності основних засобів має позитивну обернено пропорційну динаміку щодо зростання з 0,25 у 2018 р. до 0,46 у 2019-2020 рр. Графічно динаміку коефіцієнтів зносу та придатності основних засобів ТОВ «Білагро» у 2018-2020 рр. наведено на рисунку 3.7.

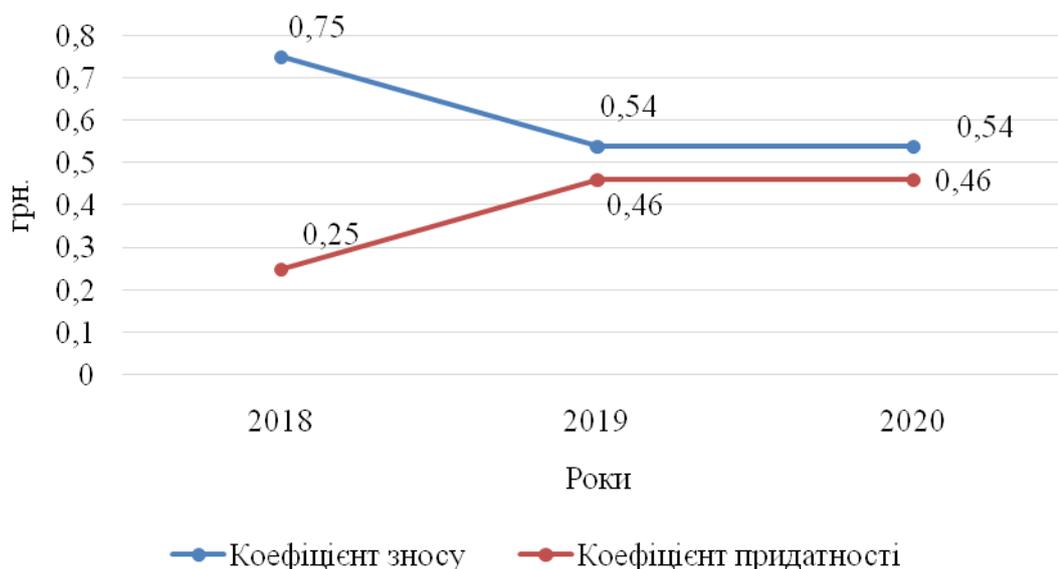

Рисунок 3.7 – Динаміка порівняння коефіцієнтів зносу та придатності основних засобів у 2018-2020 рр.

В цілому ефективність використання основних засобів на ТОВ «Білагро» знизилася. З позитивного слід відзначити часткове оновлення основних фондів шляхом придбання нової сільськогосподарської техніки. Цей напрям розвитку щодо оновлення матеріально-технічної бази.

Таким чином, проведений аналіз засвідчив негативні зміни щодо зниження ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро». Зокрема, прибуток на гривню матеріальних витрат знизився з 1,31 грн. до 0,14 грн.. Частка

матеріальних витрат у собівартості виробництва складає 68-69 % протягом 2019-2020 рр. Темпи зростання матеріальних витрат перевищують темпи зростання обсягів виробництва, що негативно відображається на кінцевих фінансових результатах ТОВ «Білагро».

Виходячи із зазначеного можемо констатувати, що ефективність використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» знижуються. Відтак виникає потреба щодо пошуку резервів підвищення ефективності їх використання. З цією метою в наступному підрозділі кваліфікаційної роботи розробимо заходи щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

3.3. Розроблення заходів щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві

Протягом останніх років розміри прибутків ТОВ «Білагро» знижуються, якщо ситуація не зміниться у подальші роки товариство буде функціонувати на межі самоокупності. Така ситуація є негативною та вимагає змін, основні резерви зростання прибутковості ТОВ «Білагро» криються у підвищенні ефективності використання матеріальних ресурсів. Адже, на товаристві зростають витрати матеріальних ресурсів на одиницю обробки землі, тому постає важливе завдання щодо забезпечення їх раціонального використання.

Основні резерви підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» криються у зменшенні витрачання насіння та посадкового матеріалу, паливно-мастильних матеріалів, а також мінеральних добрив. Самі ці ресурси на товаристві витрачаються у великій кількості та призводять до наднормових витрат. Головні причини неефективного використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» узагальнено на рисунку на рисунку 3.8.

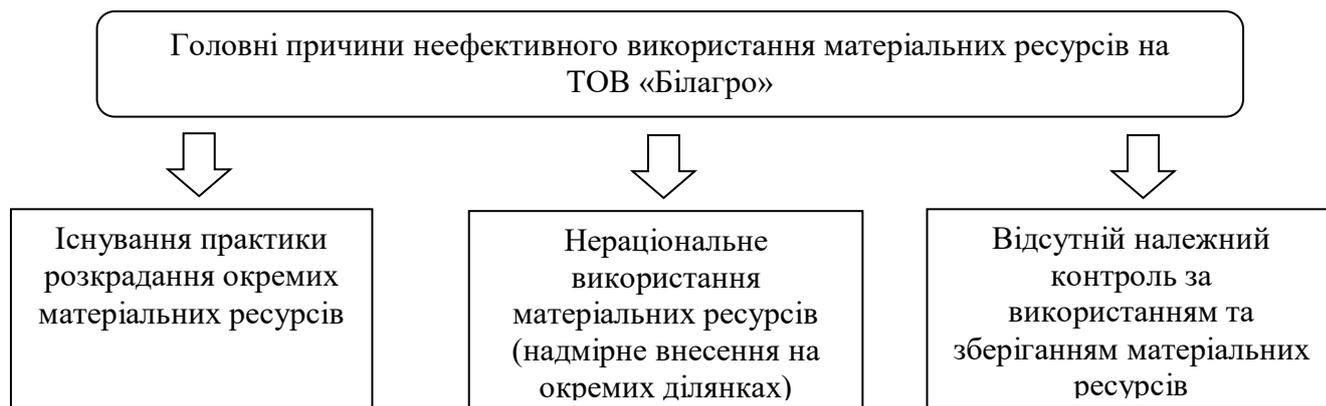

Рисунок 3.8 – Головні причини неефективного використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро»

Внаслідок зазначених причин на ТОВ «Білагро» існує хронічна проблема понаднормових матеріальних витрат, які «з’їдають» лівову частину доходів. Зважаючи на зазначене й виникає потреба у розробці комплексу заходів спрямованих на підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» (рис. 3.9).

Рисунок 3.9 – Шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро»

Обґрунтуємо важливість впровадження кожного із запропонованих заходів.

Матеріальними ресурсами на ТОВ «Білагро» розпоряджається у першу чергу персонал, який залучений у процеси посіву, догляду за майбутнім урожаєм тощо. Від раціонального та економного використання їх ним залежать загальні розміри витрат матеріальних ресурсів. Відтак необхідно стимулювати персонал до економного використання матеріальних ресурсів.

Зокрема, для цього на товаристві можуть бути введені додаткові премії за досягнення певного рівня економії матеріальних ресурсів. У такому разі працівники знатимуть, що від цього залежатиме їх можливий дохід і намагатимуться раціонально використовувати матеріальні ресурси.

Пропонується також встановлювати науково-обґрунтовані норми використання матеріальних ресурсів. У разі перевищення їх на ТОВ «Білагро» слід з'ясувати точні причини цього та у подальшому вчинити дії спрямовані на недопущення цього у майбутньому. Якщо працівникам товариства вдасться досягнути ще й економії у науково-обґрунтованих нормах використання матеріальних ресурсів, то їм слід виплачувати премію з розміру досягнутої економії. Пропонується 25 % від досягнутої економії у використанні матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» виплачувати відповідним працівникам, які домоглися цього.

Звичайно існуватиме завжди ризик, що працівники будуть «штучно» досягнути економії матеріальних ресурсів шляхом не використання його на окремих ділянках поляг. Щоб уникнути цього вищому керівництву ТОВ «Білагро» слід також здійснювати контроль за станом полів і у разі виявлення таких фактів вживати адекватних заходів щодо покарання. Це можуть бути штрафи, позбавлення премій та їх скасування за економію тощо. На ТОВ «Білагро» слід забезпечити не просто економію матеріальних ресурсів, а домогтися їх раціонального використання на досліджуваному товаристві. Важливо отримувати максимальний ефект при мінімальних витратах. Це головне правило, яке забезпечить підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів та зростання фінансових результатів ТОВ «Білагро».

Головним шляхом забезпечення підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» є використання останніх досягнень науки та техніки (інноваційних технологій), що дозволить знизити витрати матеріальних ресурсів. Сьогодні активно розвивається інноваційна діяльність, постійно з'являються нові технології у аграрному виробництві, у тому числі й інформаційні, які забезпечують більш ефективно використання матеріальних ресурсів. Вважаємо, що ТОВ «Білагро» слід переходити на повноцінний інноваційний шлях розвитку, впроваджувати інноваційні технології, які є більш ефективними у порівнянні з традиційними.

Зокрема, аналіз ринку агротехнологій дозволив виявити інноваційну систему «розумного землеробства», яку активно у свою діяльність почали впроваджувати зарубіжні сільськогосподарські підприємства. Й сьогодні уже велика кількість вітчизняні аграрних підприємств починають наслідувати цю практику. Так, серед вітчизняних сільськогосподарських підприємств, які впровадили у свою діяльність систему «розумного землеробства» слід виділити: ТОВ «СКХ «Вінницька промислова група», ТОВ «Фірма «АСТАРТА-КИЇВ», агрохолдинг «Кернел», агрохолдинг «Нібулон», «Миронівський хлібпродукт» та інші. Вважаємо, що ТОВ «Білагро» також слід перейняти даний досвід та впровадити систему «розумного землеробства». Розгляньмо більш детально особливості застосування та впровадження даної системи у практичну діяльність ТОВ «Білагро».

«Розумне землеробство» полягає у точному управлінні варіаціями в галузі, щоб вирощувати більше їжі, використовуючи менше ресурсів та зменшуючи виробничі витрати. Сільське господарство стає все більш науковим, завдяки дистанційному зондуванню, GPS та аналізу даних, входить до системи «розумного землеробства». За допомогою даної системи трактори можуть картографувати поля, їздити самостійно та перевіряти його власний рух у межах дюймів, щоб він не витрачав надмірно добрива, насіння та палива. Система «розумного землеробства» включає дистанційне зондування зі збором даних про такі змінні, як рівень поживних речовин та вологість ґрунту.

Усі аспекти навколишнього середовища – ґрунт, погода, рослинність, вода – різняться залежно від місця. Усі ці фактори визначають ріст врожаю та успіх у сільському господарстві. Керівництво ТОВ «Білагро» завжди це знали, але їм не вистачало інструментів для точного вимірювання, картографування та управління цими варіаціями.

Таким чином, «розумне землеробство» може допомогти досягнути високих результатів роботи досліджуваному товариству, а головне забезпечити раціональне використання матеріальних ресурсів у необхідній кількості на заданих ділянках поля.

Переваги через зменшене накладання обприскувань зазвичай може скласти близько 10% економії на витратах на обприскування. Інші важливі переваги: менше використання палива, менше ущільнення ґрунту, менша потреба у найманій робочій силі та більш своєчасний посів. У сукупності зазначені переваги призводять до збільшення прибутків на ТОВ «Білагро».

У загальному «розумне землеробство» фокусується на зменшенні виробничих витрат, оскільки задовольняються індивідуальні потреби кожної ділянки. Він зосереджується на зборі даних та точному використанню матеріальних ресурсів. Відповідно дана система забезпечить прийняття ефективних рішень щодо розподілу на окремих ділянках поля мінеральних ресурсів.

На рисунку 3.10 наведемо основні переваги, які отримає досліджуване товариство у результаті впровадження системи «розумного землеробства».

З наведених даних можемо бачити, що впровадження та використання системи «розумного землеробства» забезпечить вирішення основних причин неефективного використання матеріальних ресурсів. З «розумним землеробством» керівництво ТОВ «Білагро» контролюватиме рух транспорту, підбиратиме найкращі маршрути, слідкуватиме за точними витратами паливно-мастильних матеріалів тощо.

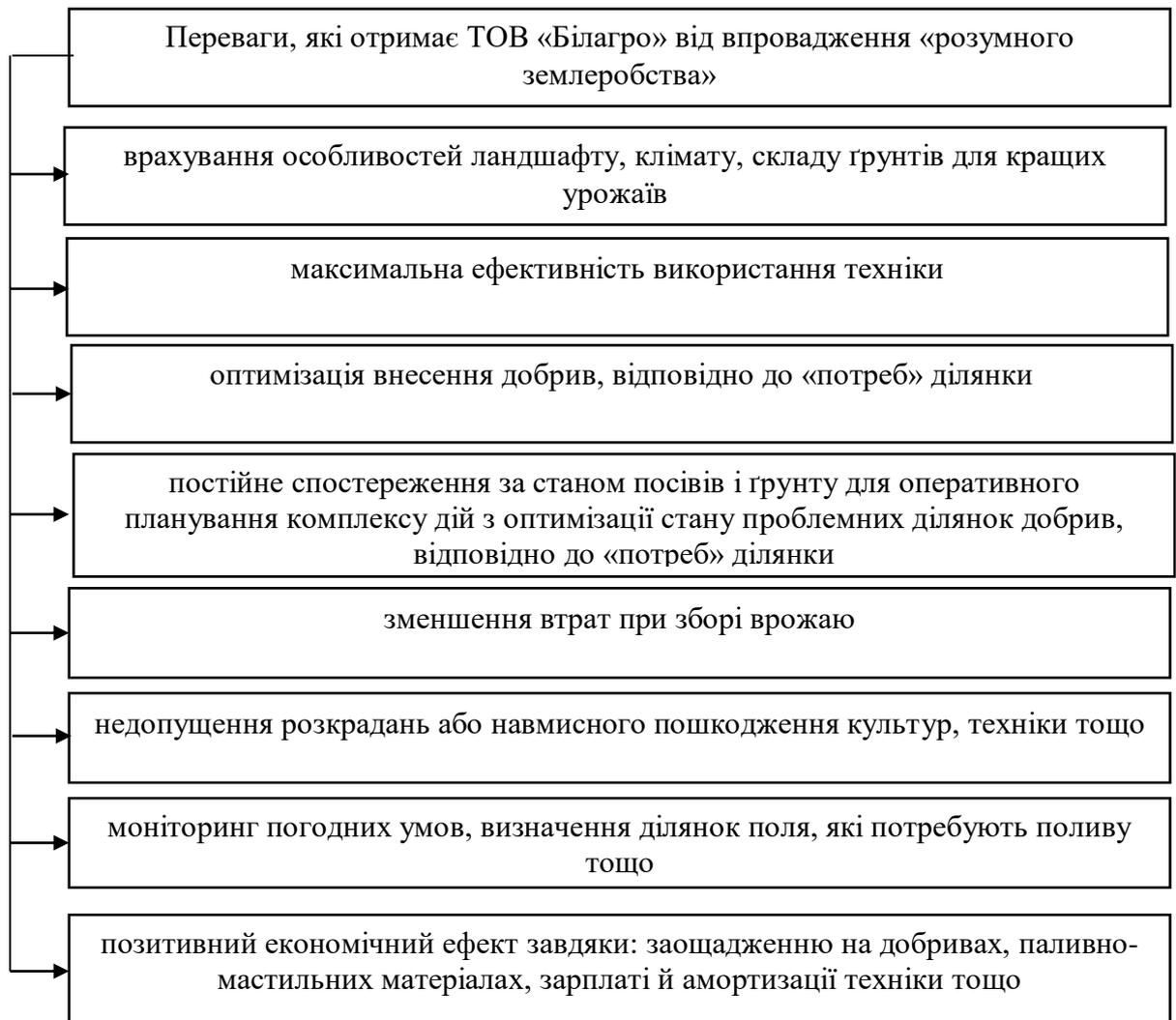

Рисунок 3.10 – Переваги, які отримає ТОВ «Білагро» від впровадження «розумного землеробства»

Аналіз передового досвіду використання системи «розумного землеробства» показує, що воно в середньому забезпечує ефекти наведені на рисунку 3.11.

За орієнтовними оцінками використання системи «розумного землеробства» дозволить ТОВ «Білагро» домогтися суттєвого зниження споживання матеріальних ресурсів. Зокрема, економія мінеральних добрив очікується у розмірі 15 %, економія насіння та посадкового матеріалу в розмірі 10 %, зменшення витрат паливно-мастильних матеріалів – 10 %. Крім цього підвищення врожайності зернових культур планується у розмірі 15 %.

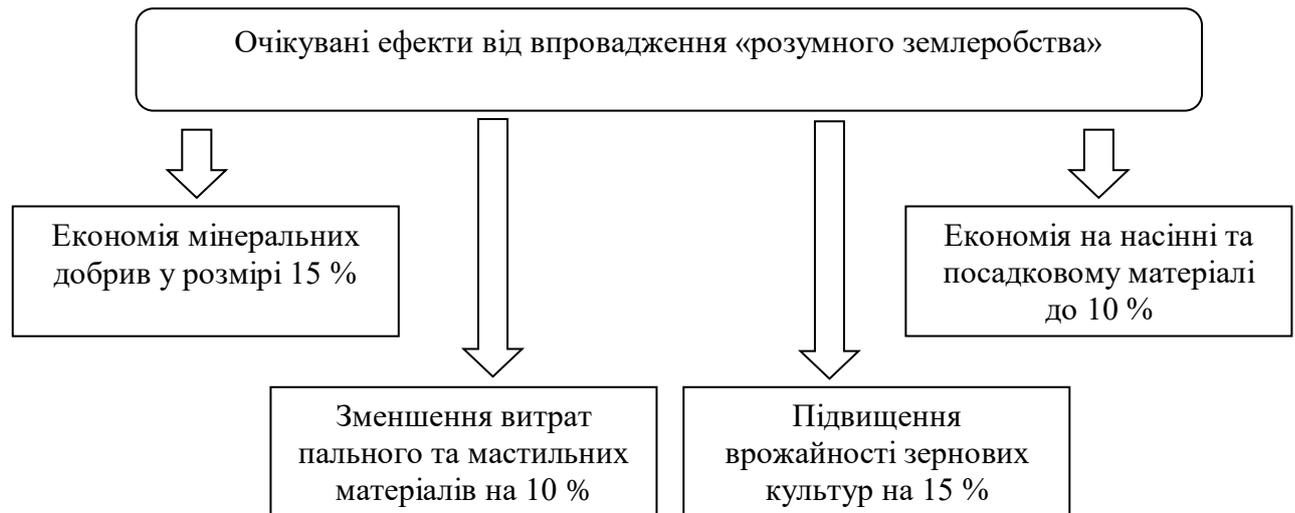

Рисунок 3.11 – Очікувані ефекти на ТОВ «Білагро» від впровадження «розумного землеробства»[88]

Слід відмітити, що впровадження системи «розумного землеробства» є досить дороговартісною процедурою. Так, система «розумного землеробства» включає у себе: портативну метеостанцію, систему паралельного водіння, GPS-обладнання, Crop-Sensor, аграрний офіс, квадрокоптер. У таблиці 3.7 наведемо плановий кошторис витрат на впровадження системи «розумного землеробства».

Таблиця 3.7 – Плановий кошторис витрат на впровадження системи «розумного землеробства» на ТОВ «Білагро» [90]

Назва	Ціна, тис. грн.	Кількість, од.	Витрати, тис. грн.
Система паралельного водіння Trimble EZ-Guide	70	15	1050
Портативна метеостанція	250	1	250
GPS-обладнання	15	15	225
Бортові комп'ютери	40	15	600
Crop-Sensor	25	15	375
Квадрокоптер	35	4	140
Програмне забезпечення «Аграрний офіс»	400	1	400
Разом	-	-	3040

З наведених даних бачимо, що розмір необхідних інвестицій складає 3 млн. грн. Ці кошти дозволять повноцінно впровадити у діяльність ТОВ «Білагро» систему «розумного землеробства».

Даний розмір інвестицій досліджуване товариство може покрити за рахунок власних джерел фінансування. Адже, розмір отриманого чистого прибутку на кінець звітної року перевищував 10 млн. грн. У таблиці 3.8 наведемо прогноз витрат до та після впровадження системи «розумного землеробства» на ТОВ «Білагро».

Таблиця 3.8 – Прогноз витрат до та після впровадження системи «розумного землеробства» на ТОВ «Білагро»

Витрати	Витрати до впровадження, тис. грн.	% збільшення (зменшення)	Розмір економії (+-), тис. грн.	Заплановані витрати після впровадження, тис. грн.
Матеріальні витрати у тому числі:	71235	-	-	64683,74
насіння та посадковий матеріал	26553	-10	-2655,3	23897,7
мінеральні добрива	15553	-15	-2332,95	13220,05
електроенергія	615,9	-	0	615,9
запасні частини	4987,4	-	0	4987,4
паливо й енергія	2878,1		0	2878,1
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями	3345	+5	+167,25	3512,25
пальне і мастильні матеріали	17302,6	-10	-1730,26	15572,34

На рисунку 3.12 графічно відобразимо порівняння витрат ТОВ «Білагро» до впровадження «розумного землеробства» та після впровадження.

З наведених даних можемо бачити, що після впровадження системи «розумного землеробства» на ТОВ «Білагро» суттєво знизиться споживання матеріальних ресурсів. Зокрема, це стосується насіння та посадкового матеріалу, мінеральних добрив, а також пального і мастильних матеріалів. Тобто тих матеріальних ресурсів, які на даний час мають значні витрати

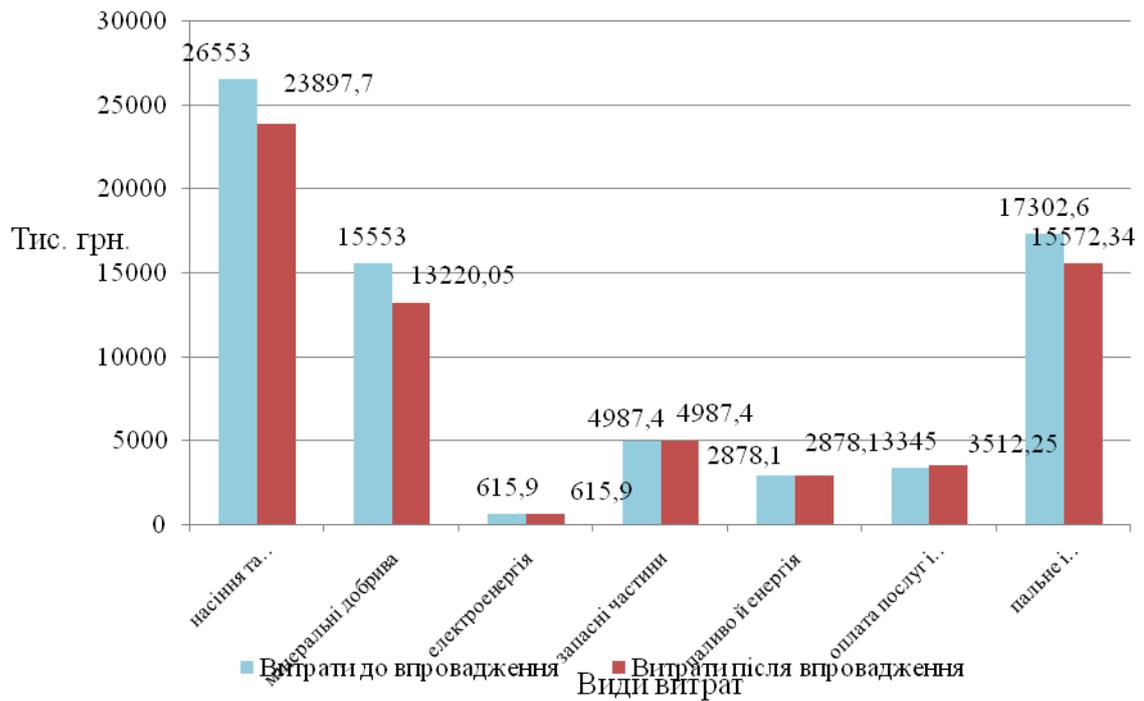

Рисунок 3.12 – Порівняння витрат ТОВ «Білагро» до впровадження «розумного землеробства» та після впровадження.

Далі визначимо економічний ефект від впровадження системи «розумного землеробства» за такою формулою[91]:

$$EE = \Sigma B_1 - \Sigma B_2 - B, \quad (3.1)$$

де ΣB_1 – витрати до впровадження системи «розумного землеробства», тис. грн.;

ΣB_2 – плановані витрати після впровадження системи «розумного землеробства», тис. грн.;

B – витрати на провадження системи «розумного землеробства», тис. грн.

Відповідно до зазначеної формули розраховуємо розмір зменшення витрат ТОВ «Білагро»:

$$EE = 71235 - 64683,74 - 3040 = 3511,26 \text{ тис. грн.}$$

З цього можемо зробити висновок, що загальний економічний ефект впровадження системи «розумного землеробства» складе 3511,26 тис. грн. Це економічний ефект уже після вирахування витрат на впровадження даної системи. Загальна ж економія матеріальних ресурсів складе 6551,26 тис. грн.

Таким чином, з метою підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» нами запропоновано впровадити ряд заходів, а саме: мотивація персоналу щодо економного використання матеріальних ресурсів, встановлення науково-обґрунтованих норм використання матеріальних ресурсів, належний контроль за цільовим та раціональним використанням матеріальних ресурсів, а також використання останніх досягнень науки та техніки (інноваційних технологій), що дозволить знизити витрати матеріальних ресурсів. Основним є перехід на інноваційний шлях розвитку, а саме впровадження системи «розумного землеробства». Проведена оцінка показала, що впровадження даної системи на ТОВ «Білагро» забезпечить більш раціональне використання матеріальних ресурсів. Зокрема, очікується економія мінеральних добрив у розмірі 15 %, економія на насінні та посадковому матеріалі до 10 %, а також зменшення витрат пального та мастильних матеріалів на 10 %. Загальні витрати на впровадження системи «розумного землеробства» складуть близько 3 млн. грн., а економія більше 6 млн. грн., при цьому економічний ефект становить 3511,26 тис. грн.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У процесі виконання даної роботи було виконано усі поставлені завдання та досягнута головна мета – дослідження теоретичних та методичних засад оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві та розроблення практичних шляхів щодо підвищення ефективності їх використання на підприємстві.

За результатами проведеного дослідження можемо сформулювати наступні висновки.

1. Матеріальні ресурси складають основу забезпечення безперервної виробничо-господарської діяльності підприємства, вони забезпечують необхідною сировиною та іншими засобами суб'єкти господарювання. Матеріальними ресурсами підприємства є сировина, різні матеріали, електроенергія, паливо, комплектуючі вироби та напівфабрикати, які підприємство купує та використовує для використання всього цього у своїй виробничо-господарській діяльності. Завдяки цьому вони мають можливість надавати послуги або виробляти продукцію. Їх використання в економічній діяльності пов'язано з процесами виробництва та споживання. Характерною ознакою матеріальних ресурсів є повне їх використання у процесі одного операційного циклу, а також перенесення їх вартості до витрат підприємства. Як правило, на підприємствах основні резерви щодо підвищення ефективності своєї діяльності знаходяться саме у більш раціональному використанні матеріальних ресурсів, бо вони складають до 70 % усіх виробничих витрат.

2. Суттєвим резервом поліпшення фінансових результатів діяльності аграрних підприємств є забезпечення більш ефективного використання матеріальних ресурсів. На ефективність формування та використання матеріальних ресурсів аграрних підприємств впливає низка факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. До факторів зовнішнього середовища передусім відносяться: політичні, економічні, соціальні та технологічні фактори. Також окремо виділяють групи факторів мікросередовища, основним з яких є постачальники, які й поставляють матеріальні ресурси на аграрні підприємства. Більший вплив на ефективність використання матеріальних ресурсів здійснюють внутрішні фактори, які лежать у безпосередній компетенції аграрних підприємств.

3. Сьогодні існують різні методи, які дозволяють провести оцінку ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Всього у науковій літературі виділяють 5 основних методів, а саме: економіко-математичні методи, факторний аналіз впливу матеріальних витрат, метод показників ефективності використання основних засобів, метод аналізу забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами, а також метод аналізу використання

матеріальних ресурсів. Усі вони базуються на проведенні великої кількості розрахунків за 3-5 років, які дозволяють зробити узагальнювальний висновок про ефективність використання матеріальних ресурсів. Найкращого результату можна досягнути при комплексному розрахунку одночасно декількох методів. Інформаційною базою для проведення аналіз та оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства є фінансова та статистична звітність підприємства. Важливо, щоб така оцінка проводилася у динаміці за останні 3-5 років.

4. В Україні сільськогосподарська галузь має високий потенціал щодо свого розвитку. Частка аграрного сектору у національному ВВП впродовж 5 попередніх років перевищує стабільно 10 %, що є вагомим внеском. До того ж це дані без урахування окремих домогосподарств. Водночас весь аграрний потенціал свій Україна не використовує. Головними проблемами є зменшення частки прибуткових сільськогосподарських підприємств з одночасним зростанням частки збиткових підприємств. Серед головних факторів, які негативно впливають на розвиток аграрного сектору слід відзначити: негативні погодно-кліматичні умови з посушливим літом та заморозками навесні, підвищення вартості паливно-мастильних матеріалів, девальвація національної валюти, поширення рейдерства тощо. На державному рівні слід підтримувати аграрний сектор, оскільки він може стати локомотивом зростання національної економіки.

5. ТОВ «Білагро» є одним з передових сільськогосподарських підприємств Полтавщини. Організаційна структура управління товариства є лінійно-функціональною, яка складається з великої кількості структурних підрозділів, які взаємодіють між собою у процесі виконання своїх функцій. Спеціалізується ТОВ «Білагро» виключно на вирощування продукції рослинництва, зокрема: кукурудзи, соняшнику, пшениці, сорго, сої, ріпаку та іншої продукції. Найбільша частка припадає на кукурудзу, соняшника та сої. Саме на ці три види продукції припадає до 90 % всього виробництва та реалізації. Проведений аналіз показав, що протягом 2018-2020 рр. спостерігається зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції. Зокрема, у 2020 р. обсяги реалізації склали 118567 тис. грн.,

що на 17067,1 тис. грн. та 19111,5 тис. грн. менше порівняно з 2018-2019 рр. відповідно. Такі зміни є негативними та мають безпосередній вплив на рівень прибутковості товариства.

6. На ТОВ «Білагро» створена служба охорони праці, яка складається з фельдшера та інженера з ОП. Головну роль у даній службі займає інженер з ОП, який проводить інструктажі з техніки безпеки, стежить за дотриманням техніки безпеки, забезпечує персонал необхідними засобами захисту, розробляє заходи спрямовані на поліпшення умов праці. Фінансування на заходи з охорони праці на ТОВ «Білагро» є повноцінним та щорічно зростає. У 2020 р. видатки товариства на фінансування склали 64 тис. грн. Проведений розрахунок показав, що робота товариства по поліпшенню умов праці приносить економічний ефект. За плановими розрахунками товариство може досягнути економії у розмірі 82802,79 грн.

7. Проведений аналіз дозволив виявити, що на ТОВ «Білагро» при одночасному зменшенні сільськогосподарських угідь зростають витрати матеріальних ресурсів. Зокрема, у 2020 р. товариство витратило насіння та посадкового матеріалу на суму в 26553 тис. грн., що на 2827,1 тис. грн. більше за 2019 р., споживання пального і мастильних матеріалів склало 17302,6 тис. грн., а мінеральних добрив – 15553 тис. грн. Відповідно товариство на 1 га землі в середньому витрачає загалом матеріальних ресурсів у 2020 р. на суму в 5,99 тис. грн., що на 0,9 тис. грн. більше від 2019 р. Серед запасів товариства переважає готова продукція та незавершене виробництво. Товариство намагається реалізовувати продукцію у період її дефіциту, а саме весною, коли ціна як правило зростає на неї. Також ТОВ «Білагро» щорічно формує запас палива, купуючи завчасно поки ціни на нього не піднялися у період активних польових сільськогосподарських робіт.

8. Проведений аналіз засвідчив негативні зміни щодо зниження ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро». Зокрема, прибуток на гривню матеріальних витрат знизився з 1,31 грн. до 0,14 грн.. Частка матеріальних витрат у собівартості виробництва складає 68-69 % протягом 2019-

2020 рр. Темпи зростання матеріальних витрат перевищують темпи зростання обсягів виробництва, що негативно відображається на кінцевих фінансових результатах ТОВ «Білагро». Виходячи із зазначеного можемо констатувати, що ефективність використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» знижуються. Відтак виникає потреба щодо пошуку резервів підвищення ефективності їх використання.

9. З метою підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ТОВ «Білагро» нами запропоновано впровадити ряд заходів, а саме: мотивація персоналу щодо економного використання матеріальних ресурсів, встановлення науково-обґрунтованих норм використання матеріальних ресурсів, належний контроль за цільовим та раціональним використанням матеріальних ресурсів, а також використання останніх досягнень науки та техніки (інноваційних технологій), що дозволить знизити витрати матеріальних ресурсів. Основним є перехід на інноваційний шлях розвитку, а саме впровадження системи «розумного землеробства».

Проведена оцінка показала, що впровадження даної системи на ТОВ «Білагро» забезпечить більш раціональне використання матеріальних ресурсів. Зокрема, очікується економія мінеральних добрив у розмірі 15 %, економія на насінні та посадковому матеріалі до 10 %, а також зменшення витрат пального та мастильних матеріалів на 10 %. Загальні витрати на провадження системи «розумного землеробства» складуть близько 3 млн. грн., а економія більше 6 млн. грн., при цьому економічний ефект становить 3511,26 тис. грн.

Ожердані в результаті виконання кваліфікаційної роботи результати та надані рекомендації можуть бути використані керівництвом підприємства у плануванні діяльності та програмах управління ефективністю використання ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_derzhavnu_pidtrimku_sil_s_kogo_gospodarstva_ukrayini/statja-3.htm (дата звернення: 01.05.2021)
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 02.05.2021)
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. №996 – XIV (зі змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 04.05.2021)
4. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 р. № 236/96-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.2021)
5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 02.05.2021)
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 16.05.2021)
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення: 16.05.2021)
8. Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. №2694 – XII (зі змінами та доповненнями). URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>(дата звернення: 17.05.2021)
9. Биба В.В., Міняйленко І.В., Теницька Н.Б. Аналіз підприємницької діяльності: навч. посіб. для студентів спец. 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» першого рівня вищої освіти усіх форм навчання. Полтава:ПолтНТУ. 2019. 182 с.

10. Білик В.М., Закулісов О.А. До питання про вживання термінів «товарні ресурси» і «товарні запаси». URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_2/171_Bil.pdf. (дата звернення: 16.05.2021)
11. Біляк Ю.В. Особливості фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства в загальній системі АПК. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 24-29.
12. Бобровська Н.В. Концептуальний підхід природно ресурсного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки. Дніпро: МНАУ, 2014. 32 с.
13. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підруч. Київ: Кондор, 2016. 378 с.
14. Брижань І.А., Чевганова В.Я. Формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства: методика та практика. *Економіка і регіон : наук. вісн. ПолтНТУ*. Полтава : ПолтНТУ, 2015. № 4 (53). С. 16-22.
15. Бровко Л.І., Галаган Т.І., Бровко Є.І. Економічна ефективність використання основних фондів сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 22. С. 22-26.
16. Бубела А. В. Дослідження систем управління матеріальними запасами. *Вісник Національного транспортного університету*. 2013. № 26. Ч. 2. С. 68–72.
17. Бурачек І.В., Михайленко Н.В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 134-137.
18. Бурлака Н.І., Балтремус О.М. Стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 31-38.
19. Волошанюк Н.В., Сьомка А.К. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород: Гельветика, 2017. Вип. 13. Ч.1. С. 45-49.
20. Волошина С.В. Економічний механізм управління ефективністю використання матеріальних ресурсів підприємства. URL:

http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/3_2016.pdf(дата звернення: 05.05.2021)

21. Вяткін П.С. Фактори забезпечення потреб в ресурсах сільськогосподарських підприємств. *Економічний простір: зб. наук. праць*. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. № 60. С. 176-181.

22. Гарбуз О.А. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2. С. 89-95.

23. Готра В.В., Ігнатко М.І. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка*. 2017. Випуск 1(7). С. 16-21.

24. Григорців М.В., Фоменко А.О. Напрями підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. №6 (181). С. 88-91.

25. Гріщенко І.В. Шляхи удосконалення використання оборотних активів на підприємстві. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/30177/1/196.PDF> (дата звернення: 05.05.2021)

26. Демченко О. Оцінка ефективності використання матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Том 2. № 2. С. 110-119.

27. Демчук Н.І., Хадатур С.М., Хідірян М.О. Теоретичні основи аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2017. № 9. С. 396-400.

28. Джеджула В.В. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №4. С. 5-8.

29. Дідоренко Т.В. Сутність і класифікація матеріально-технічних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах за їх призначенням та роллю в

процесі виробництва. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 1. С. 92-99.

30. Дугієнко Н.О. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 25. С. 99-107.

31. Єршова Н.Ю. Удосконалення методичного підходу до аналізу оборотних коштів як фактору ефективності діяльності промислового підприємства. *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. темат. вип.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства*. Харків: НТУ «ХПІ». 2012. № 45 (951). С. 37-46.

32. Захарчук О.В. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності і використання основних засобів підприємств. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/30063/1/16.PDF>(дата звернення: 11.05.2021)

33. Іванілова О.С. Економіка підприємства: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 728 с.

34. Іванюта П.В. Управління ресурсами і витратами. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 320 с.

35. Касич А.О., Яценко Н.М., Калько Є.В. Сучасні підходи до методики аналізу використання матеріальних ресурсів. *Ефективна економіка*. 2016. №11. С. 66-74.

36. Качан А.А., Свиноус І.В. Теоретико-методичні підходи до трактування поняття «матеріально-технічна база». *Економіка та держава*. 2018. №6. С. 33-36.

37. Кіндрацька Г.І., Загородній А.Г, Кулиняк Ю.І. Аналіз господарської діяльності: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 320 с.

38. Коблянська І.О., Сіренко А.А., Коблянська Г.Ю. Методика і організація обліку та внутрішнього контролю запасів підприємства в системі управління активами. *Modern economics*. 2018. № 7. С. 85-97.

39. Кобченко М.Ю. Методичні основи оцінки ефективності сільськогосподарського землекористування. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 3. С. 237-244.

40. Ковальська Л.Л. Економіка підприємства: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 620 с.
41. Колмакова О.М., Брюховецька Т.В. Фактори, що впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів на підприємстві та шляхи її підвищення. *Молодий вчений*. 2018. № 5.1 (57.1). С.42-45.
42. Костюк В.О. Методика розрахунку впливу матеріальних ресурсів і ефективності їх використання на прибуток підприємства. *Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки*. 2019. Вип. 2. С. 43-46.
43. Кузьмин В.М. Економіка підприємства: навчальний. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2016. 195 с.
44. Кустрич Л.О. Специфіка формування ресурсного забезпечення підприємств сільського господарства. *Бізнес-навігатор*. 2017. Вип. 4-1 (43). С. 160-165.
45. Лола Ю. Ю. Інтегральна система управління матеріальними ресурсами підприємства на основі логістики та реінжинірингу. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія : Економіка. 2016. Т. 99, Вип. 86. С. 79-84.
46. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства: підручник. Київ: Хрещатик, 2019. 800 с.
47. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства: навч. посібник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 345 с.
48. Марущак Л.І. Методи діагностики матеріальних потоків на підприємствах. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: ТНТУ, 2017. Том 53. № 2. С. 111-118.
49. Мельнік Л.Г. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2015. 876 с.
50. Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37-49.

51. Михайлов А.П. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України. *Науковий вісник УМО. Серія: Економіка та управління*. 2016. Вип. 1. С. 66-74.
52. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: підручник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 536 с.
53. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник. Львів: Світ, 2010. 616 с.
54. Навроцький Н.О. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. *Інтернаука*. № 1 (23), 2 т. 2017 С. 74.-81.
55. Олійник Т.О., Матейченко А.Ю. Методи оцінки фінансового стану та ефективності використання ресурсів підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Випуск 5 (17). 2018. С. 55-69.
56. Орлова В.С. Пошук резервів зниження витрат на матеріальні ресурси. *Молодий вчений*. 2014. № 4-2(63). С. 141-143.
57. Павленко Л., Лук'янець О. В. Теоретичні аспекти аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства підприємства. URL:
https://cibs.ubs.edu.ua/wpcontent/uploads/2019/06/materialy_11042019.pdf#page=264
(дата звернення: 11.05.2021).
58. Панухін О.В. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 1. С. 5-10.
59. Петіна Л.В. Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на конкурентоспроможність аграрних підприємств регіону. *Облік і фінанси АПК: науково – виробничий журнал*. 2011. N 3. С. 152-156.
60. Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №10. С. 425-456.
61. Рабоконь Ю.С. Аналіз ефективності використання запасів на підприємстві. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 76-86.

62. Рогатіна Л. П. Оцінка впливу факторів макросередовища на розвиток сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 79-85.
63. Романченко Н.В., Кожемякіна Т.В., Пічик К.В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: НаУКМА, 2018. 304 с.
64. Романчук К. В. Матеріальні ресурси як об'єкт бухгалтерського обліку. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2015. Випуск 2(20). С. 423-427.
65. Рубан Л.О., Федоренко І.А. Методичні аспекти аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві. *Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Сер. : Економічні науки*. 2017. № 24 (1246). С. 103-106.
66. Свистун Л.А. Удосконалення системи управління витратами підприємства в умовах нестабільної економіки. *Економіка і регіон*. 2017. № 4 (65). Полтава: ПолтНТУ. С.70-74.
67. Степаненко О.П. Перспективні напрями цифрової трансформації в контексті розбудови цифрової економіки. *Моделювання та інформаційні системи в економіці: зб. наук. пр.* 2017. № 93. С. 120-131.
68. Талах Т.А. Оцінка матеріальних ресурсів підприємства: особливості багатофакторного аналізу. URL: http://oia.lntu.edu.ua/files/Sasha/Tezy_21-22_06_2019.pdf#page=97(дата звернення: 03.05.2021)
69. Тисько М.М. Управління інноваційним розвитком підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 187 с.
70. Христенко О.В. Процес управління інноваційним розвитком на вітчизняних підприємствах. *Економіка та регіон*. 2016. №14. С. 83-89.
71. Чернова М.В. Фактори, впливають на ефективність управління підприємством в конкурентному середовищі. *Тихоокеанський економічний університет*. 2012. №2. С.69-78.
72. Чичуліна К.В., Король І.В. Сучасні методи управління витратами підприємства. *Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles / Scientific journal «ECONOMICS AND FINANCE»*. Agenda Publishing House, United Kingdom, 2016. P. 154-158.

73. Чичуліна К.В., Петровець О.С. Удосконалення системи управління витратами на сільськогосподарських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>(дата звернення: 16.05.2021)
74. Чумак Л.Ф., Литвиненко М.О. Сучасні шляхи вдосконалення системи управління витратами з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 213-218.
75. Шаповалова Н.П., Ніценко В.С., Фоменко А.О. Шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ПАТ «Карлсберг Україна». *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 1. С. 109-115.
76. Шило В.П. Фінанси підприємств: теорет.-практ. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2012. 288 с.
77. Шутько Т.І. Особливості формування витрат сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 125-128.
78. Ярославський А.О. Економічна ефективність діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 20. С. 174-177.
79. Barksdale, H. C. and Harris Jr., C. E. Portfolio Analysis and the Product Life Cycle. *Long Range Planning*. 2018. Vol. 15 Issue 6. P74-83.
80. European Bioeconomy in 2030. Delivering Sustainable Growth by addressing the Grand Societal Challenges. URL: <http://www.becoteps.org> (дата звернення: 16.04.2021).
81. Illiashenko N. S. The comparative analysis outstripping and alternative types of development. *Marketing and management of innovations*. 2014. № 2. P.21-28.
82. Leslie K., Schaninger B. Managing your organization by the evidence. *The McKinsey Quarterly*. 2016. № 3. P. 64-75.
83. Mack O. Managing in a VUCA World. London: Springer, 2016. 259 p.
84. Miede, Robert & Schneider, Ralph & Baaij, Ferdinand & Bauernhansl, Thomas. Criticality of Material Resources in Industrial Enterprises – Structural Basics of an Operational Model. *Procedia CIRP*. 2015. № 48. Pp. 1016-2031.
85. Moshe Handelsman and J. Michael Munson «On Integrating Consumer

Needs For Variety With Retailer Assortment Decisions», in NA. *Advances in Consumer Research*. Vol. 12, eds. Pages: 108-112.

86. Аграрний сектор економіки України: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <https://www.vgholos.zt.ua/ahrarnyyu-sektor-ekonomiky-ukrayiny-suchasnyu-stan-ta-perspektyvu-rozvytku/> (дата звернення: 15.05.2021)

87. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2021)

88. Розумне землеробство. URL: <https://buduysvov.com/publications/rozumne-zemlerobstvo> (дата звернення: 27.05.2021)

89. Розумне землеробство. Як українські аграрії використовують високі технології. URL: https://texty.org.ua/articles/79146/Rozumne_zemlerobstvo_Jak_ukrajinski_agrariji_vykorystovujut_vysoki-79146/ (дата звернення: 26.05.2021)

90. Розумне сільське господарство. URL: <https://iotukraine.com/projects-ua/smart-agriculture-rozumne-silске-gospodarstvo/> (дата звернення: 23.05.2021)

91. Системи точного землеробства. URL: <https://www.caseih.com/emea/uaua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82%D0%B8/afsc2%AE-advanced-farming-systems> (дата звернення 21.05.2021)

92. Стан галузей рослинництва та тваринництва у 2015-2020 роках. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzi-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki> (дата звернення 18.05.2021).

93. ТОВ «Білагро». URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/32353457/ (дата звернення: 11.05.2021)

94. Точне землеробство. URL: <http://www.eridon-tech.com.ua/precision-farming/> (дата звернення 28.05.2021).

ГЛОСАРІЙ

1. Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, пов’язані з управлінням і обслуговуванням підприємства.
2. Амортизаційні відрахування [Amortisationdeductions] – відрахування частини вартості основних фондів для відшкодування їх зносу, тобто для їх відтворення, шляхом віднесення (списання) на собівартість продукції згідно з існуючими нормами.
3. Аналіз господарської діяльності [Theanalysisofeconomicactivity] – комплексне вивчення результатів практичної роботи підприємств (фірм) за певний період, оцінка ефективності діяльності з метою виявлення резервів та визначення шляхів діяльності й надання необхідної інформації для оперативного керівництва різними ланками діяльності, одержання передбачених планом (бізнес-планом) показників.
4. Аналіз фінансового стану [Theanalysisofafinancialcondition] – комплекс дій щодо вивчення й аналізу результатів фінансово-господарської діяльності організацій, підприємств, фірм з метою визначення ступеня ефективності використання основних фондів і оборотних коштів для реалізації програм (статутних завдань) організацій, установ, виявлення можливих недоліків, порушень, невикористаних резервів підвищення результативності діяльності.
5. Бухгалтерський облік – вид обліку, за якого відбувається суцільне, безперервне та взаємозв’язане відображення господарської діяльності підприємства.
6. Валові витрати [General(common) costs] є сумою постійних і змінних витрат за кожного конкретного обсягу виробництва.
7. Виробництво – безпосереднє виготовлення продукції чи надання послуг.
8. Виробнича діяльність – цілеспрямована праця з виготовлення споживчих товарів та надання послуг.

9. Виробнича програма (план виробництва і реалізації продукції) – це система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені терміни.

10. Виробнича структура підприємства – склад виробництв, цехів та господарств, їх технологічна взаємодія, порядок і форми кооперування, співвідношення за кількістю робітників, вартістю устаткування, площею і територіальним розташуванням.

11. Виробничий цикл – календарний проміжок часу з моменту запуску сировини, матеріалів у виробництво до повного виготовлення готової продукції, або період від початку до закінчення якогось виробничого процесу.

12. Виробничі витрати – грошовий вираз використання виробничих факторів, внаслідок якого здійснюється виробництво і реалізація продукції.

13. Виробничі запаси – це продукція виробничо-технічного призначення, яка є на підприємстві, вже вступила в сферу виробництва, але ще не використовується безпосередньо у виробничому процесі.

14. Виручка [The proceeds] – гроші, одержані (виручені) підприємством, фірмою, підприємцем від продажу товарів і послуг; виторг від реалізації продукції.

15. Витрати виробництва [Production costs] – витрати живої та уречевленої праці на виробництво продукції.

16. Витрати загальні [The charges general(common)] – Загальна сума витрат, пов'язана з випуском і збутом конкретного виду продукції або на спорудження й здачу в експлуатацію будівельного об'єкта.

17. Витрати калькуляційні [Costs calculation] – витрати, обчислені на основі калькуляцій, складених кошторисів, виходячи з реальних, нормативних, планових, прогнозованих витрат у розрахунку на одиницю виробленої продукції, що пов'язані з функціонуванням підприємства.

18. Витрати на збут – витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції та витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом, рекламою, доставкою продукції споживачам.

19. Витрати на оплату праці [The charges on payment of work] – суми виплат на заробітну плату за виконану роботу робітників і службовців разом з різними нарахуваннями, у т. ч. податками. Також різні види доплат: за роботу у позаурочний робочий час, у нічний час, у вихідні й святкові дні, за сумісництво, невикористані відпустки тощо. Ці суми включаються у витрати обігу і собівартість продукції.

20. Витрати на продукцію – це витрати, пов'язані з виробництвом. У виробничій сфері до таких витрат належать усі витрати (матеріали, зарплата, амортизація основних засобів тощо), що пов'язані з функцією виробництва продукції.

21. Граничні витрати – приріст сукупних витрат унаслідок приросту обсягу виробництва на гранично малу величину.

22. Діяльність підприємства – погоджений у часі та просторі потік ресурсів (сировини, матеріалів, обладнання, грошей, трудових ресурсів, інформації), які допомагають балансувати та підтримувати ці потоки для отримання запланованих результатів діяльності.

23. Економічний ефект – корисний результат економічної діяльності, що вимірюється як різниця між грошовими доходами від такої діяльності та грошовими витратами на її здійснення.

24. Ефективність – відношення корисного ефекту (результату) до витрат на його одержання.

25. Засоби праці – це матеріальні елементи, за допомогою яких людина впливає на предмети праці.

26. Змінні витрати – витрати на сировину та матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, технологічне паливо й енергію, на оплату праці працівникам, зайнятим у виробництві продукції (робіт, послуг), з відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші витрати.

27. Інвестиція – довгострокове вкладення капіталу у який-небудь об'єкт інвестування з метою отримання прибутків.

28. Інновації – цілеспрямовані проведені зміни в усіх сферах господарської діяльності компанії для забезпечення ефективної адаптації до зовнішнього середовища.

29. Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

30. Інноваційна програма – комплекс інноваційних проектів і заходів, що узгоджений за ресурсами, виконавцями та строками їх здійснення та забезпечує ефективне вирішення завдань з освоєння і поширення принципово нових видів продукції (технологій).

31. Інноваційно активні підприємства – підприємства, що здійснюють розроблення та впровадження нової або удосконаленої продукції, технологічних процесів чи інших видів інноваційної діяльності.

32. Інші операційні витрати – собівартість реалізованих виробничих запасів, сумнівні (безнадійні) борги та втрати від знецінення запасів, втрати від операційних курсових різниць, визнані економічні санкції, відрахування для забезпечення від наступних операційних витрат.

33. Калькуляційні статті витрат – групи витрат, за якими визначається собівартість продукції.

34. Конкурентна перевага підприємства – це результат більш ефективного за конкурентів управління процесами формування і розвитку таких якісних та кількісних властивостей продукту, які є важливими для покупця.

35. Конкурентне середовища – це результат і умови взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, що визначають відповідний рівень економічного суперництва і можливість впливу окремих економічних агентів на загальну ринкову ситуацію.

36. Конкуренція – це сукупність бізнес-процесів у середовищі діяльності суб'єктів господарювання, коли їх самостійні дії обмежують можливість кожного

з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку і стимулюють виробництво необхідної споживачеві продукції.

37. Матеріальні активи [Tangible Assets] – активи, які можна побачити або доторкнутися до них, мають матеріальну форму. До довготермінових матеріальних активів часто відносять нерухоме майно та основні виробничі засоби.

38. Матеріальні витрати [Material costs] – частина витрат виробництва, куди входять витрати на сировину, основні та допоміжні матеріали, паливо, енергію та інші види витрат, прирівняних до матеріальних.

39. Матеріальні ресурси – це складова виробничих ресурсів, які беруть участь у процесі господарської діяльності протягом одного виробничого циклу, при цьому повністю змінюють свою форму та переносять свою вартість на витрати підприємства.

40. Мотивація – це найважливіший фактор підвищення ефективності діяльності, процес особистого зацікавлення у розв'язанні власне проблем, поставлених задач та досягненні бажаних цілей.

41. Незавершене виробництво – це заготовки, деталі, комплекти, які знаходяться на різних стадіях виробничого процесу та підлягають наступній обробці або складанню, а також вироби у складанні та на випробуваннях.

42. Нововведення – впровадження у будь-яку сферу людської діяльності певних заходів, що ґрунтуються на наукових знаннях, рішеннях і які суттєво відрізняються від наявних.

43. Ноу-хау – технічна, організаційна або комерційна інформація, має дійсну або потенційну комерційну цінність у силу невідомості її третім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі; власник інформації вживає належних заходів щодо охорони її конфіденційності.

44. Операційний цикл – час виконання однієї операції, протягом якого виготовляється одна деталь, партія деталей або кілька різних деталей.

45. Операційні витрати (англ. OPEX, скор. від operating expenses) – повсякденні витрати компанії для ведення бізнесу, виробництва товарів і послуг.

46. Організація виробництва – певне кількісне та якісне сполучення й поєднання у просторі й часі особистих і речових елементів, що забезпечують екологічну й соціальну ефективність виробництва.

47. Організація виробництва – сукупність правил, процесів і дій, що забезпечують форму, порядок поєднання праці та речових елементів виробництва з метою підвищення ефективності виробництва та збільшення прибутку.

48. Підприємство [The enterprise] – самостійна господарсько-адміністративна самофінансована і самоуправлінська одиниця - юридична особа, яка здійснює виробничі, комерційні, торговельні та інші функції, надає послуги з метою одержання прибутку.

49. Планова собівартість – собівартість продукції, що визначається з використанням системи економічно обґрунтованих норм і нормативів, а також економічних розрахунків, що відображають підвищення організаційно-технічного рівня проектування внаслідок впровадження ефективних проектних рішень, технології, устаткування, передових методів організації виробництва, що відповідають новітнім досягненням науки і техніки.

50. Постійні витрати – це витрати що пов'язані з обслуговуванням і управлінням виробничою діяльністю цехів, а також витрати на забезпечення господарських потреб виробництва, абсолютна величина яких із збільшенням (зменшенням) обсягу випуску продукції істотно не змінюється.

51. Потенціал – корисна властивість, що виявляється тоді, коли об'єкт, потенціал якого є предметом досліджень (держава, галузь, підприємство, особа тощо), здійснює певну діяльність, спрямовану на досягнення встановлених цілей.

52. Поточний план – інструмент реалізації стратегічних планів, проектів і програм, у якому окремим підрозділам і виконавцям на поточний рік встановлюються конкретні завдання.

53. Рентабельність – ефективність, прибутковість, дохідність підприємства або підприємницької діяльності.

54. Ресурси – це природня, людська чи виробнича складова, яка допомагає виробляти товари та послуги.

55. Система діагностики – єдність концепції, підходів, принципів, механізмів, технологій та конкретних алгоритмів постійного відстежування цільових точок соціально-економічної системи підприємства.

56. Сільськогосподарське підприємство – це підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.

57. Собівартість продукції [Thecostpriceofproduction] – сума грошових витрат підприємства (фірми) на виробництво і збут продукції.

58. Стандарт – це документ, яким визначається (нормується) предмет, що стандартизують; він є не тільки технічним, але й державним документом.

59. Технологія – можливі способи та варіанти виготовлення продукції, які визначають, за допомогою яких знарядь праці економічно доцільно перетворювати предмети праці в конкретний продукт.

60. Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів за звітний період.

61. Центр витрат – різновид центру відповідальності, в якому контролюються лише витрати (організаційно центр витрат може формувати місце витрат або сукупність організаційно поєднаних робочих місць).

62. Ціна виробництва [Thepriceofmanufacture] – ціна товару, в основу якої закладено матеріальні витрати, оплату праці, загальнозаводські витрати та середній розмір прибутку у розрахунку на одиницю виробу.

63. Чистий прибуток – прибуток від виробничої чи іншої підприємницької діяльності, який залишається після вирахування витрат, сплати боргових зобов'язань, податків і різних обов'язкових відрахувань.